

Smjernice za nastavu i učenje

INEE

Inter-Agency Network for Education in Emergencies
Réseau Inter-Agences pour l'Éducation en Situations d'Urgence
La Red Interagencial para la Educación en Situaciones de Emergencia
Rede Inter-Institucional para a Educação em Situação de Emergência
الشبكة المشتركة لوكالات التعليم في حالات الطوارى

Smjernice za nastavu i učenje

Zahvale

Kao Međuagencijska mreža za obrazovanje u vanrednim situacijama (eng. Inter-Agency Network for Education in Emergencies, INEE) naš cilj je da budemo otvorena globalna mreža članica koje zajednički rade unutar humanitarnog i razvojnog okvira kako bi svim ljudima osigurale pravo na kvalitetno i sigurno obrazovanje u vanrednim situacijama i oporavak nakon krizne situacije.

INEE Smjernice za nastavu i učenje izradila je za mrežu Rachel McKinney, glavna konsultatkinja, uz doprinos INEE Savjetodavne grupe za nastavu i učenje i tehničkih eksperata. Za više informacija o INEE-u i o Inicijativi za nastavu i učenje vidjeti www.ineesite.org/teachinglearning.

INEE se zahvaljuje na podršci sljedećim članovima Savjetodavne grupe, koji su dali ključan doprinos, smjernice i podršku pisanju ovih Smjernica: Inga-Maj Carlsson (Save the Children), Dakmara Georgescu (UNESCO IBE), Patricia Hartasanchez (World Vision), Anna-Maria Hoffmann (UNICEF), Jonathan Miller (CARE), Julia Paulson (CERG), Margaret Sinclair (konsultant za obrazovanje) i Allison Anderson, Marian Hodgkin i Elizabeth Sweet (kontakt osobe INEE Secretarijata).

Ova publikacija je izrađena kroz proces konsultacija koje su uključivale preko 300 pojedinaca koji su učestvovali u izradi Smjernica i Paketa resursa putem virtualnih konsultacija i 12 radionica održanih širom svijeta. INEE želi izraziti svoju zahvalnost za doprinos koji su dali učesnici ovih radnih grupa i tehničkim ekspertima. Potpuna lista saradnika može se naći na www.ineesite.org/teachinglearning.

INEE se želi zahvaliti Unbound Philanthropies i Obrazovnom klasteru IASC-a za finansijsku pomoć za izradu ovog dokumenta. Osim toga, INEE se zahvaljuje više od 25 agencija, fondacija i institucija za pruženu podršku ovoj mreži od njezinog nastanka. Kompletna lista se može naći na INEE stranici: www.ineesite.org/acknowledgements

Izdavač: Inter-Agency Network for Education in Emergencies (Međuagencijska mreža za obrazovanje u vanrednim situacijama)

© 2010, Međuagencijska mreža za obrazovanje u vanrednim situacijama (INEE). Sva prava zadržana. Ovaj materijal podliježe autorskim pravima, ali može biti reproduciran bilo kojom metodom u obrazovne svrhe. Za kopiranje u drugim uvjetima, korištenje u drugim publikacijama, prevodenje ili adaptaciju mora se prethodno dobiti pismena saglasnost od vlasnika autorskih prava: teachinglearning@ineesite.org

Grafički dizajn: Marc Engle - www.marc-engle.com New York City, New York

Fotografija sa naslovnice: Save the Children UK, Učenici pohađaju čas građanskog obrazovanja i etike, koji drži nastavnica Mahaza Brukie, 21.

Sadržaj

Akronimi	ii
Uvod	iii
Šta su Smjernice za nastavu i učenje INEE-a?	iv
Kako koristiti Smjernice	v
Ko treba koristiti Smjernice?	vi
1. Nastavni plan i program	1
1.1 Revizija i analiza nastavnog programa	4
1.2 Prilagođavanje i izrada nastavnog plana i programa	10
1.3 Provedba	14
1.4 Monitoring i evaluacija	16
1.5 Izvori	17
2. Obuka, stručno usavršavanje i podrška	19
2.1 Analiza	20
2.2 Sadržaj i metodologija	22
2.3 Nadzor	24
2.4 Monitoring i evaluacija	26
2.5 Izvori	27
3. Procesi nastave i učenja	28
3.1 Analiza	28
3.2 Sadržaj i metode nastave	32
3.3 Uspostavljanje okruženja za učenje koje pruža podršku i koje je inkluzivno	34
3.4 Monitoring i evaluacija	37
3.5 Izvori	38
4. Ocjenjivanje ishoda učenja	40
4.1 Analiza	41
4.2 Sistemi i sredstva za ocjenjivanje	43
4.3 Priznavanje uspjeha učenika	44
4.4 Monitoring i evaluacija	45
4.5 Izvori	46
Dodatak 1: Reference	47
Dodatak 2: Terminologija	49
Dodatak 3: Sažetak o Minimalnim standardima obrazovanja INEE-a	56
Dodatak 4: Sažetak o Inicijativi za nastavu i učenje INEE-a	57
Dodatak 5: Snaga, slabosti, prilike prijetnje, and Threats (SWOT) Obrazac	58
Dodatak 6: Ishodi učenja	59
A. Nivoi obrazovanja, pristupi i očekivani ishodi učenja	59
B. Mjerljivi ishodi učenja	61
Dodatak 7: Izsledak indicatorsa za monitoring i evaluaciju	62
Dodatak 8: Vodič za nastavnike kroz Smjernice za nastavu i učenje INEE-a	63
Dodatak 9: Obrazac za pružanje povratnih informacija	71

Akronimi

ALP	Accelerated Learning Programme (Program ubrzanog učenja)
CRC	Convention on the Rights of the Child (Konvencija o pravima djeteta)
DRR	Disaster Risk Reduction (Smanjenje rizika od nepogode)
ECD	Early Childhood Development (Predškolski uzrasti)
ECE	Early Childhood Education (Predškolsko obrazovanje)
EFA	Education for All (Obrazovanje za sve)
EGRA	Early Grade Reading Assessment (Ocenjivanje čitanja u nižim razredima)
HRB	Human Rights Based Education (Obrazovanje zasnovano na ljudskim pravima)
HRBA	Human Rights Based-Approach (Pristup zasnovan na ljudskim pravima)
ICT	Information Communication Techonology (Informacijska i komunikacijska tehnologija)
IDP	Internally Displaced Person (Interno raseljeno lice)
INEE	Inter-Agency Network for Education in Emergencies (Međuagencijska mreža za obrazovanje u vanrednim situacijama)
INEE MS	INEE Minimum Standards for Education – Preparedness, Response, and Recovery (INEE Minimalni standardi obrazovanja – pripremljenost, intervencija, oporavak)
ISCED	International Standard Classification of Education (Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja)
LSE	Life Skills Education (Obrazovanje o životnim vještinama)
MOE	Ministry of Education (Ministarstvo obrazovanja)
NFE	Non-Formal Education (Neformalno obrazovanje)
PTA	Parent Teacher Association (Udruženje roditelja i nastavnika)
PISA	Program for International Student Assessment (Program međunarodnog ocenjivanja znanja i vještina učenika)
SMC	School Management Committee (Školski upravni odbor)
SMART	Specific, Measurable, Attainable, Realistic/Relevant, Timely/Time-bound (Specifični, mjerljivi, dostižni, realni/relevantni, blagovremeni/vremenski određeni)
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats (Snage, slabosti, prilike i prijetnje)
TVET	Tecnical and Vocational Education and Training (Tehničko i stručno obrazovanje i obuka)
TIMMS	Trends in International Mathematics and Science Study (Međunarodna studija trendova znanja iz matematike)
UXO	Unexploded Ordnance (Neeskplodirana ubojita Sredstva)

Uvod

Od održavanja Svjetskog foruma obrazovanja u Dakru 2000. godine, posvećuje se veća pažnja obrazovnim potrebama stanovništva u područjima zahvaćenim sukobima ili nepogodama. Međutim, iako je proteklih godina postignut napredak u osiguravanju da sva djeca i mlađi sa kriznih područja imaju pristup obrazovnim mogućnostima, sadržaj onoga što se uči, obuka nastavnika i nastavne metodologije, te ocjenjivanje rezultata učenja često nisu oslovjeni na odgovarajući način. Upis učenika na neki program nije od velike koristi i može imati dugoročne posljedice, ukoliko je taj program po svom sadržaju, relevantnosti i/ili kvaliteti predavanja neadekvatan. Posvećivanje pažnje nastavnom planu i programu je ključno kako bi se izbjeglo ponavljanje sadržaja koji su možda doprinjeli podjelama i sukobima u prošlosti. Od kakve je koristi vladama i međunarodnim agencijama trošenje sredstava i resursa na izgradnju novih škola, ako nastavni plan i program samo kultivira historijsku mržnju ili stvara nove tenzije, pretvarajući škole u presudna bojna polja građanske borbe?

Kvalitetno obrazovanje direktno doprinosi sposobnosti nekog pojedinca da se uključi u društvo, kao i socijalnoj, ekonomskoj i političkoj stabilnosti društva u kojem taj pojedinac živi. Konsenzus je u obrazovanju da je kvalitetno obrazovanje ono obrazovanje koje je relevantno, efikasno, sveobuhvatno u svom opsegu i participatorno u pružanju obrazovanja.¹ Ono može igrati ulogu u smanjenju rizika od nasilnog sukoba omogućavajući društvenu koheziju putem promoviranja zajedničkih vrijednosti i tradicija, podupiranju vještina za rješavanje sukoba i izgradnju mira i suprostavljanju nejednakostima. Pristup planiranju obrazovanju zasnovan na ljudskim pravima pomaže u postizanju kvalitetnog obrazovanja promoviranjem razumijevanja i oživljavanja principa učešća, odgovornosti, nediskriminacije, osnaživanja i pravne zaštite.

Krise mogu dati priliku vladama, zajednicama i partnerima kao što su NVO-i i agencije UN-a, da ponovo izgrade temelje sigurnosti ljudi, između ostalog i učeći sve članove zajednice novim vještinama i vrijednostima, kao što je značaj inkluzivnog obrazovanja i učešće u društvenim i političkim procesima. Od ključne je važnosti da obrazovanje u vanrednim situacijama sve do oporavka bude odgovarajuće i relevantno. Osim čitanja, pisanja i matematike, škole u ovim razorenim društvima postavljaju temelje miru, toleranciji, rješenju sukoba, ljudskim pravima, očuvanju prirode i prevenciji nepogoda, tako pomažući u sprečavanju, ublažavanju i odgovoru na buduće krizne situacije. Pristup kvalitetnom obrazovanju osigurava zajednicama i pojedincima podršku potrebnu za održavanje njihovog mentalnog zdravlja i ponovne izgradnje njihovih zajednica. Jednostavno rečeno, kvalitetno obrazovanje funkcioniра. Studije pokazuju da povećani nivoi visoko-kvalitetnog osnovnog i srednjeg obrazovanja smanjuje broj ratova,² dok svaka dodatna godina formalnog školovanja za muškarce smanjuje rizik od njihovog uključivanja u sukob za 20 posto.³

Time se postavlja nekoliko značajnih pitanja za praktičare i kreatore politika u vezi sa prirodom kvalitetne nastave i učenja i kako je osigurati u vanrednim situacijama, hroničnim kriznim situacijama i ranom oporavku:

- ◆ Na koji način obrazovanje može pružiti zaštitu, pripremljenost na nepogode i kvalitetnu nastavu u vanrednim situacijama, u isto vrijeme pomažući zajednicama da „ponovo izgrade“ društva sa većom jednakostima koja imaju veću šansu za održivom društvenom kohezijom i mirom?
- ◆ Šta djeca i zajednice pogodjene sukobom ili prirodnom nepogodom trebaju znati? Kako možemo osigurati da procesi nastave i učenja omogućavaju učenicima da steknu željene stavove, ponašanja i fizički razvoj?
- ◆ Na koji način praktičari i kreatori politika mogu osigurati da djeca, mlađi, nastavnici⁴ i njihove lokalne zajednice mogu učestvovati u najrelevantnijim programima kvalitetnog obrazovanja u vrijeme kriznih situacija i oporavka?
- ◆ Kako praktičari i kreatori politika donose teške odluke o prioritetnim aktivnostima ili intervencijama i prave kompromise u teškim okolnostima?

Primjeri dobre prakse sadržani u ovim Smjernicama su osmišljeni na takav način da pomognu vladama, NVO-ima i drugim akterima u obrazovanju u planiranju i provedbi visoko kvalitetnih programa obrazovanja. Prečesto se nakon masovnog nasilja, međugrupnih sukoba ili prirodnih nepogoda, obrazovanje, a naročito kvalitetno, adekvatno obrazovanje, zanemaruje i ne integrira u holističku humanitarnu intervenciju. Od esencijalne je važnosti prepoznati da kvalitetno obrazovanje može na pozitivan način doprinjeti sigurnosti ljudi i razvoju u svim fazama upravljanja rizikom – od intervencije u kriznoj situaciji do oporavka, od razvoja do prevencije i pripremljenosti.

1 Terminologija u Dodatku 2 daje potpunu definiciju kvalitetnog obrazovanja

2 Save the Children Norway (2008.) Obrazovanje za mir: izgradnja mira i transformiranje oružanog sukoba kroz obrazovne sisteme, str. 13

3 Save the Children (2008.) Gdje mir počinje: Uloga obrazovanja u sprečavanju sukoba i izgradnji mira

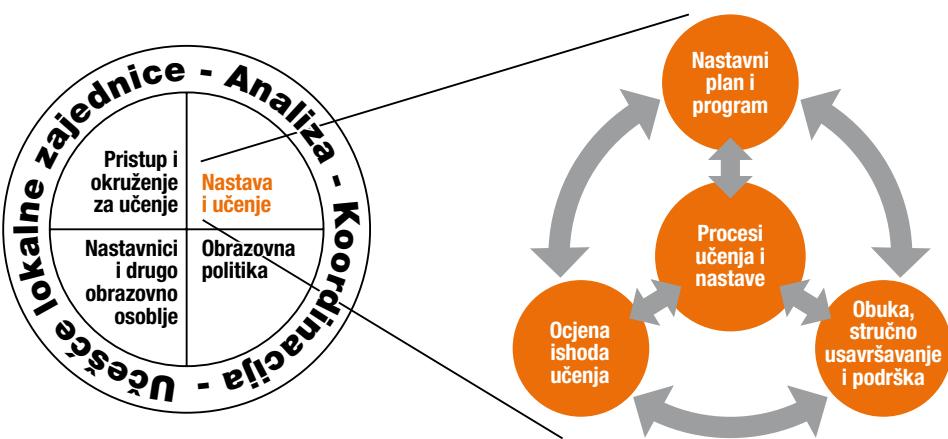
4 Izraz ‘nastavnici’ se koristi u Smjernicama za označavanje formalno obučenih, kvalificiranih nastavnika, kao i onih neobučenih i volontera

Šta su Smjernice za nastavu i učenje?

Porijeklo ovog alata može se naći u Minimalnim standardima obrazovanja – pripremljenost, intervencija, oporavak Međuagencijske mreže za obrazovanje u vanrednim situacijama. INNE Minimalni standardi obrazovanja je ključni globalni alat koji daje primjere dobre prakse i konkretne smjernice vladama i humanitarnim radnicima za koordinirane aktivnosti u cilju poboljšanja kvalitete pripremljenosti i intervencije u obrazovanju.

Proces konsultacija⁵ u cilju izrade Smjernica za nastavu i učenje započeo je kada su članice INNE-a⁶ koje su koristile Minimalne standarde izrazile potrebu za praktičnjim, detaljnijim smjernicama na području nastave i učenja. Područje nastave i učenja je samo jedan od sastavnih dijelova sveobuhvatne konceptualne mreže Minimalnih standarda; veze i međusobna zavisnost preostalih područja detaljno obrađenih u Minimalnim standardima su integralni dio svake intervencije. Osnovni standardi analize, učešća zajednice i koordinacije se trebaju primjenjivati kako bi se osigurao holistički i efikasan pristup, kao i izgradnja i jačanje veza sa Pristupom i okruženjem za učenje, Nastavnicima i drugim radnicima u obrazovanju i Obrazovnom politikom.

Dijagram 1: Područja obrazovnog rada prema INEE Minimalnim standardima (lijevo) i Detaljni prikaz područja Nastave i učenja (desno)

Kao što je prikazano iznad, u Dijagramu 1, proces nastave i učenja je cikličan; svaki standard utiče na druge i omogućava uspjeh drugih standarda. Jedan standard se ne može razmatrati bez uzimanja u obzir snaga, slabosti, prilika i prijetnji unutar drugih.

U *Nastavnom planu i programu* se formulira relevantno znanje, stavovi, vještine i ishodi učenja za koje se očekuje da će ih učenici steći. *Obuka, Stručno usavršavanje i Podrška* nastavnicima i edukatorima su zasnovani na očekivanim ishodima nastave prema nastavnom programu i njihovoj ocjeni, kao i na konkretnim potrebama učenika. *Procesi učenja i nastave* obuhvataju interakciju između učenika i nastavnika i planiraju se u skladu sa nastavim planom i realiziraju se kroz obuku. *Ocjena ishoda učenja* se direktno definira i planira zajedno sa nastavnim programom kako bi se osigurali ishodi učenja koji su relevantni, mjerljivi i koji odražavaju promjenjive potrebe. Svi se ovi standardi slijevaju u standard *Procesi učenja i nastave*, koji je ključan u cijelokupnom procesu nastave i učenja. Tu se postižu ciljevi učenja.

Nadovezujući se na primjere dobre prakse iz Minimalnih standarda, Smjernice za nastavu i učenje navode *Ključne tačke za razmatranje* prilikom identificiranja i oslovljavanja ključnih pitanja i potreba pogodjenih lokalnih zajednica u sklopu svakog od ovih standarda nastave i učenja. Smjernice ponovo naglašavaju važnost usmjerenoosti na učenike, ishoda učenja i pitanja pristupa, te daju smjernice kako bi doprinjeli postizanju kvalitativnih ciljeva Obrazovanja za sve,⁷ promovirajući kvalitetno obrazovanje koje indicira mjerljive uspjehe učenja za učenike svih uzrasta, ali konkretno za djecu i adolescente.

- 5 Preko 300 pojedinaca je učestvovalo u virtualnoj evaluaciji kao i ličnim konsultacijama u svrhu izrade Smjernica, u Dar es Salamu, Tanzaniji, Kampali i Koboku, Ugandu; na univerzitetu Harvard, Washington DC i New Yorku, Ujedinjene Države; Ženevi, Švicarsku, Bogoti, Kolumbiju; i Sulaimaniya-i, Irak. Nakon toga su održane pilotske radionice u partnerstvu sa Klasterom za obrazovanje i drugim partnerima INEE-a na okupiranim teritorijama Palestine i u Zimbabveu
- 6 Do januara 2010. godine, Mreža INEE se sastojala od više od 4,000 članova koji djeluju u 130 država kako bi osigurali da svi ljudi imaju pravo na kvalitetno i sigurno obrazovanje u vanrednim situacijama sve do oporavka
- 7 Svi šest ciljeva Obrazovanja za sve dato je na stranici na: <http://www.unescobkk.org/education/efa/efa-goals/>

Kako koristiti Smjernice

Smjernice su podijeljene u četiri poglavlja prema četiri standarda nastave i učenja:

1. Nastavni plan i program
2. Obuka, stručno usavršavanje i podrška
3. Proces učenja i nastave
4. Ocjena ishoda učenja

Svako poglavlje sastoји se od sljedećeg:

- ◆ **Minimalni standardi** i odgovarajuće **Ključne aktivnosti**⁸ iz INEE Minimalnih standarda (ažuriranih 2010. godine)
- ◆ **Pregled.** Pregled standarda, sa kratkim prikazom njegove relevantnosti u donosu na proces nastave i učenja
- ◆ **Podpoglavlja.** Podpoglavlja opisuju proces koji je potreban kako bi se postigli Standardi i ključne aktivnosti, uključujući analizu i razumijevanje potreba, izradu planova za oslovljavanje tih potreba i provedbu planova. Svako podpoglavlje sadrži:
  - **Tabele sa Ključnim pitanjima za razmatranje.** Ove tabele sadrže prioritetna pitanja koja treba imati na umu i u fazi Vanredne situacije (stubac 1) i u fazama Ranog oporavka i pripremljenost (stubac 2). Ove se tabele mogu koristiti kao kontrolna lista za pomoć pri usmjeravanju odgovarajućih planova i politika u kriznim područjima, specifičnih za određeni kontekst. Stubac Vanredna situacija navodi pitanja koja treba uzeti u obzir odmah, dok stubac Rani oporavak i pripremljenost navodi pitanja koje treba imati na umu u vezi sa srednjoročnom i dugoročnom izradom programa. Pošto je kontinuum između akutne vanredne situacije, hronične krizne situacije i ranog oporavka često neodređen i fluidan, preporučljivo je pročitati sva pitanja u oba stupca i odlučiti koja su najrelevantnija za razmatranje za konkretni kontekst ili pitanje, naročito u situacijama hroničnih i dugotrajnih kriznih situacija.
  - **Napomene.** Ove napomene prate tabele sa Ključnim pitanjima za razmatranje, i u njima se daju detaljnije smjernice i raspravljaju pitanja postavljena u tabelama. Tamo gdje je relevantno, u napomene su ubaćeni praktični primjeri i primjeri iz dobre prakse i pouke.
  - ◆ **Monitoring i evaluacija.** Svako poglavlje se završava sa smjernicama za monitoring i evaluaciju, uključujući predložene indikatore postupaka i sadržaja za praćenje ključnih područja iznesenih u svakom od poglavlja.
  - ◆ **Resursi i INEE Paket resursa za nastavu i učenje.** Na kraju svakog poglavlja upućuje se na relevantne materijale u INEE Paketu resursa za nastavu i učenje. Ovaj prateći alat se sastoји od kompilacije odobrenih resursa, uključujući uzorke alata, nastavnih materijala i praktične primjere, koji se mogu iskoristiti za prilagođavanje primjera dobre prakse u sklopu Smjernica specifičnom kontekstu. Paket resursa je dostupan na ineesite.org/resourcepack, a kontaktiranjem INEE sekretarijata teachinglearning@ineesite.org može se tražiti INEE CD-ROM sa Setom alata, koji će biti dostupan od jeseni 2010 godine.
  - ◆ **Ključna tematska pitanja.** Prilikom čitanja Smjernica, neophodno je razmotriti sljedeća ključna tematska pitanja⁹ unutar sva četiri standarda, kako bi se povećala otpornost i smanjila ranjivost učenika i njihovih lokalnih zajednica:
    - Ublažavanje sukoba
    - Smanjenje rizika od krizne situacije
    - Predškolsko obrazovanje i vaspitanje
    - Rod
    - HIV/AIDS
    - Ljudska prava
    - Inkluzivno obrazovanje
    - Međusektorske povezanosti (veze sa zdravljem; promoviranje vode, sanitarija i higijene; privremeni smještaj; hrana i prehrana)
    - Zaštita
    - Psihosocijalna podrška
    - Mladi

Prilikom vršenja procjene potreba, provedbe programa, ocjene efekata programa, zagovaranja prava i politike informiranja, važno je imati na umu ova ključna tematska pitanja. Svako od ovih ključnih tematskih pitanja uzeto je u obzir u Smjernicama i mnoge od njih su definirane u listi izraza u Dodatku 2. Dodatne informacije o ovim ključnim tematskim pitanjima, pošto se ona odnose na proces nastave i učenja, mogu se naći u pratećem Paketu resursa.

---

8 Ključne aktivnosti su predloženi načini da se postigne standard. Neke aktivnosti možda ne mogu biti primjenjive u svim kontekstima; trebaju biti prilagođene specifičnom kontekstu. Od praktičara zavisi da iznađe alternativne aktivnosti koje će rezultirati u ispunjavanju standarda. (INEE Minimalni standardi, 2010., str. 00)

9 Nabrojana tematska pitanja su identificirana kroz proces konsultacija za Ažurirane Minimalnih standarda. Neka od ključnih pitanja se odnose na fazu razvoja programiranja (npr. Predškolski uzrast i mladi), dok se drugi odnose na vrijednosti i prava izražena u Konvenciji o pravima djeteta i Deklaracijama o ljudskim pravima (npr. Zaštita i psihosocijalna pomoć djece, Inkluzivno obrazovanje, Rodna jednakost) ili na vještine potrebne za svijet koji se mijenja (npr. HIV/AIDS, Olakšanje sukoba i Smanjenje rizika od krizne situacije). Ova ključna pitanja su integrirana kroz cjelokupne Smjernice kako bi se osiguralo da se razmotre na smislen način tokom svih relevantnih faza kreiranja programa - procjene, planiranja, provedbe i monitoringa i evaluacije. To će omogućiti sveobuhvatniju i strožu izradu programa

Ko treba koristiti Smjernice?

Primarni korisnici Smjernica će vjerovatno biti ministarstva (Ministarstva obrazovanja, mladih i socijalne zaštite), kreatori politika, te osoblje provedbenih organizacija, uključujući agencije UN-a i međunarodne i lokalne NVO-e. Smjernice također predstavljaju resurs za donatore, kreatore nastavnih programa, institucije za vršenje obuke, sindikate i udruženja nastavnika i lokalne zajednice.

Smjernice nisu usmjerenе na same nastavnike, nego na osoblje koje pruža podršku nastavnicima, kao i na inicijative za nastavu i učenje. Međutim, prepoznajuci važnost davanja jasnih smjernica i referentnih materijala nastavnicima za stalno stručno usavršavanje, posebno u vreme kriznih situacija i ranog oporavka, izrađen je pomoćni Vodič za nastavnike. Vodič za nastavnike nudi praktične smjernice u vezi sa pitanjima sa kojima se mnogi nastavnici susreću u vanrednim situacijama; Vodič se može naći u Dodatku 8.

Važno je primijetiti da ove Smjernice nisu zamišljene kao propisano rješenje ili gotovi obrazac za odgovor na izazove nastave i učenja. Umjesto toga, ovaj alat predstavlja okvir za aktere u obrazovanju kako bi planirali odgovorajući pristup, pedagoške metode i strategije usmjerene ka efikasnom nastavljanju obrazovanja u vanrednim situacijama i kontekstu oporavka, uspostavljanjem dobre prakse i smanjenjem nehotičnih efekata.

Bilo da se radi o hroničnoj kriznoj situaciji, akutnoj vanrednoj situaciji, ranom oporavku ili fazi pripremljenosti tokom sukoba ili prirodne nepogode, akteri u obrazovanju mogu korsiti primjere dobre prakse iz Smjernica koje će im pomoći u donošenju važnih odluka o prirodi pruženih usluga formalnog i neformalnog obrazovanja, nastavnog programa koji treba pratiti uključujući prioritete za učenje, i metodologije za učenje i nastavu uključujući psihosocijalnu podršku za učenike i osoblje.

Photo courtesy and copyright of Save the Children

1. Nastavni planovi i programi

- 1.0 Minimalni Standard i Ključne aktivnosti za nastavni plan i program
- 1.1 Ocjena i analiza nastavnog plana i programa
- 1.2 Prilagođavanje i izrada nastavnog plana i programa
- 1.3 Provedba
- 1.4 Monitoring i evaluacija
- 1.5 Izvori

Nastavni program iz Minimalnih standarda INEE-a*: Koriste se nastavni programi koji su kulturološki, društveno i lingvistički relevantni, kako bi se pružilo formalno i neformalno obrazovanje, primjereni određenom kontekstu i potrebama učenika.

Ključne aktivnosti iz Minimalnih standarda INEE-a*:

- ◆ Obrazovne vlasti predvode reviziju, izradu ili prilagođavanje formalnog nastavnog programa uz učešće svih relevantnih aktera
- ◆ Nastavni programi, udžbenici i pomoći materijali prilagođeni su dobi, razvojnom nivou, jeziku, kulturi, kapacitetima i potrebama učenika
- ◆ Formalne nastavne programe i ispite koji se koriste u obrazovanju izbjeglica i internu raseljenih lica priznaju vlada u domovini i u zemlji domaćinu
- ◆ Formalni i neformalni nastavni programi obrazuju o smanjenju rizika od krizne situacije, obrazovanju o okolišu i sprečavanju sukoba
- ◆ Nastavni planovi i programi, udžbenici i pomoći materijali obuhvataju ključne kompetencije osnovnog obrazovanja uključujući pismenost, matematičku pismenost, rano učenje, životne vještine, zdravstvene i higijenske navike
- ◆ Nastavni programi oslovjavaju psihičku dobrobit i potrebu za zaštitom učenika
- ◆ Sadržaji, materijali i upute za učenje su na jeziku/jezicima učenika
- ◆ Nastavni planovi i programi, udžbenici i pomoći materijali su rodno osjetljivi, prepoznaju raznolikost, preveniraju diskriminaciju i promoviraju poštivanje svih učenika.
- ◆ Blagovremeno osiguravanje dovoljne količine lokalno nabavljenog nastavnog materijala i materijala za učenje

*Kako je izneseno u INEE Priručniku o minimalnim standardima

Nastavni program je širok pojam koji se koristi u ovom alatu kada se govori i o formalnim nastavnim programima u kojima se iznose ciljevi učenja i sadržaj, i o materijalima izrađenim kako bi se osiguralo da se sadržaj prenese na učenike putem procesa nastave i učenja. Revizija i izrada formalnih nastavnih planova je u nadležnosti državnih vlasti. Ministarstva obrazovanja će ustanoviti obrazovne ciljeve zajedno sa drugim ministarstvima i relevantnim akterima; nastavni planovi i prateći nastavni materijali su izrađeni kako bi se postigli ti ciljevi. Iako kriza može ozbiljno da umanji kapacitete ministarstava za obrazovanje, kapaciteti domaćih eksperata za izradu nastavnih programa mogu se ojačati putem postupka analize i revizije nastavnog plana. Naglasak se treba staviti na nastavne programe, udžbenike i druge obrazovne materijale, kao i aktivnosti organizirane kao dio vannastavnih aktivnosti (npr. školski odbori i klubovi, strukturirane i nestrukturirane igre za malu djecu, sport ili aktivnosti iz kulture).

Nastava i učenje u vanrednim situacijama se nikada ne dešava u vakuumu. Zavisno od konkretnе situacije (tj. sukoba, post-konfliktne situacije/perioda poslije nepogode ili i jednog i drugog), mogu se donijeti odluke da se:

- ◆ Slijedi stari nastavni program koji je bio u upotrebi prije početka sukoba ili nepogode
- ◆ Sprovede kratkoročna revizija postojećeg nastavnog programa kako bi se uklonili sadržaji koji potiču podjele
- ◆ Usvoji nastavni program države domaćina (za izbjegličke škole)
- ◆ Fokusira samo na jačanje nekih prioritetnih područja (npr. životne vještine, smanjenje rizika od kriznih situacija ili obrazovanje o miru) u postojećem nastavnom programu za predmete ili kao samostalne aktivnosti (npr. uvođenje novih oblasti ili predmeta u nastavnom programu, izbornih predmeta ili vananstavnih aktivnosti)
- ◆ Radi sa vladom na sprovodenju sveobuhvatne revizije nastavnog programa, koristeći kriznu situaciju kao priliku da se poboljša kvalitet, pristup i jednakost obrazovanja (npr. povećanje usluga prethodno isključenim grupama, ili usvajanjem nastavnog programa i materijala za nastavu i učenje koji će odražavati i promovirati miriniji i pravedniji društveni poredak)

Revizija nastavnog programa se sprovodi kako bi se izvršila procjena da li nastavni sadržaji, nastavne metode i struktura ili napredak ispunjavaju potrebe onih koji uče i osiguravaju njihov sveukupni razvoj i psihosocijalnu zaštitu. Uz tradicionalne sadržaje, uključujući pismenost, matematičku pismenost i standardne sadržaje za određenu državu, revizija nastavnog programa i njegovo kasnije prilagođavanje i/ili izrada bi trebali osloviti porebe i prava svih koji uče i njihove promjenjive okoline. Primjeri neposrednih potreba uključuju eliminiranje predrasuda, materijala koji potiču sukobe, te sadržaja ispunjenih ideologijom ili integriranje ključnih tematskih pitanja, kao što su životne vještine (npr. promoviranje zdravlja, psihosocijalna podrška, rješenje sukoba, okolišna svijest, i smanjenje rizika od krizne situacije).

Postupak revizije bi trebao odgovoriti na neposredne potrebe učenika, kao i da bude shvaćen kao prilika za dugoročnu reviziju nastavnog programa u službi cijelokupne rekonstrukcije i razvoja, i poboljšanja života sada i u budućnosti. Revizija, adaptacija i/ili izrada materijala ne smije biti svedena na površne promjene. Umjesto toga, autentični nedostaci i njihovi korijenski uzroci trebaju biti identificirani kako bi se mogli oslovit kada to vrijeme i resursi dozvole. Važno je primjetiti da iako možda postoji želja da se osigura da djeca i mladi imaju pristup formalnom obrazovanju, vannastavne aktivnosti i neformalno obrazovanje¹⁰ igraju veoma važnu ulogu prije, za vrijeme i poslije krizne situacije i ne treba ih podcijenjivati ni ignorirati tokom postupka revizije nastavnog programa.

Djagram 1: Revizija, adaptacija i izrada nastavnog programa i proces provedbe

Iako će potrebe u vezi nastavnog programa u vrijeme vanredne situacije zahtijevati neposrednu adaptaciju ili izradu specifičnih sadržaja, kompletanu reviziju i analizu postojećeg nastavnog plana i izrada novog ili revidiranog nastavnog programa će zavisiti od šireg nacionalnog dijaloga i ciljeva. Bit će potrebna značajna podrška obuci nastavnika i jačanje sistema za vrijeme provedbe adaptiranog ili novog nastavnog programa prije nego što dođe do ozbiljnog poboljšanja u ishodima učenja. Stalni monitoring i evaluacija su sastavni dijelovi tog kruga i trebali bi biti izvor informacija za svaki dio procesa.

Photo courtesy and copyright of Save the Children

¹⁰ U Smjernicama se neformalno obrazovanje odnosi na obrazovanje koje se odvija izvan formalnog sistema. Treba imati na umu da će možda biti potrebne intervencije u obliku TVET-a, ALP-a, i sl., kako u formalnom, tako i u neformalnom obrazovanju.

Photo courtesy and copyright of Save the Children

1.1 Revizija i analiza nastavnog programa:

Odgovarajuća intervencija u vezi sa potrebama nastavnog programa je moguća sproveđenjem detaljne procjene potreba učenika i analize postojećeg nastavnog programa

Ključne tačke za razmatranje:

Podsjetnik: Pitanja postavljena u tabelama ispod odražavaju relevantna pitanja u kontinuumu između akutne vanredne situacije i hronične krizne situacije kroz rani oporavak i pripremljenost. Preporučuje se da se sva pitanja pročitaju prije nego što se odredi koja su pitanja najrelevantnija ili se najviše odnose na kontekst u kojem se čitalac nalazi; mnogi konteksti i obrazovne inicijative će imati koristi od oslovljanja pitanja u oba stupca. Pitanja postavljena u prvom stupcu bi se trebala preispitati i nadopuniti kako se programi i strategije razvijaju.

VANREDNA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
HRONIČNA KRIZA	
Akteri	
<p>Ko treba biti uključen u analizu i reviziju nastavnog programa? (vidjeti Napomene A i B, str. 6 - 7)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ko ima resurse za koordinaciju analize i revizije? • Ko je nadležan da odobri evaluaciju formalnog i neformalnog nastavnog porgrama? • Ko odobrava izmjene ili izradu nastavnog programa? • Koji još organi vlasti ili akteri postoje i trebali bi biti uključeni? • Koji bi još akteri trebali biti uključeni u analizu i reviziju neformalnog nastavnog programa? • Na koji način se lokalne zajednice mogu uključiti u dijalog u vezi sa revizijom nastavnog programa? <p>Kako bi se trebala sprovoditi revizija i analiza nastavnog programa? (vidjeti Napomenu B, str. 7)</p>	<p>Da li je potrebna ili poželjna detaljnija analiza potreba nastavnog programa? (vidjeti Napomene A i B, str. 6 - 7)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koji su kapaciteti domaćih eksperata za nastavni program, kako internih (ministarstva obrazovanja i lokalna zajednica) i eksternih (UN, NVO-i, tehnički instituti)? • Da li će biti potrebna dodatna podrška i izgradnja kapaciteta? • Da li su ustanovljeni protokoli za promjenu politike i za reformu nastavnog programa unutar ministarstva obrazovanja i da li se radi po njima? • Da li država učestvuje u međunarodnom sistemu ocjenjivanja (npr. TIMMS ili PISA)? Da li to ima uticaja na odluke o reviziji i reformi nastavnog programa? • Da li se vremenom učešće povećalo? • Postoje li akteri koji ne učestvuju u procesu? • Da li kontekst daje mogućnost uključivanja šireg spektra aktera, uključujući učenike i njihove porodice?
Potrebe nastavnog programa	
<p>Na šta treba biti usmjerena analiza nastavnog programa? (vidjeti Napomenu C, str. 8)</p> <p>Na koji način trebaju biti utvrđene potrebe onih koji uče? (vidjeti Napomenu D, Str. 8)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koje su najprikladnije i najefikasnije metode prikupljanja i razumijevanja informacija o potrebama učenika? • Koje su njihove trenutne potrebe po pitanju pismenosti, matematičke pismenosti, životnih vještina, rodne ravнопravnosti, sukoba i nepogoda, rekreacije, psihosocijalne dobrobiti, promocije zdravlja, smanjenja rizika od nepogoda, neeksplodiranih ubojitih sredstava/svjesti o nagaznim minama, vještine jezika i komunikacije, obrazovanja o ljudskim pravima, građanskog obrazovanja i religijskog znanja? • Da li postoje mehanizmi za mjerjenje učenja u vezi sa potrebama u venrednoj situaciji (npr. procjena psihičkog, emotivnog i društvenog blagostanja)? • Koje su kategorije različitih tipova učenika? • Da li je fokus prvenstveno na kognitivnom razvoju ili uključuje i druge vještine i znanja? • Da li su razmotreni nastavni planovi i za formalno i za neformalno obrazovanje? 	<p>Da li su se promjenile potrebe učenika? (vidjeti Napomenu D, str. 8)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li je potrebno proširiti sadržaj kako bi se uključile odbrambene vještine i vještine otpornosti, zdravlje i higijena, jezik, historija, veze sa tržistem ili prilikama za zapošljavanje i rod? • Da li oni koji se nalaze na područjima sukoba ili područjima pogodjenim nepogodama, uključujući raseljena lice i izbjeglice imaju postebne nastavne potrebe kako bi se osiguralo njihovo preživljavanje, razvoj, zaštita i učešće?

VANREDNA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
HRONIČNA KRIZA	
Postojeći nastavni materijali i materijali za učenje <p>Koji su nastavni materijali i materijali za učenje na raspolaganju zaneposrednu upotrebu? (vidjeti Napomenu E, str. 9)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li ti materijali ispunjavaju potrebe onih koje uče? • Da li su napisani na relevantim jezicima? • Koji udžbenici i referentni materijali su na raspolaganju i da li se koriste? • Da li nastavnici koriste standardni nastavni program? • Da li ima diskriminatorskih ili poruka podjele u sadržaju ili jeziku nastavnog programa/materijala? • Da li je moguće ukloniti materijale koji sadrže predrasde i izraditi i staviti u upotrebu nove materijale tokom vanredne situacije i u periodu ranog oporavka? <p>Kakav je postojeći nastavni program? (vidjeti Bilješku E, str. 9)</p>	<p>Kakav je postojeći nastavni program? (vidjeti Bilješku E, str. 9)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li nastavni program predstavlja najbolju, prihvaćenu akademsku praksu? • Da li postoje štampane verzije nastavnog plana i programa? • Da li pomoćni materijali koje su izradili NVO-i ili UN ispunjavaju trenutne potrebe učenika? • Da li su postojeći ili novoizrađeni materijali koherenti i da li se međusobno pojačavaju na različitim nivoima i u različitim predmetima? • Gdje još postoje propusti? • Da li su sva ključna tematska pitanja, uzrasti i razvojne faze uzeti u obzir i uvršteni? Ako ne, zašto ne? • Da li su dostupni materijali za učenje koji su izrađeni u sklopu brzog odgovora u pravom omjeru i na odgovarajućim jezicima? • Da li su poruke i materijali u vezi vanrednih situacija uvršteni u formalni nastavni program u svrhu promoviranja pripremljenosti? • Da li su materijali prilagođeni različitim stilovima učenja? • Da li postoji slaganje među širokim spektrom aktera o validnosti i relevantnosti materijala izrađenih u vrijeme vanredne situacije? • Da li postoje odgovarajući postupci za evaluaciju kako bi se izmjerio uticaj nastavnog programa na ishode učenja i pružanje kvalitetnog obrazovanja?
Neformalno obrazovanje <p>Ko pruža neformalno obrazovanje i koji ljudski i materijalni resursi su im na raspolaganju u vrijeme krize? (vidjeti Napomene D i E, str. 8-9)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šta su programi neformalnog obrazovanja koje podržava MO? • Da li postoje programi koji se mogu proširiti ili poboljšati kako bi se ispunile povećane i promjenjive potrebe učenika? • Da li kontekst stvara potrebu za neformalnim obrazovanjem kao dopunskom intervencijom u sklopu formalnog sistema obrazovanja? • Kakvu obuku i stalnu podršku imaju nastavnici neformalnog obrazovanja? • Koje su neposredne vještine za spašavanje života potrebne u neformalnom obrazovanju za zaštitu učenika? • Da li su dodatne aktivnosti iz umjetnosti, muzike, sporta, rekreacije i psihosocijalna podrška dostupne za različite uzraste i razvojne nivoe? <p>Ko su potencijalni učesnici u programima neformalnog obrazovanja i koje su njihove potrebe? (Vidjeti Napomenu D, str.8)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koje su ciljne grupe neformalnog obrazovanja? Ko bi trebao biti uključen u identificiranje ciljnih grupa? • Da li se ciljnim grupama pruža usluga ili postoje stalne prepreke? • Na koji način se razlikuju potrebe učenika od onih uključenih u formalno obrazovanje 	<p>Da li je neformalno obrazovanje ispunilo potrebe učenika tamo gdje ne postoji prilika za formalno obrazovanje (uključujući i priliku ponovnog upisivanja na formalno obrazovanje) ili kroz podučavanje vještina potrebnih za spašavanje života? (vidjeti Napomene D i E, str. 8-9)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li su primjereni materijali za neformalno obrazovanje izrađeni i da li su kreirani programi koji se mogu koristiti za pripremljenost za vanredne situacije? • Šta treba učiniti da programi neformalnog obrazovanja postanu legitimni? • Koje aktivnosti zagovaranja treba sprovesti kako bi se uticalo na politiku u vezi neformalnog obrazovanja? • Postoji li potreba za izradom programa na državnom ili regionalnom nivou ili je dovoljna izrada programa na lokalnom nivou? • Koja je formalna obuka i stalna podrška na raspolaganju nastavnicima neformalnog obrazovanja? <p>Da li nastavni programi formalnog i neformalnog programa promoviraju veze i tranziciju između sebe? (vidjeti Napomenu A, str. 6)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li postoje funkcionalne politike i mehanizmi za podršku kretanje učenika između neformalnog i formalnog obrazovanja? • Koje dodirne tačke trenutno postoje između različitih pružatelja ili aktera neformalnog obrazovanja? • Da li je potreban formalizirani nastavni program? • Koje su neposredne, stalne i projicirane potrebe učenika, lokalne zajednice i zemlje? • Kakve veze postoje između programa za neformalno obrazovanje i tržišta rada, Lokalnih biznismena i poduzetnika?

Napomena A: Ko koordinira i vrši reviziju i analizu?

- ◆ **Osigurati koordinirani i legitimni proces u nadležnosti relevantnih obrazovnih tijela** Oni koji vrše reviziju nastavnog programa bi trebali imati odgovarajuću legitimnost, nadležnost i resurse, kao i podršku javnosti, jer se održive promjene najbolje postižu radom sa odgovarajućim organima vlasti. MO¹¹ je odgovorno za nacionalni nastavni program i trebalo bi da ili bude u ulozi koordinatora ili, u protivnom, da dodijeli tu ulogu drugom organu vlasti. U situacijama gdje ne postoji funkcionalna vlada, obrazovno kordinaciono tijelo, kao što je Klaster za obrazovanje IASC-a ili UN, može privremeno preuzeti tu ulogu dok se ne uspostave strukture vlasti. Vodstvo je tokom ovog postupka važno i treba ga razmotriti za sve nivoe: to može uključivati vodstvo tehničkih grupa, konsultantskih i savjetodavnih grupa i tijela za davanje saglasnosti. Ovi čelnici će pomoći u organiziranju različitih uključenih agencija i rasporediti zadatke tako što će osigurati da je postupak koherentan, efikasan i da promovira odgovornost među ključnim akterima. Ovaj proces zahtijeva široki dijalog na nivou države i vanjski akteri ga ne bi trebali požurivati.
- ◆ **Podržati nacionalne sisteme koji su potrebni za osiguranje kvalitete i održivosti** Tamo gdje obrazovne institucionalne strukture ne postoje ili su slabe, treba uložiti napor da se osigura održivost i odgovornost u procesu revizije i izrade nastavnog programa. Koordinaciono tijelo za obrazovanje može raditi sa donatorima, tehničkim institucijama i širim koordinacijskim sistemom kako bi osiguralo uspostavljanje osnovne strukture. (Za više informacija vidjeti INEE Minimalne standarde, Područje 1: Koordinacija i Područje 5: Obrazovna politika)
- ◆ **Osigurati da su relevantni akteri uključeni u proces revizije i izrade nastavnog plana** Promjene politike u vezi nastavnog plana i prakse u razredu zahtijevaju posvećenost i saradnju različitih aktera, uključujući centre za obuku nastavnika, akademske institucije i obrazovne vlasti susjednih zemalja. Ovo je od naročite važnosti kada učenici i nastavnici prelaze formalne međunarodne granice, posebno kada je u pitanju akreditacija nastavnika i učenika. Takvi regionalni napor mogu imati veći uticaj nego promjena na lokalnom nivou. (Vidjeti poglavje Ocjenjivanje ishoda učenja za akreditaciju učenika i INEE Minimalne standarde, Područje 4: Nastavnici i drugo obrazovno osoblje za akreditaciju nastavnika)
- ◆ **Izvršiti konsultaciju sa širokim spektrom aktera u svrhu identificiranja potreba nastavnog programa** Konsultiranje sa širokim spektrom aktera može poslužiti za smanjenje tenzija u vezi sa osjetljivim ili kontroverznim pitanjima i smanjiti potencijal za predrasude, provokacije i uvredljive intervencije i materijale. Odluke o sadržaju mogu se donijeti mobiliziranjem relevantnih predstavnika i vođa lokalne zajednice kako bi se razumjeli uzročnici problema, i davanjem konkretnih preporuka u svrhu promoviranja održive inkluzije marginaliziranih i ranjivih grupa. Naprimjer, u zemljama gdje je učenje o religiji uobičajena komponenta nacionalnog nastavnog programa, religijska zajednica bi trebala biti angažirana kako bi se osiguralo da novi nastavni program sadrži relevantne sadržaje i podržava lični rast i rast zajednice.
- ◆ **Izgraditi kapacitete za tehničko osoblje** Može biti potreban razvoj kapaciteta relevantog obrazovnog osoblja za izričitu svrhu jačanja nastavnog programa. Specifična područja mogu biti pedagogija, obrazovni modaliteti i sadržaj. Trenutni razvoj vještina može se podržati kroz radionice, internetske ili alternativne forume ili studijske posijete. Razvoj kapaciteta za dugoročni oporavak i obrazovnu reformu je odgovornost vlade i treba se odražavati u višem obrazovanju i standardnom stručnom usavršavanju.
- ◆ **Povezati kreatore i tehničke izrađivače nastavnog plana sa širom lokalnom zajednicom** Dok tehničke grupe moraju da se bave pisanjem nastavnog programa i revizijom udžbenika, kreatori nastavnog programa bi trebali usko saradivati sa širom grupom aktera, kao što su savjetodavna tijela, učenički odbori učenika i nastavnog programa, sindikati nastavnika, profesionalna udruženja, predstavnici političkih stranaka, biznisi i predstavnici lokalne zajednice, čelnici, roditelji i mediji, u svrhu stvaranja konsenzusa o predloženim promjenama nastavnog programa. Posebna pažnja mora posvetiti inkluziji žena i ranjivih i marginaliziranih grupa. Eksterne organizacije, kao što su UN, NVO-i ili donatorske agencije, mogu imati tehničku snagu, pristup dodatnim tehničkim resursima, ili prethodno iskustvo koje može biti od koristi. Takvi resursi se trebaju ponuditi kao reference i prilagođeni specifičnom kontekstu i potrebama učenika.

¹¹ Generički akronim koji se koristi u Smjernicama, iako stvarna ministarstva obuhvataju kulturu, nauku, mlade, itd.

Praktični primjer: Tranzicijsko obrazovanje za djecu i mlađe izvan škole, Kolumbija

Problem: Kao odgovor na državnu krizu izazvanu raseljenosti u Kolumbiji, 2001. godine je organizacija Fundación Escuela Nueva izradila strategiju za oslavljavanje određenih potreba raseljene djece, obično zanemarene od strane konvencionalne škole i obrazovnog sistema. Pomoći fleksibilnih strategija prilagođenih njihovoj mobilnosti i tranzicijskom statusu, dobi i kulturološkoj heterogenosti, program je doprinio razvoju društvenih vještina, društvenoj integraciji i prihvatanju različitosti i pružio dodatnu socio-afektivnu podršku za jačanje samopouzdanja djece u sretnoj i zaštićenoj sredini.

Intervencija: Na osnovu principa aktivnog, saradničkog učenja i pedagogije usmjerene na djecu prema obrazovnom modelu Escuela Nueva, izrađeni su Krugovi za učenje Escuela Nueva kako bi se raseljenim učenicima pružile društvene i školske vještine kako bi se mogli vratiti u službeni obrazovni sistem. Iako Krugovi za učenje ne funkcioniраju na lokacijama službenih „glavnih škola“, one su službeno povezane putem zajedničkih akademskih kalendara, sistema ocjenjivanja i vanškolskih programa. Djeca su službeno u pisana u „glavnu školu“, ali rade zajedno u grupama od 12 do 15 učenika na mjestima za učenje lociranim unutar lokalnih zajednica pod nadzorom „tutora za mlađe“ dok nisu spremni za tranziciju. Ovaj program nije paralelni sistem nego je integriran i prihvaćen od strane MO kako bi se olakšala tranzicija sa ulica u školu. Program je pokazao poboljšanja i doprinos u upravljanju sukobom, miroljubivoj koegzistenciji, samopouzdajući demokratskom ponašanju. U njegovoj pilot fazi, učenici su pokazali bolja postignuća u učenju u matematici i jeziku u usporedbi sa učenicima u konvencionalnim školama. Tako je program postao državna obrazovna politika za integriranje raseljene djece i djece migranata i podržavaju ga organizacije kao što su NCR, UNCHR i USAID.

Izvor: Fundación Escuela Nueva Volvamos a la Gente

- ◆ **Pomoći izradu i distribuciju standardnih materijala za neformalno obrazovanje** Dok MO može biti odgovorno za standardno neformalno obrazovanja i nastavni program za neformalno obrazovanje, manje inicijative za neformalno obrazovanje se mogu podržavati na podnacionalnom nivou od strane UN-a, NVO-a ili CBO-a (organizacije bazirane na lokalnoj zajednici) Tamo gdje je to moguće, nastavi program se treba revidirati i distribuirati zajedno sa odgovornim akterima kako bi se izbjegla fragmentiranost i nedosljedan pristup.
- ◆ **Osigurati koordinaciju između obrazovnih programa formalnog i neformalnog obrazovanja** Neophodno je koordinirati reviziju i izradu nastavnih programa za formalno i neformalno obrazovanje kako bi se omogućilo učenicima da uđu u obrazovni sistem. Iako se analiza i revizija nastavnih programa obično povjerava profesionalnim agencijama i u formalnom i neformalnom obrazovnom sistemu, u vanrednim situacijama možda treba osnovati ad hoc agencije.
- ◆ **Koordinirati promjene u nastavnim programima i planove za obuku nastavnika** Promjene u nastavnom programu trebaju biti povezane sa obukom i stalnom podrškom nastavnika kako bi se osiguralo da se promjene u nastavnom programu odraze u učionicama.

Napomena B: Na koji način treba vršiti reviziju i analizu nastavnog programa?

- ◆ **Koristiti različite metode za sprovođenje sveobuhvatne procjene** U kontekstu vanredne situacije, brza procjena može biti izvršena zajedno sa pojedincima ili zajednicama koristeći različite metode. Vrijeme i resursi koji su na raspolaganju će odrediti pristup i opseg analize, kao što je:
  - Revizija dokumenata nastavnog programa
  - Analiza ishoda učenja, kompetencija učenika i standarda ocjenjivanja
  - Multisektorska analiza
  - Vođenje intervjua sa učenicima i nastavnicima
  - Sprovođenje ankete među reprezentativnim presjekom ciljnih grupa i analize tehničkih kapaciteta eksperata za nastavne programe
- ◆ **Identificirati i unutarnje i vanjske faktore koji utiču na nastavni program** Sprovođenje analize snaga, slabosti, prilika i prijetnji (SWOT) je korisna metoda za brzi pregled nastavnog programa i šireg kontekststa. SWOT analiza može dovesti do boljeg razumijevanja ograničenja i prilika kada se kreće naprijed sa obrazovnim planovima i provedbom. Može se koristiti kao alat u diskusijama fokusnih grupa ili kao alat za planiranje širom sektora ili unutar organizacija ili odjela u MO. Također je koristan alat za obuku, stručno usavršavanje i proces podrške, nastave i učenja i ocjenjivanja ishoda učenja. U Tabeli 1 je primjer SWOT analize nastavnog programa; prazni obrazac za SWOT analizu može se naći u Dodatku 5.

Tabela 1: Primjer SWOT analize nastavnog programa u društву zahvaćenom sukobom

Snage (unutar organizacije ili sektora)	Slabosti (unutar organizacije ili sektora)
<ul style="list-style-type: none"> • Javna podrška školovanju i obrazovanju • Jaka tradicija u nastavnim programima i udžbenicima šezdesetih i sedamdesetih godina • Obrazovni programi u različitim provincijama koje podržavaju NVO-i • Neke oblasti u nastavnom programu koje bi imale koristi od razvijenijih vizija i materijala (npr. matematika) • Novoosnovani odjel za nastavni program unutar MO 	<ul style="list-style-type: none"> • Slabi kapaciteti izrađivača nastavnog programa i udžbenika • Nepostojanje okvira za nastavni program i plan (nastavni program za predmete) • Fragmentiran, zastario i prenatrpani nastavni program • Slabi kapaciteti nastavnika za primjenu revidiranih sadržaja i metodologije usmjerene na učenike • Široka dominacija učenja napamet • Promoviranje negativnih stereotipa o ženama i nekim etničkim grupama
Prilike (izvan organizacije ili sektora)	Prijetnje (izvan organizacije ili sektora)
<ul style="list-style-type: none"> • Državna i međunarodna podrška za reviziju nastavnog programa • Prilike za razvoj kapaciteta (individualnih i institucionalnih) • Nova obrazovna vizija i zakonodavstvo 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak političke stabilnosti i predviđljivosti • Tenzije između „univerzalnih“ i „tradicionalnih/lokalnih“ vrijednosti, principa i prakse • Nepostojanje odgovarajuće obrazovne infrastrukture i nastavnih materijala • Širokoraspšstranjeno siromaštvo i nepismenost žena i muškaraca

Source: UNESCO IBE, 2003. Izvještaj sa radionice u Teheranu

Napomena C: Na šta bi analiza nastavnog programa trebala biti usmjerena?

- ◆ **Osigurati jasne kriterije za analizu** Analiza nastavnog programa treba uključivati:
  - Odraz nacionalnih obrazovnih ciljeva i svrhe u nastavnom programu i u nastavnim materijalima i materijalima za učenje
  - Odgovarajući razvoj ključnih kompetencija¹² za sve učenike, uključujući i nove kompetencije potrebne u promjenjivom kontekstu
  - Integriranje ključnih pitanja i promoviranje univerzalnih vrijednosti, kao što su prava djece, ljudska prava, društvena pravda, inkluzija i, u vrijeme sukoba, poštivanje međunarodnog humanitarnog prava
  - Nastava na jeziku koji koji učenici, njihove porodice i lokalna zajednica znaju, posebno u nižim razredima
  - Raspoloživost dostupnih, relevantnih i adekvatnih nastavnih resursa
- ◆ **Eliminirati poruke i prakse sa predrasudama** „Skriveni nastavni program“ se treba osloviti u analizi nastavnog programa kako bi se ocijenile implicitne poruke, stavovi i ponašanja koja se promoviraju, koji mogu ili pojačati ili proturiječiti propisanom nastavnom programu. „Skriveni nastavni program“ može se izraziti kroz školsko okruženje i učionicu, raspored namještaja u učionici, pedagoške metode, interakciju između učenika i nastavnika i učenika i učenika i kroz mnoge druge „nevidljive“ dinamike. Primjeri mogu uključiti nastavnike koji prozivaju dječake više nego djevojčice, ili nastavnike koji koriste samo jedan jezik u višejezičnoj zajednici.

Napomena D: Šta treba učenicima?

- ◆ **Odrediti prioritetne potrebe učenika na osnovu konteksta** Nastavni plan u vanrednim situacijama trebao bi biti usmjeren na osiguravanje relevantanog i odgovorajućeg sadžaja za ispunjavanje trenutnih potreba učenika. Akteri bi trebali biti uključeni u određivanje svojih vlastitih potreba i određivanje prioriteta u sadržaju. Naprimjer, u nekim situacijama treba dati prioritet životnim vještinama i psihosocijalnoj podršci, dok u drugim situacijama pažnja treba da bude usmjerena na međukulturološko razumijevanje i obrazovanje o miru.
- ◆ **Osigurati da sadržaj evoluira zajedno sa promjenjivim potrebama učenika** Potrebe učenika bit će određene kontekstom i vremenom će evoluirati (vidjeti Dijagram 2). Potrebe bi se trebale određivati na osnovu prijašnjeg pristupa obrazovanju obrazovnom iskustvu učenika, njihove promjenjive sredine, te dugoročnijih obrazovnih i ekonomskih ciljeva njihove lokalne zajednice. Ključne kompetencije u pismenosti i matematičkoj pismenosti mogu se razvijati kroz učenje životnih vještina, društvenih i prirodnih nauka, umjetnosti i drugih kompetencija u ključnim tematskim pitanjima. (Vidjeti Dodatak 6 o odgovarajućim fazama i odabranim očekivanim ishodima učenja Međunarodne standardne klasifikacije obrazovanja (ISCED)
- ◆ **Nastavni programi bi trebali odražavati razlike unutar lokalne zajednice** Nastavni program treba uzeti u obzir geografske razlike, jezičke razlike i razlike u pristupu.
- ◆ **Razmotriti potrebu i potencijal da se dopre do učenika izvan škola** U mnogim zemljama, postoji veliki broj djece, mladih i odraslih čije je obrazovanje prekinuto zbog vanredne situacije ili drugih faktora. Važno je uključiti takve učenike u njihovo lokalnoj zajednici i identificirati odgovarajuće programe neformalnog obrazovanja.
- ◆ **Pružiti mladima održive prilike** Obrazovanje povezano sa ostvarivanjem prihoda za život i zaposlenjem, kao što je razvoj malih preduzeća, finansijska pismenost i tehničko i stručno obrazovanje i obuka bi trebali biti pruženi mladima oba spola. Ovo može biti od naročitog značaja onima koji ne mogu ili neće da se upisu u formalne škole, posebno onima iz ranjivih grupa. Nastavni program za ove svrhe mora biti popraćen opsežnim programima za pismenost i matematičku pismenost. Analiza tržišta rada i saradnja sa ekonomskim sektorom i sektorom ranog oporavka će na bolji način osigurati relevantnost programa i ekonomsku korisnost vještina.¹³

Dijagram 2: Primjer kako se sadžaj nastavnog programa može promijeniti kroz intervenciju do oporavka

¹² Ključne kompetencije su građevni blokovi obrazovanja i osnovni setovi znanja i vještina koji se očekuju od učenika. Identifikacija i artikulacija ključnih kompetencija su važne u izradi minimalnih standarda na kojima se grade složeniji obrazovni programi. Slični izrazi su osnovne ili generičke kompetencije

¹³ INEE Minimalni standardi

Napomena E: Koji su postojeći nastavni programi i nastavni materijali i materijali za učenje dostupni?

- ◆ **Utvrđiti koji su nastavni materijali odmah dostupni** U vanrednim situacijama, trenutna dostupnost ključnih materijala kako bi se potpomogao proces učenja mora biti uzeta u obzir. Materijali mogu uključivati udžbenike, pomoćne knjige, nastavna pomagala, knjige koje se inače čitaju i dostupne su u lokalnoj zajednici, knjige iz biblioteke ili dnevne novine i magazini. Utvrđiti kako se ovi materijali mogu nabaviti ili štampati.
- ◆ **Razmotriti da li ovi materijali ispunjavaju utvrđene potrebe nastavnog programa** Potrebno je osigurati da materijali oslovjavaju specifične potrebe učenika putem analize koju će izvršiti akteri (Vidjeti Napomenu A na strani 6). Materijali će možda morati zadovoljiti potrebe učenika sa posebnim potrebama, pristup i participaciju djevojčica, učenika koji se vraćaju u školu nakon duže pauze ili koji počinju učiti u kasnijoj dobi, različite stilove učenja pojedinaca, promjenjivu lokalnu zajednicu i nacionalni kontekst, između ostalih.
- ◆ **Odrediti da li su materijali prikladni** Važno je razmotriti da li su dostupni materijali odgovarajući za učenike i škole. Materijali trebaju poticati upotrebu lokalnog jezika, biti primjereni za određene nivoe po razredima i predmetima i ne trebaju sadržavati informacije koje dovode do podjele (Vidjeti Napomenu C na strani 8).

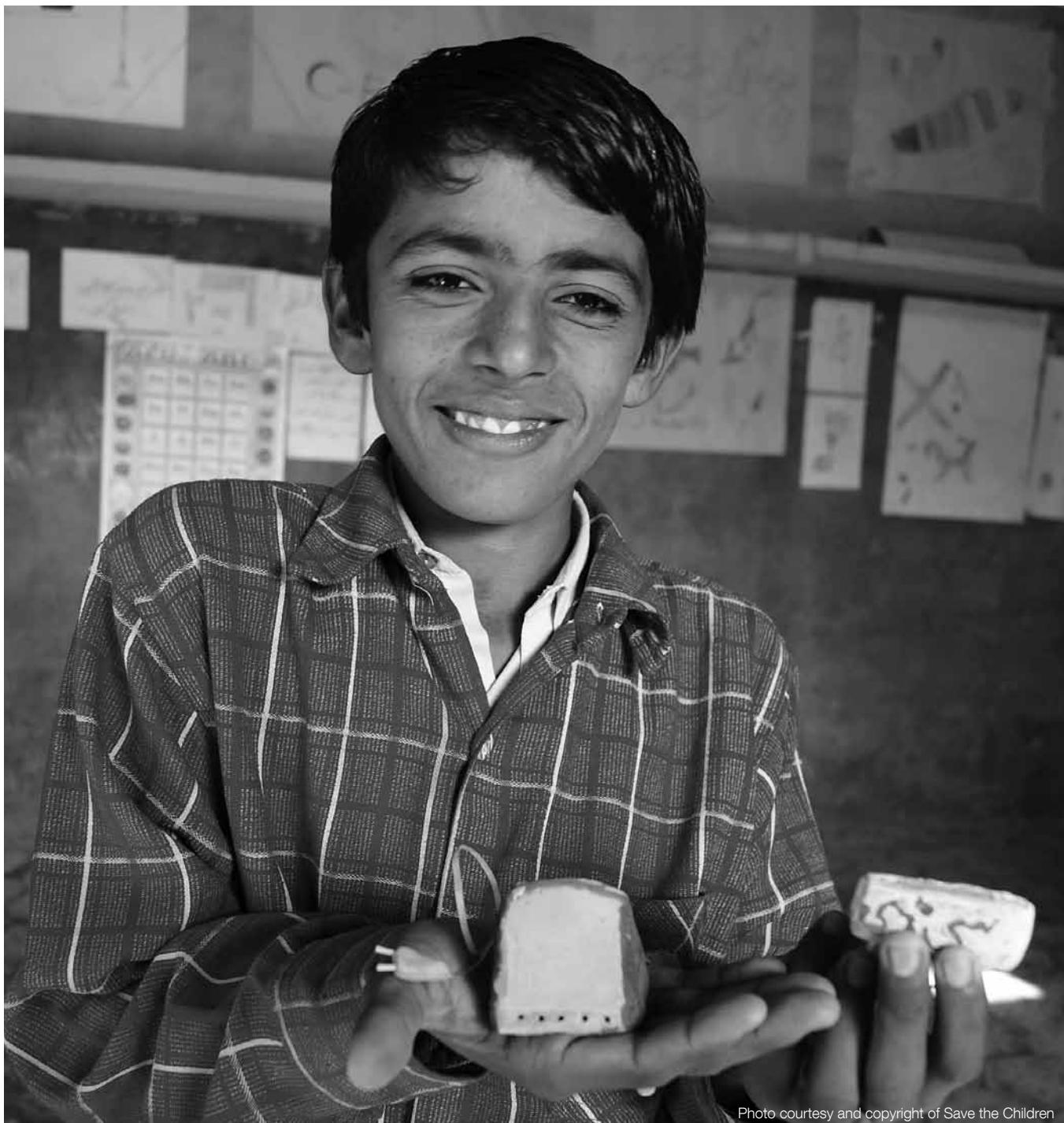

Photo courtesy and copyright of Save the Children

1.2 Adaptacija i izrada nastavnog programa:

Izrada jasnih okvira nastavnih programa i nastavnih materijala i materijala za učenje bi se trebala zasnovati na analizi i reviziji nastavog programa kako bi se osiguralo da se ispoštuju potrebe onih koji uče.

Ključne tačke za razmatranje:

VANREDNA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
Akteri	HRONIČNA KRIZA
<p>Ko je uključen u prilagođavanje ili reviziju nastavnih programa i nastavnih materijala? Na koji način će različiti akteri biti uključeni? (vidjeti Napomenu F, str. 11)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li su akteri identificirani u „Analizi“ najprikladniji i najkvalificiraniji ljudi koji će pomoći da se promijene nastavni programi i nastavni materijali? Zašto jesu ili zašto nisu? Ko ima legitimnu i prihvaćenu nadležnost? • Gdje su dodatni izvori tehničke pomoći u vezi sa sadržajem predmeta? 	<p>Ko je i dalje uključen u prilagođavanje ili reviziju nastavnih materijala? (vidjeti Napomenu F, str. 11)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ko ima nadležnost da odobri nastavne programe i materijale? Kako se taj proces veže na priznavanje uspjeha učenika? (vidjeti poglavje Ocjena ishoda učenja)
<p>Na koji način se nastavni program prilagođava i kreira? (vidjeti Napomene F i G, str. 11-12)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li postoje ljudski, materijalni i finansijski resursi kako bi se izradili nastavni materijali i materijali za ocjenjivanje u vanrednim situacijama? • Da li su dostupni materijali iz drugih zemalja i drugog konteksta? Mogu li se u kratko vrijeme prilagoditi kako bi se ispunile potrebe učenika? <p>Kako se neposredni obrazovni ciljevi odražavaju u nastavnom programu (vidjeti napomene G i H str. 11-13)</p> <p>Koja se ključna pitanja trebaju razmotriti prilikom prilagođavanja i izrade nastavnog programa? (vidjeti Napomenu H, str. 12-13)</p> <p>Kako će se sprovesti orijentacijska obuka nastavnika i drugih u vezi sa promjenama uvedenim u materijale? (vidjeti Napomenu I, str. 13-14)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li su u vodičima za nastavnike i udžbenicima navedene nastavne metode koje su najprikladnije za prenošenje nastavnog programa? • Da li su u vodičima za nastavnike i udžbenicima navedene najprikladnije metode za ocjenjivanje ishoda učenja? 	<p>Na koji način se trenutni obrazovni ciljevi odražavaju u nastavnom programu i kako se oni mogu prilagoditi u različitim fazama tranzicije u dugoročnije obrazovne ciljeve? (vidjeti Napomene G i H, str. 11 -13)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li se treba izraditi nastavni program za vanredne situacije kako bi se povećala pripremljenost za buduću krizu? Da li je primjerenije da se usvoji sadržaj koji će povećati kapacitet sistema i učenika da se nose sa budućom krizom? <p>Da li su naporci da se povežu orijentacijska obuka i obuka nastavnika bili uspješni? Ako nisu, zašto nisu? (vidjeti Napomenu I, str. 13-14)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koje su politike ili prelazni sporazumi potrebni?
<p>Ko podržava proces prilagođavanja i izrade nastavnog programa i kako se taj proces uklapa unutar postojećih struktura za koordinaciju i politike (uključujući strukture ministarstava obrazovanja)? (vidjeti Napomenu F, str. 11)</p> <p>Kako se prilagođavanje i izrada nastavnog programa veže sa područjima obuke nastavnika, nastave i ocjenjivanja? (vidjeti Napomenu I, str. 13-14)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ko nadzire veze i dodirne tačke? 	<p>Ko ima nadležnost da podržava proces do ranog oporavka? (vidjeti Napomene F i I, str. 11-14)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ko ima kapacitet da koordinira prilagođavanje i/ili izradu nastavnog programa? Da li je potrebno više od jedne agencije ili odjela da bi se osigurala transparentnost i saradnja sa drugim akterima? • Da li je koordinacija prilagođavanja i/ili izrade nastavnog programa dio šireg koordinacijskog sistema obrazovanja u vanrednim situacijama i ranom oporavku? • Da li su učenici, nastavnici i lokalne zajednice jasno artikulirali nastavne ciljeve?

Praktični primjer: Izrada zajedničke jezgre nastavnog programa u Bosni i Hercegovini

Problem: Po završeku rata u Bosni i Hercegovini (BiH), 1995. godine, tri glavna sukobljena naroda (Bošnjaci, Srbi i Hrvati) imali su pravo da izaberu ili izrade vlastite nastavne programe, što je dovelo do zabrinutosti da će nastavni programi odražavati etničke ili religijske predrasude i povećati podjele u BiH.

Intervencija: Napravljeni su razni programi kako bi se prevazišle etničke raspodjele i napravio osnov za zajedničku jezgru nastavnog programa. Treba istaći da su UNESCO IBE, u saradnji sa obrazovnim vlastima BiH, obučili i certificirali više od 60 specijalista za nastavne programe i donosioce odluka koji predstavljaju tri konstitutivna naroda između 2003. i 2004. godine. Izrada zajedničkog jezgra nastavnog programa je viđena kao rješenje za poboljšanje kvaliteta obrazovanja i jednakosti u BiH. Namjera je bila da se ovo jezgro usmjeri na efikasno ocjenjivanje ishoda učenja koji se zajednički definiraju, umjesto da se akcenat stavi na ocjenjivanje memoriziranog, unaprijed upakovanih znanja koje je često promoviralo sadržaje sa etničkim, religijskim i/ili rodnim predrasudama. Model takvog zajedničkog jezgra nastavnog programa izrađen je 2004. – 2005. godine, u okviru Obrazovnog projekta Evropske unije za BiH. Međutim, model jezgra nije službeno usvojen iako su mnogi od njegovih principa oslovili u naknadnim procesima revizije nastavnog programa.

Najvažnija pouka izvučena iz tog procesa naglašava korist od rada sa etnički miješanim grupama u sklopu zajednički prihvaćenih ciljeva i procedura; ovo je od naročitog značaja u post-konfliktnom kontekstu kada etničke podjele mogu biti velike prepreke za zajednički život i rad.

Izvor: UNESCO IBE

Napomena F: Ko je uključen u prilagođavanje i izradu nastavnog programa?

► **Osigurati da su uključeni odgovarajući akteri** Učešće ključnih aktera u prilagođavanju i izradi nastavnog programa sastavni je dio u osiguravanju stalnog uspjega u kreiranju obrazovnog programa i poštovanju prava učenika i njihovih lokalnih zajednica. Akteri imaju važnu ulogu u uspostavljanju željenih starosnih i razvojnih nivoa, ciljeva učenja i pratećih strategija ocjenjivanja.

Napomena G: Kako se neposredni obrazovni ciljevi odražavaju u nastavnom programu? Kako se oni mogu prilagoditi u različitim fazama kako bi prešli u dugotrajnije obrazovne ciljeve?

► **Osigurati holistički pristup reviziji nastavnog programa** Revidirani nastavni program treba osloviti sljedeća pitanja:

- Kontekst, logička podloga i principi za promjenu nastavnog programa (npr. pristup zasnovan na pravima ili društvena pravda)
- Koncepti kvalitetne nastave, model(i) nastavnog programa i ispunjavanje potreba učenika
- Na koji način se principi (prva tačka iznad) i koncepti (druga tačka iznad) odražavaju u nastavnom programu kroz takva sredstva kao što su pristupi zasnovani na kompetencijama, integracija ključnih tematskih pitanja ili nove strategije nastave i učenja
- Glavni ciljevi, ishodi učenja i kriteriji za ocjenjivanje za svaku fazu obrazovanja
- Implikacije za druga područja kao što su obrazovanje i obuke nastavnika, neformalno obrazovanje, ocjenjivanje, inspekcije u školama, upravljanje školom i učionicom i nastavni resursi i materijali

► **Identificirati odgovarajuće strategije za prenošenje poruka lokalnoj zajednici u vanrednoj situaciji** Potrebno je identificirati strategije za prenošenje poruka u vanrednoj situaciji u školama i neformalnim sredinama podjednako. Treba konsultirati nastavnike o tome kada imaju relevantne časove ili vrijeme u sklopu svojih planova lekcija da se ove poruke pošalju. Poruke treba pojačati i van učionice kako bi se osiguralo dublje razumijevanje i znanje širom lokalne zajednice.

► **Pristupiti kontroverznim ili osjetljivim pitanjima sa poštovanjem** Kontroverzna i osjetljiva pitanja se mogu osloviti u nastavnom programu, podržati odgovarajućim nastavnim materijalima i materijalima za učenje i metodama, kao način za promoviranje kritičkog razmišljanja i poštovanja za sebe i druge. Postepeno uvođenje sve sveobuhvatnije izrade sadržaja i materijala između faza vanredne situacije i ranog oporavka može smanjiti tenzije i osigurati puno razumijevanje i prihvatanje unutar konteksta. Eksperti za nastavne programe, nastavnici i drugi akteri bi trebali biti svjesni mogućih tenzija između „univerzalnih“ vrijednosti i prakse, i lokalno prihvaćenih vrijednosti i normi. Gdje je to moguće, ukloniti kontroverzne materijale ili tekst. To može značiti da uklanjanje čitavih udžbenika ili nastavnog pomagala do manje drastičnih ali komplikiranih procesa brisanja odabranog teksta unutar knjige.

Pitanja u vezi sa nastavnim programom koja treba uzeti u obzir za vrijeme intervencije u vanrednoj situaciji:

► **Prilagoditi metode prenošenja nastavnog programa ukoliko je to potrebno** U slučaju dužih pauza ili propuštenog školovanja, može postojati potreba za alternativnim pristupima formalnom obrazovanju. Nastavni program treba osloviti reintegraciju velikog broja učenika koji se upisuju ili se vraćaju u školu ili odloženi upis učenika u prvi razred. Nastavni plan formalnog obrazovanja može se prilagoditi tako da osigura da učenici imaju mogućnost da napreduju prema uzrastu ili razredu kada je to primjereni. Primjeri uključuju konsolidovani nastavni plan, dodatne pakete domaće zadaće ili časove za nadoknađivanje nastave, ili sveobuhvatnije programe kao što je Program ubrzanog učenja.¹⁴

14 Programi ubrzanog učenja kombiniraju nekoliko godina obrazovanja u kraći vremenski okvir usmjeravajući se na ključne kompetencije potrebne za nastavak i uspjeh na sljedećem nivou, kao i povratak na nivo koji je odgovarajući za njihov uzrast u formalnoj školi. Programi ubrzanog učenja i drugi programi za sustizanje nastave mogu biti od naročite važnosti za povratak djece koja su se borila u rati ili „izgubljenih generacija“ koje su propustili duže periode školovanja i koji bi stavili predstavljali na „normalnu“ školsku strukturu

- ◆ **Obavijestiti sve aktere o promjenama** U vanjrednim situacijama, obrazovne vlasti, u saradnji sa akterima, mogu izraditi neke (kratke) dokumente u vezi sa politikom, kao što su manifesti za obrazovanje ili nastavni program, cirkularna pisma, brošure ili posteri koji prikazuju i objašnjavaju najvažnije promjerene.

Pitanja u vezi sa nastavnim programom koje treba razmotriti za vrijeme trajanja vanredne situacije do ranog oporavka i pripremljenosti:

- ◆ **Razmotriti ključne obrazovne kompetencije i njihovu temeljnu ulogu** U smislu temeljnih kompetencija, važno je da učenici razviju generičke psihosocijalne komponente da razmišljaju, promišljaju, odlučuju, komuniciraju, međusobno komuniciraju i djeluju.
- ◆ **Moraju se uzeti u obzir i kompetencije vezane za kontekst** To obuhvata kompetencije povezane sa društvenim, ekonomskim i okolišnim kontekstima ili percepciju rizika, odluke i pregovaranje konkretno vezane za zdravstvena pitanja.
- ◆ **Priznati individualne potrebe** Akteri u obrazovanju trebaju priznati različite stilove učenja i različite potrebe za učenje i razvoj, uzimajući u obzir uticaj krizne situacije.
- ◆ **Promovirati vrijednosti kroz obrazovanje** Također se vrlo važno usmjeriti na obrazovanje o vrijednostima (obrazovanje o miru, obrazovanje o ljudskim pravima, građansko obrazovanje) kako bi se promovirala miroljubiva koegzistencija, traženje prava i razumijevanje odgovornosti u vezi sa ljudskim pravima i građanskim obrazovanjem.
- ◆ **Osigurati da su materijali jednostavni za korištenje** Materijali bi trebali biti pretvoreni u jasne dokumente, jednostavne za korištenje. To mogu biti okviri za nastavne programe, nastavni planovi, vodiči za nastavne programe i vodiči za nastavnike.
- ◆ **Pružiti jasne smjernice za nove materijale** Različita (nova) područja nastavnih planova, kao što su životne vještine, mogu se pojačati detaljnim smjernicama za nastavu i učenje. Mogu se koristiti različiti formati, kao što su posteri, evidencija o aktivnostima ili radu ili obrazovne igrice.
- ◆ **Povezati očekivanje formalnog i neformalnog obrazovanja** Postoji potreba da se zagovara da se ključne kompetencije stečene u neformalnom obrazovanju priznaju i certificiraju u formalnom sistemu. Ovo je naročito važno u vanrednim situacijama ili hroničnim kriznim situacijama gdje se osnovne životne vještine i tehničko i stručno obrazovanje i obuka često stiču kroz programe neformalnog obrazovanja. Također je od ključne važnosti da se osigura dosljednost između ubrzanih i konsolidovanih programa i tradicionalnih programa formalnog obrazovanja kako bi se osiguralo veće kretanje ka ili povratak formalnom obrazovanju.
- ◆ **Prikupiti ili izraditi materijale za pripremljenost za vanrednu situaciju** Razmotriti pirkupljanje paketa generičkih poruka u vanrednim situacijama (npr. u vezi zdravlja, zaštite ili pristupa obrazovanju) i distribuiranje istih širom zemlje. Prilagođeni materijal nastavnog programa (npr. konsolidovani nastavni planovi ili materijali za Program ubrzanog učenja) mogu biti dio informativnih paketa o njihovoj ispravnoj upotrebi za upravu i nastavnike.

Napomena H: Koja ključna tematska pitanja trebaju biti uzeta u obzir prilikom prilagođavanja i izrade nastavnog programa?

- ◆ **Podržati uključivanje ključnih tematskih pitanja u prilagođavanje i izradu nastavnog programa** Ključna pitanja koja se obrađuju u daljinjem tekstu i u čitavim Smjernicama i INEE Minimalnim standardima doprinose holističkom razvoju pojedinca, uključujući razvoj ključnih kompetencija. Neka od ovih pitanja mogu biti direktno povezana sa novim područjima u obrzovanju, uključujući napredak u tehnologiji i nauci, i nove pristupe uvrštanju ili jačanju društvenih i kulturoloških vrijednosti i oslovljjavajući političke promjene i okolinu. Slijede primjeri ključnih tematskih pitanja koje treba uzeti u obzir prilikom prilagođavanja i izrade nastavnog programa:
  - *Obrazovanje o miru* ima za cilj razvijanje sposobnosti onih koji uče da sprječe, riješe i procesuiraju sukobe i nasilje na konstruktivni način, bavi se načinom na koji se može produktivno upravljati različitostima kroz toleranciju i poštovanje prema sebi i drugima. Obrazovanje o miru može potpadati pod isti sadržaj kao i obrazovanje o životnim vještinama i uključivati teme o ljudskim pravima, humanitarnim principima, olakšavanju konflikta, historiji konflikta i građanskom obrazovanju.

Praktični primjer: Pružanje obrazovnih usluga nomadima u Ugandi

Problem: Pružanje usluga obrazovanja nomadskim zajednicama u Ugandi je otežano problemom zapošljavanja kvalificiranih nastavnika, izrade prikladnih nasavtih materijala i prilagođavanja nastavne sredine tako da bude mobilna i relevantna za kulturu te zajednice. Složeni sukobi u kojima se nomadi često nađu samo doprinosi njihovoj ranjivosti i povećava hitnost u osiguravanju pristupa kvalitetnom obrzovanju.

Intervencija: Organizacija Save the Children Uganda (SCiU) u Karamoju je saradivala sa lokalnim obrazovnim vlastima i nomadskim zajednicama kako bi se razvili alternativni mobilni obrazovni programi u kojima bi nastavnici ili facilitatori iz nomadske zajednice bili podvrgnuti intenzivnoj obuci u vezi sa sadržajem, ocjenjivanjem učenja, pravima djece i nastavnim metodologijama usmjerenim na djecu. Organizirani na otvorenom, ovi obrazovni programi su kreirani da slijede pastire onako kako se oni sele sa jednih pašnjaka na druge. Sa školskom tablom ispod drveća, djeca između 6 i 15 godina uče osnovne vještine u pismenosti i matematičkoj pismenosti i rade na drugim relevantnim temama, kao što su zdravlje, HIV/AIDS, proizvodnja ljetine i mir i sigurnosti, koje su sve zasnovanje na lokalnoj sredini, znanju i kulturi. Međutim, sa najviše tri sata dnevno nastave, učenje je neminovno sporo, i možda mora biti još inkorporiranje u nomadski životni stil na inovativniji i kontinuiraniji način. Kroz neformalni vid intervencije, ovi programi, uključujući i njihove nastavnike i facilitatore, rade na tome da postanu priznati i inkorporirani u formalni obrazovni sistem.

Izvor: Save the Children, Uganda

Praktični primjer: Konsolidovani obrazovni program, Šri Lanka

Problem: U nekoliko zadnjih godina decenijskog sukoba između vlade Šri Lanke i tamilskih separatista (LTTE), stotine tisuća ljudi je raseljeno. Stalni oružani sukob u velikom broju područja, zajedno sa raširenom raseljenosti, spriječio je mnoge učenike da pohađaju redovne škole mjesecima i godinama. U istočnoj provinciji Batticaloa, škole i obrazovno osoblje pokušali su da smjesti raseljene učenike u razrede, što je rezultiralo prenartpanim školama i mješovitim grupama učenika. U nekim područjima pogodenim sukobom procjenjuje se da 10 posto stavnovništva relevantnog uzrasta nije upisano u 1. razred; osim toga, procjenjuje se da je postotak onih koji su odustali od školovanja od 1 do 9. razreda između 5 i 22 posto u sjevernim i istočnim provincijama Šri Lanke.

Intervencija: UNICEF je podržavao proces konsolidovanja formalnog nastavnog programa kako bi se osiguralo da raseljeni učenici i učenici pogodeni sukobom imaju mogućnosti da polažu standardne ispite i da napreduju po odgovarajućim razredu i svom uzrastu. Ovaj proces na nivou provincija uključivao je odabranu grupu specijalista po predmetima koji su revidirali svaki predmet na nivou osnovne škole, odabrali ključne kompetencije, naglasili najvažnije tekstove i konsolidovali standardni nastavni program u kraće setove tekstova. Ovo je omogućilo učenicima i osnovnih i srednjih škola (od 1. do 13. razreda) koji su propustili više mjeseci školovanja da počnu nadoknadivati gradivo i da završe školsku godinu. Zato što je revidirani konsolidovani nastavni program zasnovan na standardnom nastavnom programu, bila je potrebna minimalna orijentacijska obuka za nastavnike kako bi koristili te materijale na efikasan način. Orijentacijska obuka za nastavnike je obuhvatala časove obuke u psihosocijalnoj podršci kako bi se osigurala veća podrška učenicima. Iako je proces ubrzan na provincijskom nivou, bilo je neizbjegljiv kašnjenja, te su stoga materijali i konsolidacija produženi preko školskog raspusta i do sljedeće godine, dok se školske aktivnosti nisu vratile na normalni nivo.

Izvor: UNICEF

- **Obrazovanje o životnim vještinama** usmjereni je na uticanje na ponašanje pomažući učenicima da donose informirane odluke u svoju korist i korist drugih sada i u budućnosti. Obrazovanje o životnim vještinama se može i treba primjenjivati na široki spektar područja sadržaja učenja kako bi se njegovao održivi razvoj. To može obuhvatati: društveno i emotivno učenje i psihosocijalnu podršku, smanjenje rizika i promoviranje zdravlja; ljudska prava, građansko obrazovanje i društvenu koheziju; smanjenje rizika od nepogoda, olakšavanje klimatskih promjena i prilagođavanje; sport i umjetnost i rekreacija; te, u nekim kontekstima ostvarivanje prihoda za život i finansijska pismenost.
- **Smanjenje rizika od nepogoda** je usmjereni na minimaliziraje ranjivosti i rizika od nepogoda u čitavom društvu kako bi se izbjegli (spriječili) ili ograničili nepovoljni efekti opasnosti. To može obuhvatati upućivanje učenika i nastavnika kada i kako da potraže sklonište u vanrednim situacijama, osnivanje protupožarnih timova u školama i opskrbljivanje istih materijalima, obučavanje djece da tretiraju fizičke povrede ili kreiranje zajedničkih planova sa lokalnim hitnim službama.
- **Obrazovanje o ljudskim pravima i participatorno i odgovorno građansko obrazovanje** može uključivati ugrađivanje vrijednosti ljudskih prava u svaki aspekt nastavnog programa ili stavljanje naglaska na prava djeteta i standarde ljudskih prava. Obrazovanje o ljudskim pravima uključuje obrazovanje mladih ne samo o formalnim državnim institucijama (građanska kultura) nego i o tome kako učestvovati kao aktivni lokalni i globalni građani. To može uključivati kreiranje i omogućavanje aktivnosti koje će pomoći učenicima i nastavnicima da daju svoj doprinos rješavanju problema u lokalnoj zajednici ili u donošenju kolektivnih odluka.
- **Međukulturološko obrazovanje** uključuje aktivnosti ili pristupe koji razvijaju samosvijest i poštovanje različitih naroda. Ono se obraća potrebi da se upravlja raznolikosti na konstruktivn način i razvija međukulturološki dijalog i razumijevanje. Ovo je često povezano sa obrazovanjem o miru, smanjenjem sukoba i obrazovanju o ljudskim pravima.
- **Obrazovanje o zdravlju i higijeni** usmjereni je na razumijevanje i uvažavanje zdravog načina života, kako se boriti sa rizicima za zdravje i dobrobit, kako donijeti informirane odluke i kako pristupiti efikasnoj pomoći u školi i izvan nje, prema potrebi. Obrazovanje o zdravlju uključuje zdravu prehranu i shvatanje njezinog uticaja na kognitivni razvoj i sposobnosti i treba osloviti psihičku, psihosocijalnu i duhovnu dobrobit.
- **Rodna ravnopravnost** sastoji se od aktivnosti, pristupa i materijala koji promoviraju rodnu jednakost i eliminiraju ili izbjegavaju rodnu priistrasnost u privatnim, profesionalnim i javnim životima onih koji uče i njihove lokalne zajednice. Rodna jednakost obuhvata osiguravanje jednakih prilika za oba spola i sve robove da u potpunosti učestvuju i djeluju u učenju i razvojnim procesima cijelog svog života. Ono oslovljava pitanja rodno-zasnovanog nasilja, uključujući seksualnu eksploraciju i zlostavljanje unutar i izvan nastavne sredine.
- **Obrazovanje za posao ili programi obrazovanja za ostvarenje sredstava za život** (koji inkorporiraju obrazovanje o radu, obrazovanje o poduzetništvu, potrošačko obrazovanje i smanjenje siromaštva) izgrađuju razumijevanje rada, uključujući radnu etiku, potrošačku svijest, zdrav način života i okolišnu svijest. Programi također razvijaju radne i poduzetničke vještine, kao što su rješavanje problema, kritičko razmišljanje i analitičke vještine, timski rad, rukovođenje i kreativnost, pokazivanje inicijative i sposobnost povezivanja procedura i alata na efikasan i odgovoran način.

Napomena I: Na koji način je proces u vezi sa nastavnim programom koordiniran sa drugim inicijativama i sektorima?

- ◆ **Podržati saradnju između obrazovnih inicijativa** Važno je identificirati relevantne aktere u drugim obrazovnim inicijativama na svakom dijelu procesa analize, prilagođavanja i provedbe. Posebno treba identificirati dodirne tačke, i razmotriti načine da se objedine napor i izbjegne duplikiranje (npr. analiza nastavnog programa se poklapa i sa Procesima nastave i učenja i Ocjenjivanjem ishoda učenja – da li bi se pristupi, metode prikupljanja informacija i distribucije informacija mogli objediti?).
- ◆ **Osigurati saradnju između inicijativa u vezi sa nastavnim programima i programima obuke nastavnika** Neophodno je da nastavnici dobiju odgovarajuću obuku i stalnu podršku tokom procesa prilagođavanja ili izrade nastavnog programa. Ovo je od naročite važnosti kada se prenose poruke koje mogu spasiti živote i koje oslovjavaju kontroverzna pitanja. Nacionalne i lokalne strategije za uklanjanje sadržaja sa predrasudama će morati razmotriti strategije za nastavu sa nastavnim programom koji neće sadržavati historijski kontekst.

- ◆ **Razmotriti postojeće ili planirane intervencije drugih sektora** Često drugi sektori (npr. zdravlje, ishrana, voda i sanitarije i zaštita djece), nisu svjesni potreba ili nisu sigurni kako da oslove potrebe učenika i potrebe obrazovnog sistema. Uzeti u obzir potrebe učenika i programa (Napomene B, D i H), u obraćanju drugim sektorima, dajući jasne informacije i preporučujući tačke saradnje koje mogu ubrzati i pojačati odgovor. U primjere saradnje mogu se uvrstiti širenje zdravstvene poruke od životne važnosti o pravilnoj higijeni i pravilnoj upotrebi vode i sanitarija prilikom izbjivanja kolere, eliminiranje ili smanjivanje tjelesnog kažnjavanja u školama ili jačanje psihosocijalnih intervencija i sistema upućivanja za djecu pogodjenu krizom.
- ◆ **Osloviti mogući otpor na promjenu nastavnog programa** Otpor nastavnom programu može doći od određenih grupa uticajnih pojedinaca unutar obrazovnog sistema ili iz drugih sektora vlade i društva. Iako može biti nemoguće da se otpor eliminiра, strategije za smanjenje otpora mogu povećati razumijevanje i vlasništvo procesa. To može uključivati sastanke lokalne zajednice i javne sastanke za „Pitanja i odgovore“, pripremu i distribuciju informativnih paketa ključnim članicima u vladi i lokalnoj zajednici ili na ciljanim radionicama kako bi se prenijele informacije o predloženim promjenama.

1.3 Provedba:

Distribucija i korištenje prilagođenih ili revidiranih materijala nastavnog programa trebaju osigurati da učenici imaju pristup nastavnim materijalima koji im odgovaraju po uzrastu i nivou razvoja.

Ključna pitanja za razmatranje:

VANREDNA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
Akteri	HRONIČNA KRIZA
Da li su najprikladniji akteri uključeni u provedbu ili u podršku distribucije nastavnih programa i stalnog ocjenjivanja relevantnosti sadržaja? (vidjeti Napomenu J, str. 14)	Ko je odgovoran za dugoročniju podršku distribuiranja nastavnih programa i koordinaciju sa drugim odjelima? (vidjeti Napomenu J, str. 14) <ul style="list-style-type: none"> • Ko posjeduje vještine i resurse za trenutnu modifikaciju i proizvodnju materijala? • Na koji će oni način biti obučeni ili proći orijentacijsku obuku?
Distribuiranje nastavnih programa i nastavnih materijala i materijala za učenje	
Koje vrste nastavnih materijala najviše odgovaraju kontekstu? (vidjeti Napomenu K, str. 14-15)	Koji je bio stvarni uticaj programa za ubrzano učenje i konsolidovanog nastavnog plana? (vidjeti Napomenu L, str. 15) <ul style="list-style-type: none"> • Da li materijali ispunjavaju potrebe učenika? • Da li su se nastavni ciljevi promjenili? Da li je uspostavljen sistem za stalnu analizu da se odredi da li nastavni program ispunjava potrebe učenika? • Da li postoji sistem ocjenjivanja ili akreditacije da se osigura jasan napredak i prilika za povratak u razrede formalnog obrazovanja u budućnosti?
Na koji se način materijali distribuiraju? (vidjeti Napomenu K, str. 14-15)	Da li nastavni program uključuje obrazovanje o vrijednostima? Da li je ustanovljen raspored za ocjenjivanje i reviziju nastavnog programa? (Vidjeti Napomenu K, str. 14-15) <ul style="list-style-type: none"> • Koje vrste nastavnih materijala najviše odgovaraju kontekstu? • Da li se kontekst značajno promjenio i da li zahtijeva dodatne materijale?
Da li su materijali popraćeni obukama ili orijentacijskim obukama kako bi se osiguralo razumijevanje i mogućnost korištenja? (vidjeti Napomenu I, str. 13)	Da li je sprovedeno pilotsko testiranje materijala (vidjeti Napomenu L, str. 15)

Napomena J: Ko bi trebao biti uključen i u formalne i u privremene modifikacije ili izradu nastavnih materijala?

- ◆ **Mobilizirati širu zajednicu** Različiti akteri, uključujući nastavnike, njegovatelje, mlade, poduzetnike, osoblje ministarstva obrazovanja, vode lokalne zajednice, religijske institucije i NVO-i mogu imati ulogu u modificiranju ili izradi nastavnih materijala. Ukoliko je to moguće, materijali urađeni po mjeri bi trebali biti distribuirani u široj zajednici preko centara za nastavne resurse, dokumentacionih centara i centara za obuku kako bi se osigurao veći pristup kvalitetnim materijalima, kao i dosljedan pristup sadržaju.

Praktični primjer: Razvoj životnih vještina, Afganistan

Problem: Prije rata 2001. godine, obrazovni sistem u Afganistanu je koristio tekstove koji su smatrani neprikladnim i nepriličnim za Afganistan u fazi tranzicije, jer su bili zastarjeli i sadržavali predrasude.

Intervencija: Afganistsko Ministarstvo obrazovanja, uz podršku međunarodnih agencija, započelo je proces revidiranja nastavnih programa za osnovne i srednje škole u svrhu promoviranja usmjerenosti na učenike, kvalitetne ishode učenja i kako bi se uvela nova nastavna područja koja će ispuniti praznine u prethodnom nastavnom programu. Godine 2003. Afganistska vlada je odobrila Okvir nastavnog programa za osnovno školovanje, koji je obuhvatao nova nastavna područja životnih vještina. Nove nastavne planove i udžbenike su zajedno izradili afganistsko MO, NVO-i za lokalno obrazovanje i međunarodni partneri i bili su usmjereni na upoznavanje djece sa njihovim pravima i odgovornostima i pripremanje djece na aktivno učešće u životima njihovih porodica i lokalnih zajednica. Nakon sprovedene obuke nastavnika u cijeloj zemlji i pilotskog testiranja materijala, udžbenik osnovnih životnih vještina je završen i promoviran i predstavljen.

Izvor: UNESCO IBE

Napomena K: Koja je vrsta nastavnih materijala najprimjerenija za kontekst?

- ◆ **Utvrđiti dostupnost materijala** Tamo gdje se mogu postojeći materijali još koristiti ili uz neku određenu prilagodbu, važno je pronaći rješenja koja će omogućiti učenicima da imaju jednak pristup takvim materijalima. Naprimjer, može biti potrebno ponovo štampanje neznatno revidiranih nastavnih materijala u dovoljnom broju primjera.
- ◆ **Podržati prilagođavanje postojećih materijala na lokalnom nivou** Tamo gdje su postojeći resursi jasno zastarjeli ili neprikladni (npr. puni predrasuda i ideologije, nerelevanti za učenikov život ili ne oslovljavaju novonastale potrebe, kao što su životne vještine ili nastava usjemerena na učenike), važno je da se predvide realna i dostupna rješenja. To može obuhvatati prilagođavanje materijala iz drugih zemalja lokalnom nivou, izradi vodiča za nastavnike i poticanje i ohrabrvanje nastavnika sa resursima da izrade i koriste nastavne materijale koje su sami kreirali (npr. tematske mape, glosare, postere, tabele sa aktivnostima i tabele za ocjenjivanje).
- ◆ **Istražiti dostupnost i primjerenošću netradicionalnih nastavnih materijala** Kada tradicionalniji nastavni resursi, kao što su udžbenici, neadekvatno slijede inicijative novog nastavnog programa u vezi sa ličnim razvojem, životnim vještinama, pripremi za život i rad, građansko obrazovanje i obrazovanje o ljudskim pravima, obrazovanje za održivi razvoj i obrazovanje o zdravlju, alternativni nastavni materijali i materijali rađeni po mjeri mogu biti efikasniji za zadovoljenje potreba. Razmotriti prilagođavanje potrebama dostupnih materijala, kao što su učeničke sveske, nastavnički setovi, setovi za nauku i eksperimente, atlasi, igračke i materijali za igranje; takvi dodatni materijali su ponekad lakši za ažuriranje i prilagođavane potrebama lokalnog konteksta, potrebama i resursima.
- ◆ **Osigurati da se materijali izrade za sve učenike** Nastavni materijali koji se koriste u vanrednim situacijama trebaju biti usmjereni na djecu, usmjereni na lokalnu zaednicu i trebaju biti relevantni. Nakon modifikacije, oni se mogu također koristiti u programima za opismenjavanje i za obrazovanje odraslih.

Napomena L: Koji su sistemi postavljeni kako bi se dobile povratne informacije i ocjene o revidiranom nastavnom programu?

- ◆ **Pilotski materijali za različite grupe nastavnika i učenika** Materijali trebaju biti pilotirani prije uvođenja na regionalnom i državnom nivou ako je to moguće. Nastavnici i drugo obrazovo osoblje uključeno u pilotiranje materijala trebaju dobiti adekvatnu orijentaciju ili obuku o materijalima prije distribuiranja na nivou učionica. Pilotsko testiranje treba nastaviti kroz različite kontekste, u različitim vrstama škola ili sa različitim učenicima kako bi se bolje utvrdile snage, slabosti, uticaj na nastavnike i učenike i moguće zabrinutosti. Naprimjer, revidirani nastavni program može biti zanimljiv, moderan i smislen, ali nastavnici mogu biti neobućeni i nepripremljeni na njegovu primjenu, ili revidirani nastavni program i nastavni materijali mogu imati prepreku u vidu nepostojanja školske infrastrukture i prenatrpanih učionica.
- ◆ **Inkorporirati povratne informacije koje se dobiju pilotiranjem prije distribuiranja novog nastavnog programa** Važno je da se relevantne povratne informacije dobijene od nastavnika i učenika inkorporiraju koliko je to god moguće u tekstove prije široke distribucije nastavnog programa i nastavnih materijala.
- ◆ **Prikupiti povratne informacije od nastavnika i učenika koji koriste materijale** Proces pilotnog testiranje materijala bi trebao obuhvatati formalnu evaluaciju relevantnosti i primjerenošću svih materijala koji se uvođe. Razmotriti korištenje niza metoda kako bi se omogućilo akterima, konkretno učenicima i nastavnicima, da artikuliraju svoja mišljenja u vezi sa cjelokupnom kvalitetom, korisnosti i uticaju revidiranog nastavnog plana i udžbenika.
- ◆ **Podijeliti rezultate evaluacije** Rezultati evaluacije se trebaju podijeliti sa onima koji su odgovorni za reviziju, izradu i primjenu promjena u nastavnom programu tako da svako prilagođavanje odgovara stvarnoj potrebi.
- ◆ **Nastaviti monitoring korištenja i ocijeniti relevantnost materijala** Ukoliko pilotsko testiranje nije moguće, monitoring i evaluaciju treba sprovesti sa jasnim fokusom na dobijanje tačne i blagovremene informacije o korištenju i uticaju novog nastavnog programa i nastavnih materijala. Na osnovu takvih podataka, mogu se donijeti odluke da se poboljša nastavni program i materijali otklanjanjem nedostataka utvrđenih u tom procesu.

1.4 Monitoring i evaluacija nastavnog plana i programa:

Proces monitoringa svih faza u analizi, prilagođavanju, reviziji i provedbi nastavnog programa daje priliku da se ocjeni njihova relevantnost i kvalitet. Monitoring i evaluacija zajedno omogućavaju stalno prilagođavanje materijala kako bi se ispunile potrebe učenika.

Da bi se vršio monitoring i ocjenjivanje nastavnog plana programa:

1. Vratiti se na svaku od tabele sa Ključnim tačkama za razmatranje u ovom poglavlju, uključujući 1.1 Analiza i revizija; 1.2 Prilagođavanje i izrada; i 1.3 Sprovođenje, koji se odražavaju na relevantni monitoring i ocjenjivanje usmjereno na pitanja kako u smislu procesa, tako i u smislu sadržaja
2. Razmisliti o Ključnim aktivnostima Minimalnih standarda za nastavni program na strani 1
3. Zabilježiti ono što dobro funkcionira uz ona područja čiji ciljevi nisu u potpunosti postignuti i mogu zahtijevati ponovno razmatranje politika i programa

U tekstu ispod nalaze se primjeri kako pristupiti monitoringu i ocjenjivanju i procesa i sadržaja proces obuke:

Monitoring i evaluacija - postupak:

Postupak izrade nastavnog programa je važan i nad njim treba vršiti monitoring i evaluaciju, uz monitoring i ocjenjivanje sadržaja, jer sistemi vrijednosti, kulture i očekivanja onih koji su uključeni u reviziju i izradu nastavnog programa će se odraziti i u nastavnom programu i nastavnim materijalima.

Neki od primjera pitanja monitoringa i evaluacije usmjerениh na postupak iz Ključnih pitanja za razmatranje uključuju:

- ◆ Da li su uključeni odgovarajući akteri? Ko je uključen i da li imaju i legitimitet i nadležnost da bi imali optimalan uticaj?
- ◆ Da li su utvrđene stvarne potrebe učenika i da li su nastavni program i nastavni materijali i materijali za učenje revidirani i izrađeni tako da ispunjavaju te potrebe?
- ◆ Da li je uspostavljen proces za dalje ocjenjivanje potreba učenika?
- ◆ Da li je postupak revizije i izrade nastavnog programa na odgovarajući način povezan sa procesima obuke, nastave i ocjenjivanja?
- ◆ Da li su uzete u obzir Ključne aktivnosti Minimalnih standarda na strani 1 koje su usmjerene na proces pregleda, revizije i izrade nastavnog programa i nastavnih materijala i za trenutno i za dugoročnije jačanje nastavnog programa?

Monitoring i evaluacija - sadržaj:

Monitoring i evaluacija korištenja nastavnog programa i nastavnih materijala će dati informacije koje su potrebne da bi se utvrdilo da li su struktura, sadržaj nastavnog programa i izrađeni materijali primjereni i inkluzivni.

Neki primjeri monitoringa i evaluacije usmjerenih na sadržaj iz Ključnih pitanja za razmatranje uključuju:

- ◆ Da li su intervensije iz neformalnog obrazovanja odgovorile na potrebe učenika tamo gdje ne postoje formalne mogućnosti (uključujući mogućnost uključivanja u formalno obrazovanje) ili kroz podučavanje vještina za spašavanje života?
- ◆ Da li su naporci da se povežu orijentacijska obuka i obuka nastavnika bili uspješni?
- ◆ Da li su Ključne aktivnosti Minimalnih standarda za nastavni program (vidjeti stranu 1) koje su usmjerene na uticaj ocjene, revizije i izrade nastavnog programa i nastavnih materijala uzete u obzir i za neposredno i za dugoročnije jačanje nastavnog programa?

***Smjernice za izradu odgovarajućih indikatora monitoringa i primjeri indikatora monitoringa uvrštene su u Dodatku 7, na str. 63.

1.5 Izvori

U ovom popisu izvora mogu se naći dodatne informacije o Nastavnom programu, uključujući korake potrebne za ocjenjivanje i uspostavljanje odgovarajuće izrade programa, kao i opći referentni materijali i materijali za zagovaranje. Dostupni su za skidanje u INEE Paketu za nastavu i učenje, u kojem se daje kratki opis svakog izvora sa prevodima gdje su dostupni. Paket izvora je dostupan na internetu na www.ineesite.org/resourcepack ili na INEE alatima CD-ROM-u, koji će biti dostupan od početka jeseni 2010. godine. Primjerak CD-ROM-u sa INEE setom alata možete zatražiti putem e-maila teachinglearning@ineesite.org.

Bush, K. D., & Saltarelli, D. (2000). *The Two Faces of Education in Ethnic Conflict: Towards a Peacebuilding Education for Children*. Florence: UNICEF, United Nations Children's Fund, Innocenti Research Centre.

Cole, E., & Murphy, K. (2009). *History Education Reform, Transitional Justice and the Transformation of Identities*. New York, NY: International Center for Transitional Justice.

Commonwealth of Learning & National Open School of Trinidad & Tobago, Ministry of Education, Republic of Trinidad & Tobago. (2008). *Handbook on In-house Style for Course Development*. Vancouver: Commonwealth of Learning.

Dryden-Peterson, S. (2006). *The Present is Local, the Future is Global? Reconciling Current and Future Livelihood Strategies in the Education of Congolese Refugees in Uganda*. Refugee Survey Quarterly, 25(2), 81-92.

Freedman, S., Weinstein, H. M., Murphy, K., & Longman, T. (2008). *Teaching History after Identity-Based Conflicts: The Rwanda Experience*. Comparative Education Review, 52(4), 663-689.

Gachukia, E., & Chung, F. (2005). *The Textbook Writer's Manual* (M. Crouch, Ed.). Addis Ababa: UNESCO Ethiopia.

Georgescu, D., & Bernard, J. (2007). *Thinking and Building Peace Through Innovative Textbook Design: Report of the Inter-regional Experts' Meeting on Developing Guidelines for Promoting Peace and Intercultural Understanding Through Curricula, Textbooks and Learning Materials*. (C. Peterson, Ed.). Paris: UNESCO.

ILO & UNESCO. (2002). *Technical and Vocational Education and Training for the Twenty-first Century: UNESCO and ILO Recommendations*. Paris: UNESCO/OIT.

Inglis, C. (2008). *Planning for Cultural Diversity: Fundamentals of Education Planning No. 87*. Paris UNESCO IIEP.

Maclean, R., & Wilson, D. (2009). *International Handbook of Education for the Changing World of Work: Bridging Academic and Vocational Learning*. Germany: Springer.

Murphy, K., & Gallagher, T. (2009). *Reconstruction after Violence: How Teachers and Schools Can Deal with the Legacy of the Past*. Perspectives in Education, 27(2), 158-168.

Mutambala D.A. (2004). *L' Education Civique et Morale au sein de la Jeunesse en Situation d'Urgence*. Artistes pour l'Humanité & INEE.

Nicholson, S. (2006). *Accelerated Learning in Post-Conflict Settings: A Discussion Paper*. Washington, DC: Save the Children.

NRC & UNESCO PEER. (2000). *Teacher Guide - Basic Literacy, Numeracy and Themes for Everyday Living*. Oslo: NRC & UNESCO PEER.

Ogelsby, E. (2007). *Educating Citizens in Postwar Guatemala: Historical Memory, Genocide, and the Culture of Peace*. Radical History Review, 97, 77-98.

OHCHR. (2003). *ABC: Teaching Human Rights- Practical activities for primary and secondary schools*. New York, NY: United Nations.

Oxenham, J. (2008). *Effective literacy programmes: options for policy-makers*. Paris: UNESCO.

Pearce, C. (2009). *From Closed Books to Open Doors – West Africa's literacy challenge*. London: ANCEFA, Pamoja West Africa, African Platform for Adult Education, Oxfam International and ActionAid.

Penson, J., & Tomlinson, K. (2009). *Rapid response: Programming for Education Needs in Emergencies*. Paris: UNESCO.

Pinnock, H. (2009). *Language and Education: The Missing Link*. London: CfBT & Save the Children Alliance.

Save the Children. (2004). *Planning Working Children's Education: A Guide for Education Sector Planners*. London: Save the Children.

UNESCO. (1994). *Tolerance: the Threshold of Peace, A Teaching / Learning Guide for Education for Peace, Human Rights and Democracy (Preliminary version)*. Paris: UNESCO.

UNESCO. (2005). *Examples of Educational Strategies to Promote Environmental Health*. Paris: UNESCO.

UNESCO. (2006). *Curriculum Content and Review Processes. in Guidebook for Planning Education in Emergencies and Reconstruction*. Paris: UNESCO/IIEP.

- UNESCO. (2006). *Environmental Education*. in Guidebook for Planning Education in Emergencies and Reconstruction. Paris: UNESCO/IIEP.
- UNESCO. (2006). *Handbook for Literacy and Non-Formal Educators in Africa*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2006). *Health and Hygiene Education*. in Guidebook for Planning Education in Emergencies and Reconstruction. Paris: UNESCO/IIEP.
- UNESCO. (2006). *Starting My Own Small Business: A Training Module on Entrepreneurship for Students of Technical and Vocational Education and Training at Secondary Level – Facilitator's Guide*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2006). *Textbooks, Educational Materials & Teaching Aids*. In Guidebook for Planning Education in Emergencies and Reconstruction. Paris: UNESCO/IIEP.
- UNESCO. (2007). *Another Way to Learn...: Case Studies*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2007). *Mother Tongue-based Literacy Programmes: Case Studies of Good Practice in Asia*. Bangkok: UNESCO.
- UNESCO. (2009). *Alternative Education: Filling the Gap in Emergency & Post-Conflict Situations*. Paris: UNESCO.
- Verdiani, A. (2005). *Overview of the Programme: Inter-Agency Peace Education Programme - Skills for Constructive Living*. Paris: UNESCO.
- War Child Holland. (2009). *I DEAL Lifeskills Training Modules*.

Photo courtesy and copyright of Save the Children

2. Obuka, stručno usavršavanje i podrška

- 2.0 Minimalni standardi i ključne aktivnosti Minimalnih standarda i Ključne aktivnosti za obuku, stručno usavršavanje i podršku
- 2.1 Analiza
- 2.2 Sadržaj i metodologija
- 2.3 Nadzor
- 2.4 Monitoring i evaluacija
- 2.5 Izvori

Minimalni standardi za obuku, stručno usavršavanje i podršku INEE -a*: Nastavnici i drugo obrazovno osoblje imaju periodičnu, relevantnu i strukturiranu obuku u skladu sa potrebama i okolnostima.

Ključne aktivnosti Minimalnih standarda INEE -a*:

- ◆ Prilike za obuku su dostupne nastavnicima oba spola i drugom obrazovnom osoblju, u skladu sa potrebama
- ◆ Obuka odgovara kontekstu i odražava obrazovne ciljeve i sadržaj
- ◆ Obuku priznaju i odobravaju relevantne obrazovne vlasti
- ◆ Kvalificirani edukatori vode kurseve obuke koji nadopunjavaju obuku na radu, podršku, smjernice, monitoring i nadzor u učionicama
- ◆ Kroz obuku i stalnu podršku, nastavnici postaju efikasni facilitatori u nastavnoj sredini, koristeći participatorne metode podučavanja i nastavna pomagala
- ◆ Obuka obuhvata znanje i vještine za formalne i neformalne nastavne programe, uključujući i svijest o opasnosti, smanjenje rizika od nepogoda i prevenciju sukoba

*Kao što je izneseno u INEE Priručniku o minimalnim standardima

Krisa utiče na nastavnike i njihove porodice isto kao i na druge članove lokalne zajednice. I oni će imati slične potrebe za osnovnim uslugama i istu želju za stabilnosti i podrškom. Zbog činjenice da se nastavnike često vidi kako prirodne vođe lokalne zajednice, od njih će se možda tražiti da preuzmu dodatne odgovornosti kada sukob ili nepogoda pogodi porodice i lokalne zajednice. Od ključne je važnosti da vlade i praktičari prepoznaju da će nastavnici imati i ličnih i profesionalnih potreba u vrijeme krizne situacije i ranog oporavka. Ove potrebe treba procijeniti i osloviti na holistički način kako bi se osiguralo da su nastavnici sposobni da ispune svoju ulogu vođa lokalne zajednice i nastavnika budućih generacija. Nastavnik je osnova obrazovanja i kao takav, zahtijeva stvarno ulaganje.

U vrijeme krize i oporavka, kreiranje i sprovedba programa za usavršavanje nastavnika mora biti čvrsto zasnovano na stvarnim i promjenjivim potrebama i nastavnika i učenika. Treba postojati jasna veza između nastavnog programa, prava na obrazovanje, potreba učenika i njihovih porodica i obuke nastavnika i stalne podrške. U mnogim zemljama, nivoi obrazovanja i nadoknade nastavnika su minimalni, a uslovi rada neadekvatni, i prečesto, se od nastavnika koji nemaju adekvatnu podršku očekuje da naprave trajne promjene u učionicama koristeći inovativne materijale i pristupe. Lako su sve obrazovne usluge u opasnosti u vanrednim situacijama, škole u ruralnim i peri-urbanim područjima su veoma ranjive u pogledu prekida i efekata prirodnih nepogoda i sukoba. Dok su nastavnici često „zadnji u redu“ za resurse i podršku, ruralni nastavnici su u još lošijem položaju kada se radi o primanju materijalne podrške i obuke zbog geografskog položaja i često malog broja učenika. Dobrobit nastavnika treba biti ključna komponenta napora obuke i stručnog usavršavanja kako bi se osigurala veća efikasnost u takvим situacijama.

Kvalitet nastavnika i nastave je očigledno ključan u oporavku. Osiguravanje školovanja koje je usmjereni na djecu nakon vanrednih situacija može značiti velike pomake u pristupima nastavi, pomake koje je teško postići u kratkoročnim kaskadnim modelima obuke. Jačanje sistema mentorstva i podrške može prevazići izazove na lokalnom nivou. Međutim, dugoročno je potrebno uspostaviti mehanizme koji će osigurati da se programi nacionalne obuke nastavnika (i prije i u toku rada) stalno prilagođavaju kako bi ispunjavali promjenjive potrebe nastavnika, škola i učenika.

Upošljavanje dodatnog nastavnog osoblja će možda biti neophodno za vrijeme vanrednih situacija i za vrijeme oporavka, posebno ako veliki broj obučenog osoblja ode na drugi posao, bude raseljeno ili čak ubijeno. Do upošljavanja nastavnika treba doći što je prije moguće i treba biti otvoreni, transparentni i sistematski proces zasnovan na stvarnim potrebama pogodenih lokalnih zajednica, prethodno utvrđenim kriterijima potrebnih kompetencija i vjerovatnih kvalifikacija dostupnih kandidata. Programi obuke će se trebati uvesti kako bi se osiguralo da novi zaposlenici imaju osnovne vještine i podršku; ove programe treba vremenom povećati kako bi se nastavilo razvijanje potrebnih znanja sadržaja i tražene metodologije. Zapošljavanje se dublje obrađuje u INEE Minimalnim standardima u dijelu koji se odnosi na Nastavnike i drugo obrazovno osoblje a ovdje je uvršteno kao podsjetnik povezanosti između upošljavanja, obuke i akreditacije nastavnog osoblja.

2.1 Analiza:

Provodenje sveobuhvatne procjene konkretnih potreba, vještina, iskustava i dostupnosti podrške za nastavnike je prvi korak ka stvaranju odgovarajućih programa obuke i podrške.

Ključne tačke za razmatranje:

Podsjetnik: Pitanja postavljena u tabelama ispod odražavaju relevantna pitanja u kontinuitetu između akutne vanredne situacije i hronične krizne situacije kroz rani oporavak i pripremljenost. Preporučuje se da se pročitaju sva pitanja prije određivanja koja su pitanja najrelevantnija ili se najviše odnose na čitaočev kontekst; mnogi konteksti i obrazovne inicijative će imati koristi od oslovljavanja pitanja iz oba stupca. Pitanja postavljena u prvom stupcu treba ponovo pregledati i treba ih nadograditi kako se programi i strategije razvijaju.

VANREDNA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
HRONIČNA KRIZA	
<p>Akteri</p> <p>Ko bi trebao biti uključen u procjenu potreba i kapaciteta nastavnika na osnovu konteksta i promjenjivih obrazovnih potreba/politika? (vidjeti Napomenu A, str. 20)</p> <p>Ko su nastavnici? (vidjeti Napomenu B, str. 21)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kako se nastavnici mogu formalno identificirati i biti priznati u profesionalnom i finansijskom smislu? • Da li postoji veliki broj ljudi sa potrebnim nivoom obrazovanja, kompetencija i jezičkih znaja da podučavaju? • Postoji li način da se privuče više nastavnika? • Ko su edukatori nastavnika? • Ko vrši nadzor nad nastavnicima i koju vrstu obuke i podrške oni dobijaju? <p>Obuka</p> <p>Koje su strukture za obuku na raspolaganju i u funkciji za kvalificirane i nekvalificirane nastavnike? (vidjeti Napomenu C, str. 22)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koji su prioriteti za obuku prije i nakon zapošljavanja? • Da li programi za obuku prije i nakon zapošljavanja uključuju nove interaktivne nastavne metode usmjerene na sadržaj i učenika? • Da li je psihosocijalna podrška nastavnicima dio programa za obuku prije i nakon zapošljavanja? • Da li su identificirane strategije za minimiziranje prekida rasporeda podučavanja za obuku na radu? • Da li postoji plan za obuku nastavnika za fazu vanredne situacije i dalje? 	<p>Da li su se dostupni nastavnici promijenili? (vidjeti Napomenu B, str. 21)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li su se nastavnici ili balans nastavnika promijenili? • Da li etnička i religijska pripadnost nastavnika odražava demografsku sliku učenika? • Koje su potrebe i iskustava novih uposlenika? • Ko ima nadležnost za zapošljavanje nastavnika? • Da li postoji jasna hijerarhija u vezi sa podrškom i nadzorom nasatavnika? • Na koji način se informacije dijele između nastavničkog i pomoćnog osoblja? • Da li nastavnici imaju glas i način da se redovno uključe u proces ocjenjivanja nastavnog programa ili plana obuke? <p>Koje su prelazne i dugoročnije potrebe za obukom i prioriteti za nastavnike? (vidjeti Napomenu B i C, str. 21-22)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koji su ljudski i finansijski resursi potrebni za podržavanje Instituta i centara za obuku nastavnika ?

Napomena A: Ko treba biti uključen u ocjenjivanje potreba i kapaciteta nastavnika na osnovu konteksta i promjenjivih obrazovnih potreba?

♦ **Ocjjeniti potrebe nastavnika i onih koji ih podržavaju** Ocjenjivanje potreba nastavnika i drugih koji pomažu u nastavnom procesu je od ključne važnosti. Kada je to moguće, ocjenjivanje bi trebalo predvoditi koordinaciono tijelo: ministarstvo obrazovanja ili koordinaciono tijelo za obrazovanje, kao što je Obrazovni klaster IASC-a. Ocjenjivanje trebaju osmislići oni koji su upoznati sa obrazovnim sistemom, uključujući neformalno obrazovanje, i koji razumiju pitanja koja su uzrokovala ili koja su nastala zbog vanredne situacije. Od pomoći je ako su otvoreni kreativnim rješenjima.

♦ **Osigurati uključenost relevantnih aktera** Razmotriti uključivanje MO, uključujući inspektorat, nacionalne i međunarodne akademske institucije, institucije za obuku nastavnika, sindikate nastavnika, agencije UN-a, NVO-e, donatore, nastavnike, direktore škola, vođe lokalne zajednice, upravne odbore škola i predstavnike lokalne zajednice, uključujući djecu.

Praktični primjer: Nepovezanost između revizije nastavnog programa, obuke nastavnika i ocjenjivanja ishoda učenja, Irak

Problem: Nakon invazije Iraka nakon kojeg je uslijedilo raspушtanje vlade 2003. godine, veći broj aktera je radio sa privremenom vladom na izradi nastavnog programa, politika i dopunskih intervencija kako bi se osigurao pozitivan pomak u obrazovnom sistemu. Iako su učinjeni veliki koraci, prilike su propuštene jer je došlo do gubljenja veze između nastavnog programa u izradi, ocjenjivanju ishoda učenja i obuke nastavnika.

Intervencija: Novi nastavni program je zasnovan na „standardima međunarodnog bakalaureata“ i, uz ostale sadržaje, usmijeren je na uspostavljanje solidnih temelja u engleskom jeziku za sve učenike i u nastavnom programu na arapskom i na kurdskom jeziku. Nažalost, zbog ranijih propusta u obuci engleskog jezika i nesposobnosti vlade ili njezinih partnera da sprovedu nacionalni jezički kurs za nastavnike, ogromna većina nastavnika je nedovoljno pripremljena da vodi kurseve engleskog jezika, dok se edukatori i supervizori nastavnika bore da daju odgovarajuću podršku, naročito u udaljenijim područjima.

Sadržaj koji je pokriven u nastavnom programu je inkorporiran u standardizirani sistem ispita kako bi se osigurala dosljednost u napredovanju učenika. Ovo otvara pitanje ne samo o tome kako mogu učenici da polože ispite iz predmeta sa kojima se i njihovi nastavnici bore, nego i o sposobnosti nastavnika i njihovih supervizora da osiguraju da djeca mogu ostati u školi i napredovati kroz obrazovni sistem u ionako već teškoj situaciji. Međutim, dok neko obrazovno osoblje na nacionalnom nivou prepoznaje ovaj problem i potencijal za povećanu nejednakost i učenike koji odustanu od škole, nepovezanost se nastavlja.

Izvor: International Rescue Committee

Napomena B: Ko su nastavnici?

- ◆ **Planirati odgovarajući sistem za ocjenjivanje za trenutni kontekst** Možda će biti neophodno da se naprave široke prepostavke u vezi sa nastavnicima i njihovim kapacitetom u početnoj fazi vanredne situacije, prije nego što se mogu sprovesti i analizirati detaljna procjenjivanja na osnovu škola ili pojedinačno. Ovo posebno važi kada se zapošljava veliki broj nastavnika u vanrednim situacijama. Često obrazovne vlasti i partneri za sprovedbu vrše ciljane evaluacije za vrijeme hronične krizne situacije i ranog oporavka. Treba pokušati ustanoviti sisteme za sveobuhvatnu evaluaciju potreba nastavnika za vrijeme hronične krizne situacije koja može služiti kao osnova za dugoročnije planiranje u ranom oporavku.
- ◆ **Analizirirati kapacitet uposlenih nastavnika** Analiza nastavnika treba obuhvatati mapiranje postojećih nastavnika i njihovih kvalifikacija, obuku i iskustvo, studente koji trenutno prolaze programe obuke, a nisu još zaposleni, i motivirane i odgovarajuće volontere koji bi mogli uključeni kao neobučeni nastavnici.
- ◆ **Planirati intervencije u smislu obuke zasnovane na procjeni potreba** Brze procjene¹⁵ (bilo posebni alat ili kombinirani alat za procjenu koji istražuje šire obrazovne potrebe) bi trebalo sprovesti što je prije moguće i popratiti ih sve strukturiranim i ciljanim procjenama u oblastima kao što su poznavanje sadržaja i metodologija. Na osnovu rezultata procjene, treba unijeti promjene i u planove za obuku prije zapošljavanja i obuku na radu, kao i obuku za osoblje koje pomaže nastavnicima gdje je to potrebno. Procjene bi trebale biti povezane sa postojećim institucijama i centrima za obuku nastavnika kako bi se osiguralo da se postavljaju odgovarajuća pitanja i da se uzmu u obzir trenutne i promjenjive potrebe nastavnika prilikom kreiranja ili nastavljanja programa za obuku nastavnika.
- ◆ **Osigurati da su podaci o procjeni razvrstani** Tamo gdje je to moguće, procjena nastavnika, uključujući dostupne brojke, spol i kvalifikacije ili radno iskustvo, se treba crpiti iz postojećih podataka o nastavnicima, trebala bi biti razvrstana po spolovima i zasnovana na identificiranim potrebama učenika i promjenjivim zahtjevima nastavnog plana i nastavnih materijala. Važno je identificirati prepreke učešću i zapošljavanju žena ili muškaraca nastavnika i raditi sa akterima na promoviranju spolne jednakosti.
- ◆ **Uključiti sve relevantne nacionalne vlasti** U slučaju prekograničnog pokreta, obrazovne i druge relevantne vlasti susjedne zemlje trebaju biti uključene koliko je to god moguće u analizu i kasniju izradu programa kako bi se osiguralo da su svi nastavnici priznati i podržani. Politike zapošljavanje trebaju priznavati kvalifikacije i radno iskustvo koje su nastavnici povratnici stekli negdje drugo.
- ◆ **Osigurajte da su planovi i politike zapošljavanja održivi** Obrazovne vlasti i agencije za sprovedbu trebaju osigurati finansiranje za planirana zapošljavanja u vanrednim situacijama na osnovu procijenjenog broja nastavnika potrebnih za škole i centre za učenje za najmanje jednu školsku godinu. Dodatna potrebna finansijska sredstva za dalju naknadu nastavnicima zaposlenim za vrijeme vanredne situacije trebaju biti procijenjena i odredbe donijete prema potrebi.
- ◆ **Osigurati transparentnost postupka zapošljavanja** Odgovorni organi vlasti trebaju što prije uspostaviti jasan protokol za konkretno zapošljavanje nastavnika u vanrednim situacijama; treba iznijeti minimalne kompetencije na osnovu realističnog razumijevanja potencijalnog izbora kandidata i pretpostavljenih budućih mogućnosti za obuku. Zapošljavanje nastavnika za vanredne situacije mora biti dobro osmišljen i transparentan proces. Morala biti jasno od samog početka da li će se od nastavnika očekivati da se „obuče“ za svoj rad. Protokol za zapošljavanje i oni koji vrše zapošljavanje moraju biti svjesni i pažljivo razmotriti već postojeće tenzije u zajednicama koje mogu predstavljati problem tokom procesa zapošljavanja nastavnika, uključujući i političku pripadnosti i etničke tenzije. Vanredna situacija može biti prilika da se razmotre prethodne prakse zapošljavanja i mogu se učiniti naporci da se ostvari stvarna i održiva saradnja sa vlastima i drugim akterima uključenim u podršku nastavnicima i drugom obrazovnom osoblju. (Vidjeti INEE Minimalne standarde, Područje Nastavnici oostalo obrazovno osoblje)

15 Globalni obrazovni klaster je razvio niz korisnih alata, uključujući Set alata za zajedničku procjenu obrazovnih potreba koji se može prilagoditi specifičnom kontekstu. Vidjeti INEE Set alata, Područje analize Poglavlja za primjere alata za brzu procjenu INEE Minimalnih standara

2.2 Sadržaj i metodologija:

Od ključne je važnosti da sadržaj i metodologija u programima obuke odražavaju potrebe učenika i da pripremaju nastavnike da odgovore na promjenjive potrebe konteksta.

Ključne tačke za razmatranje:

VANREDNA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
HRONIČNA KRIZA	
Sadržaj i metodologija <p>Na koji način se određuje sadržaj programa obuke za nastavnike? (vidjeti Napomenu C, Str. 22)</p> <p>Da li programi za obuku nastavnika promoviraju inkluzivnu i suportivnu nastavnu sredinu? (vidjeti Napomene C i D, str. 22-23)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li postojeći programi za obuku nastavnika oslovjavaju potrebe, i potrebe iznesene u nastavnom programu i one koje su rezultirale iz trenutne faze vanredne situacije? <p>Na koji način se podučavaju i promoviraju različite metodologije kroz programe za obuku nastavnika? (vidjeti Napomenu D, str. 23)</p>	<p>Da li sadržaj i metodologija programa za obuku nastavnika podržava dugoročnije obrazovne ciljeve? (vidjeti Napomenu C i D, strane 22-23)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li nastavnici i pomoćno osoblje razumiju promjene unesene u nastavni program? • Da li su uspostavljeni sistemi za informiranje šire zajednice o promjenama?

Napomena C: Kako se određuje sadržaj programa za obuku nastavnika?

♦ **Iskoristiti informacije dobivene u procjeni kako bi se odredile potrebe** Potreba za sveobuhvatnom revizijom obuke za nastavnike treba biti izbalansirana sa potrebom da se nastavnici obuče o osnovnom sadržaju i nastavnim metodama u vanrednim situacijama. Tim eksperata za obuku nastavnika treba identificirati ključne kompetencije koje treba razviti na „kursu obuke za vanredne situacije“ za nove zaposlenike ili pogodjene nastavnike na osnovu detaljne evaluacije postojećih propusta i potreba stvorenih u vanrednoj situaciji (vidjeti Napomenu B na strani 21). Programi za obuku trebaju pružiti nastavnicima odgovarajuće znanje i vještine koje su potrebne odmah i u budućim kriznim situacijama kako bi se povećala spremnost i kapaciteti za suočavanje sa problemima.

♦ Uvedite promišljanje i samoevaluaciju uz već postojeće sadržaje i metode

Programi za obuku nastavnika trebaju biti tako osmišljeni da budu logični i kumulativni kako bi išli u prilog pojačavanju i internalizaciji relevantnog znanja, stavova, ponašanja i vještina koje se nastavljaju. Nastavni program obuke prije zaposlenja i na radu treba uvesti i pojačati slične poruke i vještine. Programi za obuku nastavnika uključuju prilike za nastavnike da razmišljaju o svom vlastitom načinu podučavanja, pomažući im da razviju vještini samoevaluacije i kompetencije.

♦ Izraditi programe obuke zasnovane na konkretnim snagama i slabostima

Programi za obuku nastavnika trebaju biti osmišljeni oko vještina, znanja i iskustva onih koji prolaze obuku. U slučajevima gdje je obrazovni nivo zaposlenih nizak, možda će biti neophodno usmjeravanje na pružanje solidnih osnova nastavnicima iz predmeta koji čine jezgro nastavnog programa, umjesto na obrazovnu teoriju i nove metodologije. Nastavnicima treba dati jednostavne alate, kao što su protokoli za planiranje lekcija koji se mogu primjenjivati u svakodnevnoj nastavi.

♦ Uvrstiti sadržaj u vezi sa osnovnim ljudskim pravima i ključnim tematskim pitanjima

Sadržaj se mora bazirati na prihvaćenom nastavnom programu i mora odražavati ključna pitanja relevantna za kontekst vrijednosti ljudskih prava. Materijali za obuku trebaju pružiti ili unaprijediti znanje nastavnika o, i sposobnost da kreiraju i održe inkluzivnu i suportivnu nastavnu sredinu.

♦ Dat smjernice kako bi se izbjegli prakse koje podržavaju podjelu i diskriminaciju

Nastavnicima će biti potrebna orientacijska obuka i obuka kako bi se izjeglo širenje ideologija podjele i predrasuda.

Praktični primjer: Obuka nastavnika, istočni Čad

Od početka krize u Darfuru 2003. godine, više od 250 000 sudanskih izbjeglica došlo je u istočni Čad. PricewaterhouseCoopers (PwC) je donirao 4 miliona dolara konkretno za obrazovanje djece izbjeglica u kampovima. Projekt je imao tri dijela, od kojih je jedan bio poboljšanje kvaliteta obrazovanja.

Za početak su svi nastavnici bili snimljeni kako drže čas, ocijenjeni od strane stručnjaka, a 80 posto djece je imalo „blic testove“ kako bi se dobio uvid u njihove sposobnosti u najvažnijim predmetima. Video snimci su osvijetlili pitanja u niskog nivoa obrazovanja samih nastavnika i činjenicu da oni sami nisu dobili kvalitetno obrazovanje, što je postalo prepreka u njihovom korištenju metoda koje bi dovele do bolje interakcije sa i između učenika.

Prioritet projekta je bio da oni koji su spremni da podučavaju na odlučan i kompetentan način koriste dobro razrađenu metodu za obuku nastavnika na radu „Budi bolji nastavnik / Le Bon Enseignant“. Nastavnici se ocjenjuju po sljedećim kriterijima:

- ocjenjivanje pomoću video snimke
- prethodna obuka i radno iskustvo u Sudanu
- obuka u kampovima uključujući pismani test o sadržaju predmeta
- opseg nadzora i kontrola

Ovo prikupljanje podataka je dovelo do kreiranja baze podataka o nastavnicima kako bi se omogućila konkretnija obuka i podrška, tako poboljšavajući efikasnost podučavanja u izbjegličkim kampovima jer nastavnici osjećaju da su dio organiziranog sistema koji ima za cilj unapređenje obrazovanja. Pošto je kurs zasnovan na državnim normama, on će također pomoći onima koji žele postati nastavnici kada se kriza završi.

Izvor: UNHCR

Praktični primjer: Program za obuku nastavnika, Burmanski pogranični izbjeglički kampovi u Tajlandu

Problem: Burmanski program obrazovanja za izbjeglice u Tajlandu karakterizira velika smjena nastavnika na godišnjoj osnovi. U nekim godinama bilo je i po 800 nastavnika koji su se promjenili. Odlazak nastavnika znači da novi nastavnici trebaju biti obučeni brzo kako bi prekid u školovanju bio što kraći.

Intervencija: Nevladina organizacija iz Tajlanda pod nazivom ZOA Refugee Care i Karen Refugee Committee: Education Entity su kreirali novi pristup obuci za nastavnike u vanrednim situacijama za program obuke prije zapošljavanja. Umjesto da se fokusira na „temu“, novi nastavni program obučava nastavnike o „nastavnoj metodologiji“ sa naglaskom na to „kako djeca uče“ i razvoj djece. Kao reakcija na izuzetno tranzientnu populaciju kampa, jednomjesečni kurs prije zapošljavanja uključuje strukturirani priručnik za obuku za edukatore izbjegličkih nastavnika sa priručnikom za učesnike i kontrolnim programom koji se sastoji od jednomjesečnog mentorstva i podrške u učionici. Sljedeća faza obuhvata probni period u kojem novi nastavnik dobija podršku kroz timsku i nastavu kolega i dužu obuku u svrhu povećanja njegovih vještina i znanja. Ove mogućnosti za učenje obuhvataju i grupe za podršku sa samoupravom i samostalnim učenjem uz dodatne audiovizuelne resurse. Program funkcioniра zajedno sa pratećim programom za obuku tokom rada, koji obuhvata praktične pristupe aktivnom učenju i rješavanju problema, umjesto učenju napamet.

Izvor: ZOA Refugee Care (Thailand)

Napomena D: Na koji način se različite metodologije uče i promoviraju kroz prigrame za obuku nastavnika?

- ◆ **Stvoriti prilike za nastavnike da vježbaju svoje nove vještine i da razmišljaju o procesu i uticaju** Tokom programa za obuku nastavnika, važno je da se nastavnicima da adekvatno vrijeme da vježbaju nove metode koje trebaju primjenjivati u učionici. Razmišljanje o svom načinu predavanja i načinu drugih treba promovirati, a edukatori trebaju diskutovati o implikacijama i mogućim ograničenjima korištenja novih pristupa i vještina. Nastavnike treba obučiti da procjenjuju participaciju djece na časovima, i treba upoznati sa strategijama kako uključiti učenike koje ne učestvuju.
- ◆ **Izraditi modele najboljih primjera iz prakse i nastave usmjerene na učenika u programima obuke** Nastavne metode se mogu uobičiti kroz metode obuke umjesto da se uče teoretski. Međutim, iako se vanredne situacije smatraju prilikom za uvođenje inovativnih nastavnih materijala i metoda, obrazovne vlasti i sprovedbene agencije moraju biti realistične u kreiranju programa za obuku nastavnika s obzirom na nestabilnu, promjenjivu sredinu i manjak materijala i formalne podrške. Preambiciozni programi za obuku mogu ugroziti samopouzdanje nastavnika.
- ◆ **Izgradite temelje za snažno upravljanje razredom** Programi obuke uključuju komponentu upravljanja razredom koja naglašava važnost dolaženja na svaki čas na vrijeme, pripremanja lekcija, davanja jasnih uputa učenicima, omogućavanja participacije učenicima, ocenjivanja rada u razredu i domaće zadaće, davanja povratnih informacija, vođenja evidencije o učenju i teorije i prakse metodologija usmjerenih na učenika. Programi također mogu promovirati kreativnost u korištenju i izradi nastavnih materijala i materijala za učenje. Oni također mogu obradivati upravljanje ponašanjem i pozitivnu disciplinu kako bi se stvorila sigurna i zaštićena sredina za učenje.
- ◆ **Ojačati koncept stvarnog učešća učenika** Obuka i evaluacija nastavnika - pripravnika ne treba biti fokusirana isključivo na površne elemente paricipatorne nastave (rad u grupama, nastavna pomagala) Fokus treba biti usmjeren na to da li djeca aktivno sudjeluju u učenju. Poznavanje tehnike ispitivanja je ključne za to.
- ◆ **Stvoriti veze sa lokalnom zajednicom kako bi se unaprijedilo podučavanje** Programi obuke mogu također naglasiti važnost učešća lokalne zajednice i pružiti smjernice za nastavnike da sarađuju sa roditeljima, starateljima i članovima lokalne zajednice. Stvaranje ovih veza pomaže da se smanji ranjivost djece, promovira veze između domova djece i školske sredine i daje roditeljima, starateljima i članovima lokalne zajednice vještine i znanja za osiguravanje kontinuiteta u učenje kod kuće čak i kada se redovno školovanje prekine.
- ◆ **Mobilizirati sindikate nastavnika** Sindikati nastavnika igraju važnu ulogu u podizanju svijesti o zapošljavanju nastavnika, zagovaranjem boljih uslova ugovora nastavnika i osiguravanjem da se ispune zahtjevi za obuku (ukoliko je to primjereni) sa podrškom drugih relevantnih aktera; stoga njihov rad treba ojačati na lokalnom, podnacionalnom i nacionalnom nivou.

2.3 Nadzor:

Stalna podrška nastavnicima je sastavni dio osiguravanja većeg uticaja na nivou učionice; supervizori su ključni u osiguravanju stalnog i odgovarajućeg korištenja vještina nastavnika u razredu.

Ključne tačke za razmatranje:

VANREDNA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
HRONIČNA KRIZA	
Nadzor i stalna podrška	
<p>Ko je dostupan i ima kapacite da pruži podršku na nivou razreda i škole? (vidjeti Napomenu E, str. 24-25)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koje su različite uloge i odgovornosti osoblja za tehnički nadzor, kao što je osoblje MO i ključni članovi lokalne zajednice? • Koja vrsta podrške postoji i za kvalificirane i za nekvalificirane nastavnike? • Koju ulogu mogu igrati sindikati nastavnika? • Koji resursi postoje za pružanje održive i odgovarajuće tehničke podrške nastavnicima u vezi sa formalnim i neformalnim obrazovanjem? • Da li su uloge članova lokalne zajednice i školskih upravnih odbora artikulirane kroz obuku? 	<p>Koji sistemi i osoblje su uspostavljeni kako bi se osigurala stalna podrška nastavnicima na nivou razreda i škole? (vidjeti Napomenu E, Str. 24-25)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koja tehnička, finansijska i logistička podrška je potrebna kako bi bila funkcionalna? • Da li postoji Kodeks ponašanja za nastavike koji jasno definira ulogu i odgovornosti nastavnika? • Da li su supervizori obučeni o revidiranom nastavnom programu i metodama ocjenjivanja? • Na koji način se vrši nadzor nad nastavnicima i na koji način se daju povratne informacije? • Na koji način su se odnosi i strukture podrške među nastavnicima, direktorima škola i podnacionalnim nivoima MO promijenili i kako se mogu ojačati?

Napomena E: Koje su strukture podrške i obuka na raspolaganju i u funkciji za kvalificirane i nekvalificirane nastavnike?

♦ **Osigurati da nastavnici imaju ličnu pomoć i podršku.** Potrebe nastavnika su slične onima drugih članova lokalne zajednice. Zagovaranje da nastavnici dobiju pomoć za vrijeme prvog kruga distribucije i pružanja usluga može osigurati da će oni bolje izvršavati svoje obaveze i odgovorosti koje imaju kao nastavnici. Podrška nastavnika u vrijeme vanredne situacije i oporavka treba biti sastavni dio nacionalnih obrazovnih planova.

♦ **Ustvariti ili ojačati lokalne sisteme podrške.** Dosadašnja podrška nastavnicima, u smislu monitoringa ili podrške na radu je možda prekinuta, dok tradicionalni sistemi podrške možda nisu prikladni ili mogući za vrijeme vanrednih situacija. Trenutni status i ograničenja kapaciteta programa za obuku nastavnika prije rada i na radu na nacionalnom, podnacionalnom i lokalnom nivou bi trebalo ocijeniti i stvoriti alternativne sisteme za podršku u školama ili između klastera škola ako je to potrebno. Tamo gdje je to moguće, resursi za obuku bi trebali biti identificirani bliže školama kako bi se smanjilo vrijeme putovanja i potakao veći nadzor na lokalnom nivou. Razvoj kapaciteta institucija za obuku nastavnika može poboljšati kvalitet obuke prije rada i na radu, povećati sposobnosti za pisanje udžbenika, reformirati evaluacije programa, pružiti ekspertizu za usklajivanje nacionalnih obrazovnih programa i obrazovnih ciljeva, i da se poboljša sveukupni kvalitet nastave. Trebala bi se pružiti podrška inspektoratu za obrazovanje ili ekvivalentnom organu vlasti, da osigura su prioritetne kadrovske potrebe, tehničke i logističke potrebe ispunjene kako bi se ojačao kapacitet nadzora.

♦ **Identificirati tradicionalne i alternativne resurse za podršku nastavnika** Može biti od pomoći da se identificira i da se izvrši nadogradnja na bazične (grass-root) sisteme podrške kako bi se među nastavnicima promoviralo lično i profesionalno upravljanje stresom i dobrobit. Slično tome, postojeće formalne strukture za podršku mogu pružiti potrebnu tehničku podršku.

Praktični primjer: Rad sa neobučenim nastavnicima i volonterima, Liberia

Problem: Postoji niz ključnih izazova koji stoje pred obrazovanjem u Liberiji, uključujući neobučene nastavnike, manjak nastavnih materijala i materijala za učenje, i kreiranje politika. Izazov je još naglašeniji u ruralnim područjima jer su mnogi nastavnici migrirali u gradske sredine ostavljajući mnoge ruralne škole bez obučenih nastavnika.

Intervencija: Organizacija Plan Liberia je u saradnji sa liberijskim MO sprovela program obuke nastavnika usmjerene na nastavnike bez formalne obuke, naročito u ruralnim predjelima. Nastavni program obuke je bio baziran na okviru profesionalnih standarda ministarstva obrazovanja u kojem su iznesena znanja, vještine i stavovi koji trebaju voditi obuku nastavnika, dok je sadržaj obuke bio usmjerjen na planiranje lekcija, upravljanje razredom, testiranje i evaluaciju, dječju psihologiju, nastavnu metodologiju, studije osnova nastavnog programa, podučavanje matematike, nauka, umjetnosti jezika i društvenih nauka, te na efikasno korištenje i kreiranje nastavnih pomagala koristeći lokalno dostupne materijale.

Da bi upotpunili napore vlade u postizanju trajnjeg rješenja problema naknade nastavnika, Plan je također u jednom kratkom vremenskom periodu isplaćivao plaće za 89 nastavnika u odabranim školama u Monteserradu i Lofi. To je pomoglo u ohrabrvanju i zadрžavanju nastavnika volontera koji bi inače možda napustili svoje razrede, te tako kompromitirali kvalitet nastave i procesa učenja.

Izvor: Plan Liberia

Praktični primjer: Obuka nastavnika iz građanskog odgoja i psihosocijalne podrške, okupirane palestinske teritorije

Problem: Kao rezultat dugotrajnog sukoba između Izraela i okupiranih palestinskih teritorija, djeca su bili svjedoci velikih zvjerstava, razaranja lokalnih zajednica, napada na škole, zatvaranja članova porodice i ograničena su policijskih satom, punktovima za provjere i zidovima. To je imalo i kratkoročni i dugoročni efekat na njihovu psihosocijalnu dobrobit, kao i na njihovo razumijevanje vrijednosti i obrazovnih koncepta. Vode lokalne zajednice su također izrazile zabrinutost zbog medija koji glorificiraju nasilje i potiču mlađe generacije da koriste nasilje kao primarno sredstvo za rješavanje sukoba.

Intervencija: Program obuke Centra za kreativnost nastavnika (Teacher Creativity Centre) na zapadnoj obali Gaze je spojio građansko obrazovanje i psihosocijalnu podršku, izlažući nastavnike materijalima i metodama u svrhu davanja podrške učenicima u učenju o pravdi, odgovornosti, građanskom obrazovanju, etici i pozitivnim oblicima rješavanja sukoba. Priručnik za nastavnike pojačao je ideju da su odgovor na nasilje, razvoj građanskih vrijednosti, i sposobnost da se pruži podrška psihosocijalnoj dobrobiti povezane i međusobno se pojačavaju. Priručnik je ocijenjen i unaprijeđen kroz saradnju koja je uključivala predstavnike TCC-a, stručnjake iz relevantnih područja i odjela, odjela za psihološko savjetovanje UNRWA, i nastavnika koji koriste te materijale.

Prema TCC-u, građansko obrazovanje se često pogrešno shvata kao zapadnjački koncept i smatra se nerelevantnim ili štetnim u lokalnom kontekstu. Mogući otpor je smanjen kroz medijsku kampanju uz manje radionice sa ključnim osobljem ministarstva obrazovanja, što je dovelo do većeg lokalnog vlasništva nad projektom i podrške od strane obrazovnih vlasti. Ova taktika je potakla dijalog i poboljšala razumijevanje ključnih koncepta pozitivnog rješavanja sukoba i građanskog obrazovanja.

Izvor: Teacher Creativity Center

► **Ojačati podršku među kolegama** Programi obuke trebaju promovirati profesionalne strukture podrške kolega među nastavnicima kako bi se povećale njihove vještine za prevazilaženje problema i smanjenje psihosocijalnog stresa. To može uključivati prilike za nastavnike da se okupe i razmijene primjere dobre prakse izvan škole ili poticanje mentorstva gdje „nastavnici mentori“ daju podršku novim nastavnicima. Nastavnici koji provode vrijeme učeći od svojih kolega mogu imati značajan uticaj na kvalitet nastave i na ponašanje i dobrobit nastavnika.

► **Prepoznati jedinstveni položaj i odgovornost direktora škole** Ulogu direktora škole ili nastavnika razredne zajednice ne treba podcenjivati. Oni su prva linija podrške ogromnoj većini nastavnika i bit će im potrebna obuka i stalna tehnička i administrativna podrška kako bi se osigurala njihova efikasnost.

► **Pružiti dodatnu podršku neobučenim i neiskusnim nastavnicima** Ako se od neobučenih zaposlenika očekuje da odmah preuzmu ulogu nastavnika, oni će morati imati relevantnu i blagovremenu obuku u vezi sa ključnim sadržajima i nastavnim metodama kao i bazične, prikladne materijale, koji su sami po sebi razumljivi. Upravljanje razredom i psihosocijalna podrška su također relevantni. Neobučeni nastavnici mogu biti postavljeni zajedno za obučenim ili iskusnim nastavnicima koji će im biti mentori dok se bude dosupan strukturiraniji program obuke i nadzor. Stariji ili iskusniji nastavnici, vode lokalne zajednice, religijske vode i roditelji mogu igrati ulogu u pružanju podrške nastavnicima kada se mobiliziraju. Tamo gdje je to moguće, ne treba stvarati paralelne strukture podrške za neiskusne ili nekvalificirane nastavnike jer to može uzrokovati stigmatizaciju.

► **Uključite u pružanje podrške članove lokalne zajednice i grupe** Školski upravni odbori ili Udruženja roditelja i nastavnika mogu pružiti dodatnu podršku i nadzor za nastavnike. Ukoliko je to prikladno, može se osigurati orientacijska obuka za ključne članove Školskih upravnih odbora i Uruženja roditelja i nastavnika o tome kako na najbolji način pružiti podršku nastavnicima. U mnogim obrazovnim sistemima postojat će jasne odgovornosti i mandati Školskih upravnih odbora i Udruženja roditelja i nastavnika, što se može proširiti ili ojačati da uključuje i veze između škole i lokalne zajednice.

► **Promovirati osjećaj profesionalizma i odgovornosti kod nastavnika** Procjenje bi trebale identificirati da li postojeći Kodeks ponašanja postoji i da li ga nastavnici razumiju, kao funkcionalni sistem izvještavanja i discipline u slučajevima nepoštivanja.

► **Utvrđiti da li su nastavnici spremni da efikasno podučavaju razred** Procjene bi trebale ocijeniti upoznatost nastavnika sa postojećim nastavnim programom i nastavnim pomagalima, kao i njihovu sposobnost da kreiraju nova pomagala i dopune nastavnog programa sa dodatnim lekcijama. Njihova sposobnost da koriste različite nastavne metodologije kako bi oslovili potrebe različitih učenika bi također trebala biti ocjenjivana.

► **Popratiti obuku stalnim stručnim usavršavanjem i podrškom** Stalna podrška nastavnicima kroz posebne programe kao i nacionalni obrazovni plan je od ključne važnosti za osiguravanje efikasne primjene vještina i znanja. Kontrolna strategija za stalno stručno usavršavanje treba biti ustpostavljena. To može uključivati upotrebu nove tehnologije i učenja na daljinu, obrazovne savjetnike na terenu, usku saradnju sa savjetnicima za nastavne programe i stvaranje mentorske mreže. Alternativne aktivnosti u stručnom usavršavanju trebaju biti priznate i odobrenе od strane relevantnih organa vlasti.

► **Osigurati da planiranje obuhvata trenutne i dugoročne potrebe** Treba izraditi plan u kojem će se iznijeti potrebe nastavnika u smislu obuke uključujući i broj nastavnika za obuku, spol, geografsku lokaciju, jezik nastave i druga relevantna pitanja koja će pomoći u promoviranju inkluzivnog, jednakog obrazovanja. Ovaj plan će trebati prilagođavati u skladu sa promjenama konteksta.

► **Dati konstruktivne povratne informacije kao pozitivno pojačavanje** Nadzor je prilika da se pojačaju dobre prakse i modeliraju idealne nastavne metode. Stoga, umjesto fokusiranja na kaznene mjere, nadzor nastavnika treba vršiti na konstruktivan način, dajući pozitivne povratne informacije i podršku.

2.4 Monitoring i evaluacija obuke, stručnog usavršavanja i podrške:

Monitoring se mijenja prema potrebama nastavnika, uključujući potrebu za novim znanjem i vještinama, kao i za stalnom podrškom da se održi i poboljša nastava, ojača veza između nastavnog programa i učenika, ocjena napretka omogućava prilagođavanje prema potrebi.

Da bi se vršio monitoring i evaluacija nastavnog procesa i procesa učenja:

- Potrebito je ponovo razmotriti svaku tabelu Ključnih tačaka za razmatranje, uključujući 2.1 Analiza; 2.2 Saržaj i metodologija; te 2.3 Nadzor, razmišljajući o relevantim pitanjima usmjerjenim na monitoring i evaluaciju u pogledu postupka i sadržaja
- Treba razmišljati o Minimalnim standardima i Ključnim aktivnostima za obuku, stručno usavršavanje i podršku na strani 19
- Treba obratiti pažnju na ono što dobro funkcioniра, kana o i ona područja u kojima ciljevi nisu potpuno postignuti, te će možda biti potrebno ponovo se vratiti na programe i politike

Ispod se nalaze primjeri kako pristupiti monitoringu i ocjenjivanju kako postupaka tako i sadržaja procesa obuke:

Monitoring i evaluacija - postupak:

Postupak izrade kvalitetnog i primjerenog sistema obuke i podrške za nastavnike je važan i nad njim treba vršiti monitoring i evaluacija, pored monitoringa i evaluacije koji se moraju vršiti nad sadržajem obuke.

Neki primjeri pitanja vezanih za monitoring i evaluaciju koja se odnose na proces iz tabela Ključna pitanja za razmatranje uključuju:

- ◆ Da li su uključeni odgovarajući akteri? Koji akteri su uključeni i da li imaju i legitimnost i nadležnost da bi imali optimalan efekat?
- ◆ Da li su stvarne potrebe u vezi obuke i podrške nastavnika identificirane i da li su materijali revidirani ili izrađeni kako bi se te udovoljilo tim potrebama?
- ◆ Da li postoji postupak za dalju procjenu potreba obuke za nastavnike prije zaposlenja i za nastavnike koji već rade?
- ◆ Da li postoji proces za podršku neophodnom razvoju kapaciteta edukatora?
- ◆ Da li je proces unapređenja ili osmišljavanja aktivnosti i programa obuke na odgovarajući način povezan sa postupcima revizije i izrade nastavnog programa, nastave i ocjenjivanja?
- ◆ Da li su Ključne aktivnosti Minimalnih standarda na strani 19 koje se fokusiraju na proces jačanja postojećih programa za obuku i izradu novih materijala, pristupa i stalne podrške nastavnicima prema standardu obuke nastavnika uzete u obzir i za trenutne i dugoročnije potrebe u smislu kapaciteta?

Monitoring i evaluacija - sadržaj:

Monitoring i evaluacija korištenja materijala za obuku i primjene novih znanja i vještina u razredu će pružiti informacije potrebne da se utvrdi da li se zrađeni materijali i metodologija obuke koriste na primjeren način, efikasno i inkluzivno.

Neki primjeri pitanja za monitoring i evaluaciju usmjereni na sadržaj iz tabela Ključna pitanja za razmatranje uključuju:

- ◆ Da li materijali za obuku zagovaraju kulturološki prihvatljive pedagoške pristupe (povezati sa procesima nastave i učenja) i ispunjavaju potrebe nastavnika? Da li im materijali i pristupi omogućavaju da efikasno podučavaju učenike prema utvrđenom nastavnom programu i stvaraju inkluzivnu sredinu za učenje?
- ◆ Da li su razmotrene Ključne aktivnosti za obuku Minimalnih standarda INEE-a na strani 19 koje su usmjerenе na željeni efekat obuke nastavnika i pružanje stalne podrške i za tenutnu i na dugoročno unapređenje obuke, stručnog usavršavanja i podrške nastavnika?

***Smjernice o izradi prikldanih indikatora za monitoring i primjere indikatora za monitoring su uvrštene u Dodatak 7 na strani 62 .

Praktični primjer: Stalna tehnička podrška novim i neobučenim nastanicima, Jordan (za obrazovanje iračkih izbjeglica)

Problem: Iako su centri u lokalnim zajednicama u Jordanu proširili prostor za neformalno obrazovanje za iračke izbjeglice, časove su trebali držati nastavnici volonteri jer je protiv jordanske politike da upošljava državljane Iraka koji nemaju dozvolu za boravak i rad u Jordanu. Dok su neki od volontera-nastavnika imali iskustvo u držanju nastave, mnogima je podučavanje bilo novo i trebala im je podrška.

Intervencija: Da bi se olakšala redovna razmjena ideja, alata i metoda, Relief International je napravio internetski forum i mjeseci bilten za one sa ograničenim pristupom internetu, da bi nastavnici mogli postavljati i odgovarati na pitanja o podučavanju i dijeliti resurse i tehnike. Dok se komunikacija koristila za podršku tehničkim kapacitetima nastavnika-volontera, ona je također predstavljala forum za razmjenu ličnih iskustava, očekivanja za budućnost, i za razmjenu resura i informacija relevantnih za širok izbjeglički zajednicu. Početna podrška nastavnicima-volonterima pretvorila se u otvoreni i stalni dijalog između nastavnika kao i priliku da se komunicira sa širom zajednicom izbjeglica, domaćih lokalnih zajednica i donatora.

Izvor: Relief International

2.5 Izvori

U sljedećim izdanjima mogu se pronaći dodatne informacije o obuci, stručnom usavršavanju i podršci, uključujući i korake potrebne za procjenu i izradu dogovarajućih programa, kao i opće referentne materijale i materijale za zagovaranje. Svi su materijali dostupni za skidanje sa INEE Paketa resursa o nastavi i učenju, u kojem se daje kratki opis svakog resursa uz prevode gdje su dostupni. Paket resursa je dostupan online na www.ineesite.org/resourcepack ili na CD-ROM-u INEE Seta alata, koji će biti dostupan u jesen 2010. godine. Primjerak CD-ROM-a INEE Seta alata možete zatražiti putem e-maila na adresu teachinglearning@ineesite.org.

- Annan, J., Castelli, L., Devreux, A., & Locatelli, E. (2003). *Handbook for Teachers*. Kampala: AVSI
- Annan, J., Castelli, L., Devreux, A., & Locatelli, E. (2003). *Training Manual for Teachers*. Kampala: AVSI
- Baxter, P. (2005). *Peace Education Program: Background Notes, Teacher Training Manual, Part 1-4*. Geneva: UNESCO.
- Baxter, P. (2005). *Peace Education Program: Teacher Activity Book*. Geneva: UNESCO.
- Brophy, J. (1999). *Educational Practices Series 1 - Teaching*. Paris: International Academy of Education & International Bureau of Education, UNESCO.
- Hoffman, A. (2009). *Module in Lifeskills Learning and Teaching for Teaching HIV and Education in Emergency*. New York, NY: UNICEF.
- INEE. *INEE Good Practice Guide: Education Structures & Management - School Administration*. New York, NY: INEE.
- INEE. *INEE Good Practice Guide: Teacher Observation & Lesson Planning*. New York, NY: INEE.
- INEE. *INEE Good Practice Guide: Training & Capacity Building - In Pre-Service, In-Service and in the School*. New York, NY: INEE.
- INEE. *INEE Good Practice Guide: Training and Capacity Building - Certification and Accreditation*. New York, NY: INEE.
- Moon, B. (2007). *Research Analysis: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers: A Global Overview of Current Policies and Practices*. Paris: UNESCO.
- Schwille, J., Dembélé, M., & Schubert, J. G. (2007). *Global Perspectives on Teacher Learning: Improving Policy and Practice*. Paris: UNESCO/IIEP.
- UNESCO. (2006). Teacher Training: Teaching & Learning Methods. in *Guidebook for Planning Education in Emergencies and Reconstruction*. Paris: UNESCO/IIEP.

Photo courtesy and copyright of International Rescue Committee

3. Procesi nastave i učenja

- 3.0 Minimalni standardi i ključne aktivnosti za procese nastave i učenja
- 3.1 Analiza
- 3.2 Proces i metoda nastave i učenja
- 3.3 Uspostavljanje okruženja za učenje koje pruža podršku i koje je inkluzivno
- 3.4 Monitoring i evaluacija
- 3.5 Izvori

Procesi nastave i učenja iz Minimalnih standarda INEE-a*: Procesi nastave i učenja su usmjereni na učenika, participatorni i inkluzivni.

Ključne aktivnosti iz Minimalnih standarda INEE-a*:

- ◆ Nastavne metode odgovaraju uzrastu, razvojnom nivou, jeziku, kulturi, kapacitetu i potrebama učenika
- ◆ Nastavnici pokazuju razumijevanje za sadržaj lekcija i nastavne vještine u interakciji sa učenicima
- ◆ Procesi nastave i učenja oslovjavaju potrebe svih učenika, uključujući i one sa invaliditetom, kroz promoviranje inkluzije i smanjenje prepreka za učenje
- ◆ Roditelji i vođe lokalne zajednice razumiju i prihvataju nastavne sadržaje i nastavne metode koje se koriste

*Kao što je izneseno u Priručniku o minimalnim standardima INEE-a

Interakcija između učenika i nastavnika je najvažniji dio obrazovnog procesa. Za vrijeme vanrednih situacija, potrebe učenika, nastavnika, drugog obrazovnog osoblja i šire zajednice mogu se drastično promijeniti. Od ključne je važnosti da sveobuhvatne procjene budu usmjerene i na interakciju nastavnika i učenika kao i na specifične potrebe učenika u vanrednoj situaciji do oporavka i pripremljenosti.

Stvaranje sigurnog, zaštićenog prostora i uključivanjem učenika u relevantne obrazovne prilike za vrijeme vanrednih situacija je neophodan korak ka oporavku i pojedinaca i šire zajednice. Nastavna sredina može biti veoma bazična (ispod drveta, u šatoru, u nečijem domu) ili veoma dobro opremljena. Bez obzira na kontekst, prostori usmjereni na učenika i na dijete mogu pomoći u smanjenju negativnih uticaja koje kriza ima na učenike i njihove porodice, pružajući im sigurnu sredinu u kojoj mogu nastaviti svoj sveukupni razvoj i mogu iskoristiti priliku da uče i da se izraze. Međusektorska saradnja igra važnu ulogu u osiguravanju takve sigurne i zdrave sredine.

U mnogim kontekstima, može biti neophodno da se u prelaznom periodu započne neformalno obrazovanje dok se ne steknu uslovi za nastavak formalnog obrazovanja koje se može odvijati u sigurnoj sredini. U drugim kontekstima, programi neformalnog obrazovanja mogu biti uspostavljeni tamo gdje postoji ograničen pristup formalnim školama i mogu nastaviti da neograničeno pružaju stalnu podršku djeci pogodenoj vanrednom situacijom.

3.1 Analiza:

Vršenje sveobuhvatne analize specifičnih potreba učenika, nastavnika i njihovih lokalnih zajednica je ključno za razvoj odgovarajućih i efikasnih procesa nastave i učenja.

Ključne tačke za razmatranje:

Podsjetnik: Pitanja postavljena u tabelama ispod odražavaju relevantna pitanja u kontinuitetu između akutne vanredne situacije i hronične krizne situacije kroz rani oporavak i pripremljenost. Preporučuje se da se pročitaju sva pitanja prije određivanja koja su pitanja najrelevantnija ili se najviše odnose na čitaočev kontekst; mnogi konteksti i obrazovne inicijative će imati koristi od oslovljavanja pitanja iz oba stupca. Pitanja postavljena u prvom stupcu treba ponovo pregledati i treba ih nadograditi kako se programi strategije razvijaju.

VANREDNE SITUACIJE	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
Akteri	HRONIČNA KRIZA
<p>Ko je direktno uključen u procese nastave i učenja? (vidjeti Napomenu A, str. 30)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ko daje podršku nastavnicima i učenicima? • Ko je u lokalnim zajednicama uključen u identificiranje učenika i djece i mladih izvan škole? • Na koji način vlasti i lokalne zajednice promoviraju inkluzivno obrazovanje u odnosu na dob i razvojne nivoje, prethodni pristup obrazovanju i uspjeh, spol, geografski raspored, invaliditet, jezičke potrebe, potrebe nastavnog programa ili uključenost u sukobe ili nepogode? <p>Da li su se potrebe učenika ili sastav zajednice učenika promijenile u vanrednoj situaciji, a ako jesu, kako? (vidjeti Napomenu A, str. 30)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ko ne pohađa školu i zašto? • Ko ne završava školu i zašto? • Da li postoje povećane tenzije u lokalnoj zajednici koje rezultiraju u povećanoj ranjivosti marginaliziranih grupa? • Da li je vrijeme za nastavu smanjeno? <p>Ko su nastavnici? (vidjeti Napomenu A, str. 30)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li postoje i žene i muškarci nastavnici? • Da li postojeći nastavnici predstavljaju sve etničke, društvene, religijske i jezičke grupe? • Da li postoje drugi članovi lokalne zajednice koji su već ili se mogu mobilizirati za podršku nastavi? Da li oni imaju specifične potrebe koje se odnose na vanrednu situaciju? Koji je bio njihov prijašnji odnos sa lokalnom zajednicom i na koji način se promijenio? 	<p>Ko su učenici? (vidjeti Napomenu A, str. 30)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li je došlo do značajnih promjena u sastavu razreda ili u zajednici učenika? Kakav to uticaj ima na proces nastave? <p>Ko su nastavnici? (vidjeti Napomenu A, str. 30)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li je došlo do značajnih promjena u sastavu nastavnika? • Da li imaju formalne kvalifikacije? Koji nivo obrazovanja su postigli? • Da li imaju prethodno iskustvo u učionicama ili drugim relevantnim sredinama? • Da li imaju podršku od MO ili neke agencije? • Da li su imali obuku prije zapošljavanja u organizaciji MO ili neke agencije? • Da li primaju novčanu naknadu, i ako jesu, iz kojih izvora?
<p>Kapaciteti</p> <p>Koje se vještine i znanja traže za efikasnu nastavu u promjenjivom kontekstu? (vidjeti Napomenu A i B, str. 30-31; Obratiti pažnju na veze sa poglavljem Obuka, stručno usavršavanje i podrška)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kakvu su obuku imali nastavnici? • Da li su nastavnici imali obuku usmjerenu na proces nastave? Da li su imali obuku i podršku potrebnu da rade sa učenicima na najefikasniji i najprimjereni način? • Da li nastavnici govore isti jezik kao učenici? • Ko može pružiti dodatnu podršku nastavnicima? <p>Koje su kapaciteti ministarstva obrazovanja za pružanje podrške nastavi na nacionalnom i podnacionalnom nivou? (vidjeti Napomenu B, str. 31)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li postoje redovni sistemi za sistematsko prikupljanje podataka? Da li su transparentni i participatori? • Da li prikupljaju i kvantitativni (upis, pohađanje) i kvalitativni (participacija, inkluzija, upravljanje razredom) podaci? 	<p>Kakvi su kapaciteti lokalne zajednice za pružanje podrške procesu nastave i učenja? (vidjeti Napomene A i B, str. 30-31)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koji su resursi lokalne zajednice na raspolaganju za pružanje podrške procesu nastave? • Da li postoje još neki odrasli ili mlađi koji mogu pomoći u učionici, uključujući nastavnike/saradnike, pomoćne nastavnike, volontere roditelje ili stariju djecu koja pomaže mlađoj djeci? <p>Da li se promjenio kapacitet nastavnika? (vidjeti Napomenu B, str. 30-31)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li su identificirani i uzeti u obzir dodatni ili promjenjivi prioriteti tokom inicijativa obuke, nadzora i podrške? Koje su veze sa inicijativama obuke za nastavnike? • Da li nastavnici razumiju i prihvataju promjene? • Da li nastavnici napuštaju nastavnu radnu snagu? Zašto? <p>Da li su se kapaciteti škole/lokalne zajednice promijenili? (vidjeti Napomenu B, str. 30-31)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li postoje očigledne promjene u volji i mogućnosti lokalne zajednice da se uključi u nastavu? • Da li postoji funkcionalni Odbor za školsku upravu, Udržanje roditelja i nastavnika ili njihov ekivalent?

Napomena A: Ko su učenici i nastavnici i koje su njihove potrebe?

- ◆ **Prepoznati da postoje učenici svih uzrasta i razvojnih nivoa** lako je fokus često na osnovnom nivou obrazovanja, akteri trebaju nastojati osloviti potrebe svih uzrasta jer se učenje dešava u kontinuitetu, od predškolskog obrazovanja do višeg obrazovanja i obrazovanja za odrasle. Treba uzeti u obzir i učenikove godine i razvojni nivo prilikom planiranja privremenih i dugoročnijih obrazovnih prilika, ne zaboravljajući da će neki učenici zbog prekida u obrazovnom procesu ili ekonomske krize biti stariji nego što je to uobičajeno za nivo obrazovanja na kojem su.
- ◆ **Shvatiti da učenici imaju veoma različita iskustava i potrebe** U vanrednoj situaciji, može postojati potreba da učenici različitih godina ili nivoa budu u jednom razredu ili da se integriraju učenici sa različitim životnim iskustvima, kao npr. bivša djeca vojnici ili učenici koji su bili malo ili nimalo izloženi pomoćnim nastavnim materijalima ili izbornim materijalima. Stoga je od ključne važnosti da se shvati ko su učenici, njihove sposobnosti, specifične potrebe i kako reagiraju na svoje vršnjake i različite aktivnosti i materijale u učionici.
- ◆ **Prepoznati snage i kapacitete učenika** Pojedinačni učenici, kao i grupe učenika donose svoje pozitivne osobine i interesovanja u proces obrazovanje i mogu biti uključeni na konstruktivan način u formalne strukture, kao što su odbori učenika, školski parlamenti i školski upravni odbori ili kroz alternativnije načine kao što su vršnjačko obrazovanje ili participatorne i inkluzivne diskusije u fokusnim grupama. U vanrednim situacijama, treba iskoristiti dječju otpornost i želju za učešćem; učenici trebaju aktivno sudjelovati u učenju i biti uključeni u ključne odluke koje na njih utiču.
- ◆ **Prepoznati uticaj vanrednih situacija i hroničnih kriznih situacija na učenike i nastavnike, naročito u smanjenju vremena za učenje** Prepoznavanje uticaja vanrednih situacija i hroničnih kriznih situacija na učenike će osigurati veće razumijevanje i neposrednih i dugoročnijih potreba. Vrijeme za učenje može biti uvelike smanjeno, zbog zatvaranja škola iz političkih razloga, zbog nastavnika koji propuštaju časove kako bi se bavili drugim stavarima ili zbog otkazivanja časova kako bi se učenici uključili u druge aktivnosti. Lokalne zajednice i škole trebaju imati moć da zaštite vrijeme koje je na raspolaganju za nastavu.
- ◆ **Uzeti u obzir kvalifikacije i iskustva nastavnika** Nastavnici mogu imati različita obrazovna i kulturna iskustva i nastavna iskustva. Profili, radna iskustva i certificiranje nastavnog osoblja će odrediti sposobnost pojedinih nastavnika i grupa nastavnika da odgovore na konkretnе potrebe učenika u učionicama. (Vidjeti poglavlje Obuka, stručno usavršavanje i podrška u tekstu iznad i Nastavnici i drugo obrazovno osoblje iz Minimalnih standarda INEE-a za dodatne smjernice i diskusiju o ulogama i odgovornostima nastavnika)
- ◆ **Uticajni članovi lokalne zajednice** Prikladni članovi lokalne zajednice se mogu mobilizirati za pružanje podrške procesu nastave ili kao dobri primjeri iz obrazovne prakse. Programi za predškolsko obrazovanje mogu imati podršku od roditelja i njegovatelja, programi za niže razrede osnovne škole mogu imati podršku od mladih ili roditelja i važni članovi lokalne zajednice mogu pružati podršku višim razredima osnovne škole, dok roditelji i relevantni profesionalci mogu davati podršku učenicima u srednjim školama.

Napomena B: Kakvi kapaciteti postoje u lokalnoj zajednici za podršku procesima nastave i učenja?

- ◆ **Iskoristiti ljudske resurse koji postoje na nivou lokalne zajednice kako bi se osiguralo odgovarajuće i inkluzivno obrazovanje** Prilikom razmatranja postojeće i potencijalne podrške procesu nastave i učenja u lokalnoj zajednici, razmotriti ko je na raspolaganju, vještine koje posjeduju i dodatnu obuku i orientacijsku obuku koja im je potrebna. Također razmotriti na koji način se mogu uključiti djeca i kako roditelji i njegovatelji mogu biti potaknuti da igraju aktivnu ulogu u monitoringu procesa učenja njihove djece. (Vidjeti Smjernice o naknadi za nastavnike i Nastavnici i drugo nastavno osoblje iz Minimalnih standarda INEE-a)
- ◆ **Mobilizirati tradicionalne sisteme podrške školama u svrhu podrške procesa nastave i učenja** U mnogim zemljama, školski upravni odbori ili Udrugovanja roditelja i nastavnika igraju integralnu ulogu u povezivanju škole i lokalne zajednice. Možda će biti primjereni i neophodno mobilizirati Školske upravne odbore i Udrugovanja roditelja i nastavnika da bi se pružila veća i neposrednija podrška procesu razredne nastave. Isto tako, veze sa ključnim članovima lokalne zajednice, naročito roditeljima, mogu biti

Praktični primjer: Predškolsko obrazovanje, Gruzija

Problem: U Gruziji su metode korištene u školama i programima predškolskog obrazovanja bile većinom pasivne i usmjerene na nastavnika. Nastavnici su slijedili propisani raspored koristeći pedagoške prakse iz doba Sovjetskog saveza.

Intervencija: UNICEF je inicirao novi pristup predškolskom obrazovanju koji je rezultirao u pomaku sa pasivnijeg, kolektivnog pristupa nastavi na aktivniji pristup usmjeren na djecu sa fokusom na pojedinačne potrebe i želje mlađe djece. U saradnji sa nacionalnim kreatorima politika i lokalnim grassroots administratora, UNICEF je koristio dvojaki pristup: obuka nastavnika za predškolski uzrast djece; i pomaci u zagovaranju i politikama za održivu reformu. Program je uložio velike napore u uvođenju inkluzivnog predškolskog obrazovanja jačanjem kapaciteta predškolskih nastavnika, sektorskih upravitelja i roditelja kako bi se pružila rana stimulacija zasnovana na potrebama i primjerena uzrastu, spremnost na školu, i prilike za društvenu integraciju za djecu sa posebnim potrebama i invaliditetom. Pomak prema metodologijama usmjerenim ka djeci je rezultirao u tome da su djeca bolje pripremljena za školu i sposobna da se izraze potpunije kao pojedinci.

Izvor: UNICEF Gruzija

Praktični primjer: Psihosocijalna intervencija u vezi sa životnim vještinama, sjeverna Uganda

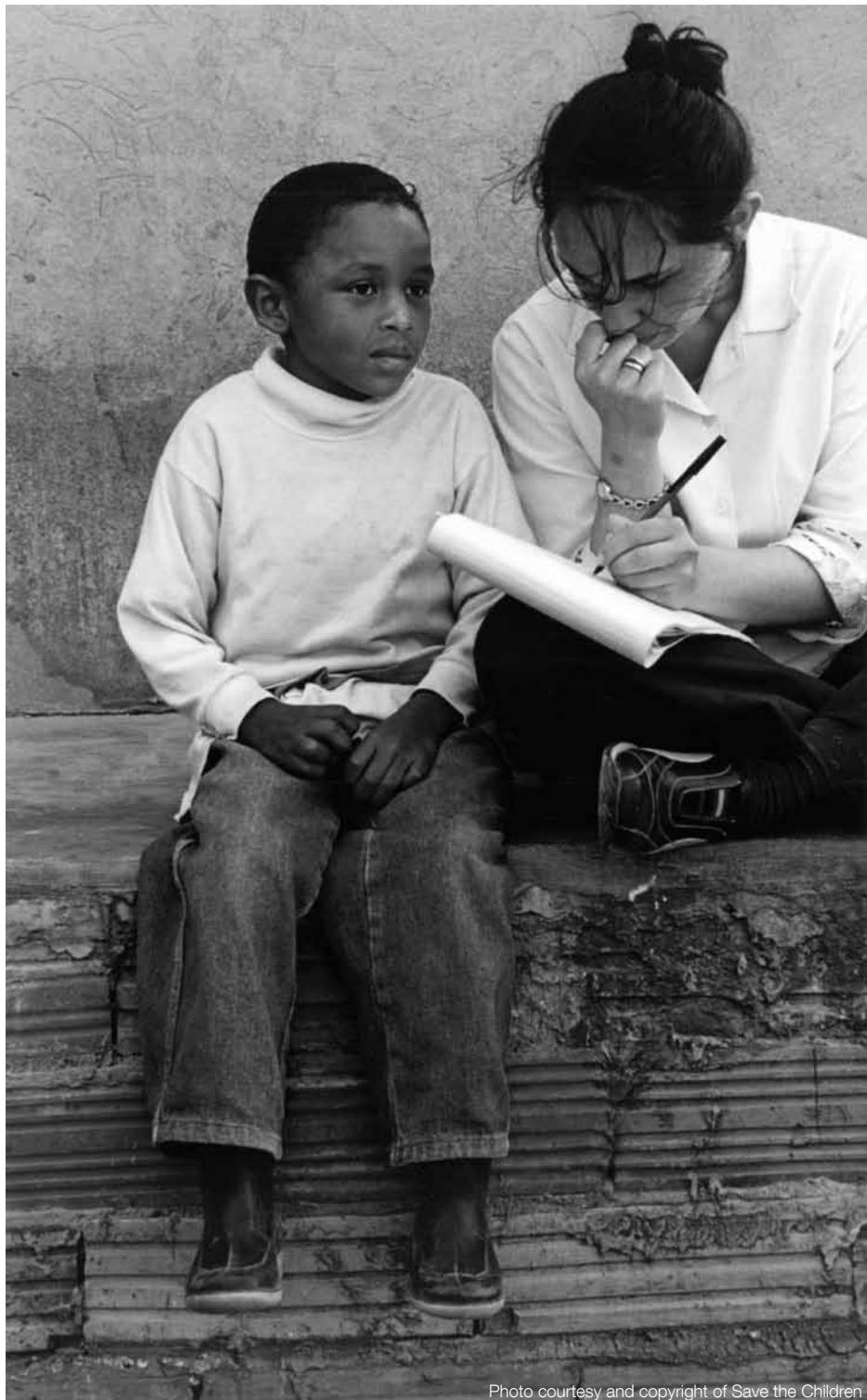
Problem: Dugotrajni sukob u sjevernoj Ugandi uticao je na svaki aspekt obrazovnog sistema; učenici i nastavnici su naročito pogodeni i prolaze kroz dugi vremenski period izloženosti nasilju i strahu.

Intervencija: I DEAL je intervencija u vezi sa životnim vještinama s ciljem jačanja psihosocijalne dobrobiti učenika osnovnih i srednjih škola u post-konfliktnim područjima. Kroz upotrebu kreativnih aktivnosti, kao što su gluma, crtanje, igre i grupne diskusije, cilj programa je da pruži zabavu i olakšanje učenicima i da im da podršku u jačanju njihovih vještina za preživljavanje, izgradnju samopouzdanja, društvenih vještina, saradnje, koncentracije i povjerenja. Facilitatori se obučavaju o razvoju djeteta, i pozitivnim efektima igre i vještina facilitacije. Materijali za obuku sastoje se od šest modula, zasnovanih na setu univerzalnih psihosocijalnih tema: 1. Identitet i ocjenjivanje; 2. Suočavanje sa emocijama; 3. Odnosi među vršnjacima; 4. Odnosi sa odraslima; 5. Sukob i mir; i 6. Budućnost. Da bi se povećao efekat učenja intervencije i kontinuiteta podrške, domaće zadaće su integrirane u lekcije. Ove zadaće potiču učenike da vježbaju nove vještine izvan učionice, tako stvarajući jače veze između nastavnih ciljeva lekcija i njihovih svakodnevnih života. Facilitatori pomažu ovaj proces pronalazeći vrijeme i kreativne načine za učenike da dijele svoja iskustva. Ovaj proces osigurava veće veze između učionice i lokalne zajednice.

Izvor: War Child Holland

iskorištene da se prenesu informacije široj zajednici, što je od pomoći kada promjene na nivou učionice zahtjevaju podršku zajednice. Uloge različitih grupa u njegovanju pozitivnog odnosa između škole i lokalne zajednice trebaju biti istražene i promovirane (npr. roditelji, mlađi ili lokalni profesionalci mogu posjedovati vještine da budu nastavnici/saradnici ili pomoći predavači i mentorji).

- ◆ **Koristiti podatke iz škole ili neformalnog obrazovanja za intervenciju** Redovno prikupljanje podataka o pohađanju i učešću učenika treba koristiti kao alat za utvrđivanje kolektivnih potreba učenika kao i za identificiranje specifičnih potreba pojedinačnih učenika. Iako obrazovni sistem često ima sistem centraliziranog upravljanja podacima, velika većina podataka se može prikupiti na nivou škole. Razmotriti vrstu informacija koje su već na raspolaganju kroz proces nastave i učenja i kako se one mogu iskoristiti od strane lokalnih aktera za jačanje precesa nastave i učenja.

3.2 Sadržaj i metode nastave:

Kvalitetan proces nastave i učenja temelji se na međusobnom odnosu između nastavnog plana i programa, natavnika i učenika.

Ključna pitanja za razmatranje:

VANREDNA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
HRONIČNE KRIZE	
Sadržaj nastave <p>Da li sadržaj odgovara izmijenjenim okolnostima (vidjeti Napomenu C, strana 32.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li već postoje materijali koji potkrepljuju nastavu? • Da li materijali odražavaju nastavni plan i program i potrebe učenika u vanrednim situacijama? • Da li materijali obuhvataju metode i standarde za mjerjenje ishoda učenja? • Da li materijali odražavaju vrijednosti zajednice i podržavaju li nastavni plan i program? (vidjeti Napomenu K u poglavlju o nastavnom planu i programu, strana 15.) 	<p>Kakve mogućnosti postoje da se unaprijedi nivo i kvalitet nastave? (vidjeti Napomene C i D, strana 32-33.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li nastavnici razumiju potrebe i iskustva učenika? • Da li su nastavnici u mogućnosti da, osim znanja, procijene i ishod učenja (npr. ponašanje i stav)?
Metode nastave <p>Da li metode nastave odgovaraju izmijenjenim okolnostima? (vidjeti Napomenu D, strana 32-33.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li nastavnici posjeduju vještine i fleksibilnost da prihvate nastavni plan i program i pedagoške stilove koji odgovaraju izmijenjenim potrebama učenika? • Da li nastavnici koriste metode koje pomažu učenicima da se nose sa uticajima da su svjedočili ili lično iskusili sukob ili prirodnu katastrofu? • Da li nastavnici drže nastavu na osnovu nastavnog plana i programa, uključujući bilo kakav vid prilagođavanja ili obogaćivanja sadržaja u vezi sa temama vezanim za krizne situacije? • Da li nastavnici obrađuju cijeli nastavni plan i program na sveobuhvatan i efikasan način? • Kakva veza postoji sa ocjenjivanjem ishoda učenja? <p>Koje su pedagoške prakse odgovarajuće s obzirom na potrebe učenika i željenih ishoda učenja u svjetlu njihovog uzrasta, spola, formalnog, neformalnog, ubrzanog učenja, osnovnog, srednjeg obrazovanja? (uz gorenavedena pitanja vidjeti poglavlje o nastavnom planu i programu.)</p>	<p>Kakva vrsta podrške je potrebna da bi se osigurala efikasna primjena nastavnog plana i programa i materijala za nastavu? (vidjeti Napomenu D, strana 32-33.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ko je u najboljoj poziciji da pruži podršku nastavnicima koji se susreću sa problemima kod uvođenja i održavanja novih metoda nastave? (vidjeti poglavlje o obuci, stručnom usavršavanju i podršci) • Da li je veza sa ocjenjivanjem ishoda učenja očigledna tokom procesa nastave i učenja? • Da li su metodi ocjenjivanja različiti?

Napomena C: Da li sadržaj nastave odgovara izmijenjenim okolnostima?

- ◆ **Prepoznati ulogu koju ispiti igraju kada su u pitanju procesi nastave i učenja** Predavanja trebaju pružiti trenutnu podršku učenicima koji su obavezni polagati ispite radi upisa u viši razred ili nivo obrazovanja.
- ◆ **Osigurati da je obrazovanje relevantno za sve učenike** U vanrednim situacijama nastava mora govoriti o različitim potrebama svih učenika u odjeljenju, uključujući i učenike koji možda nisu stavljeni u odgovarajući razred. Učenici, uključujući omladinu, moraju biti aktivno uključeni u proces učenja, razumjeti relevantnost i biti zaštićeni u okruženju u kojem se uči.
- ◆ **Odrediti i planirati postizanje realnih ciljeva** Značajno je da pažnja bude usmjerenja ka realnim ciljevima, i prioritet dat onim koji rješavaju postrebe najugroženijih učenika. Pristup radu u fazama od vanredne situacije do ranog oporavka treba dati pogućnost postepenog povećanja prilika za učenike. Uspostavljanje rutine i sigurnog okruženja je moguće čak i prije nego nastavnici prođu obuku ili dobiju materijale.

Napomena D: Da li su metodi nastave odgovarajući i efikasni, kao i inkluzivni i relevantni za sve?

- ◆ **Dati prioritet aktivnostima učenja zasnovanim na kontekstu** Aktivnosti učenja u vanrednim situacijama i fazi ranog oporavka trebaju biti zasnovane na dostupnom ili poznatom nastavnom planu i programu i udžbenicima. U najmanju ruku, nastavnicima trebaju biti dostavljene strukturirane aktivnosti u vezi sa rekreacijom i igranjem, i opismenjavanjem i aritmetikom, dok se ne upoznaju sa novim nastavnim planom i programom, uđebebicima i očekivanim ishodima učenja.

Praktični primjer: Alternativno obrazovanje za izbjeglice iz Iraka u Jordanu

Problem: U augustu 2007. godine Jordan je promijenio politiku i dozvolio nerezidentnoj djeci izbjeglicama da pohađaju javne škole. Međutim, veliki broj iračana koji su godinama živjeli u Jordanu su propustili nekoliko godina školovanja i bilo im je teško da se integriraju u jordanske škole i sustignu propušteno obrazovanje.

Intervencija: Izrađeno je nekoliko različitih strategija da se pomogne iračkoj djeci da ponovo pohađaju školu. Jedna od strategija je predviđala školovanje kod kuće omogućavajući učenicima da sustignu propušteno školovanje učenjem kod kuće ili u neformalnim obrazovnim centrima da bi se reintegrisali u formalno obrazovanje.

Međutim, zbog proceduralnih pitanja, program nije korišten u onoj mjeri u kojoj je moga biti. Iz ovoga je naučeno nekoliko stvari: prvo, značajno je da komunikacija o novim obrazovnim inicijativama bude precizna i dostupna različitim nosiocima aktivnosti uključujući donatore, provedbene agencije, obrazovne vlasti, škole, nastavnike, roditelje i učenike. To može značiti da se mora pripremiti više od jedne strategije komunikacije. Drugo, pošto za raseljene osobe i porodice može biti teško da dugoročno planiraju i preuzimaju obaveze, opcije obrazovanja moraju uzeti u obzir kratkoročnu prirodu nekih zajednica raseljenih lica. To može podrazumijevati osmišljavanje fleksibilnih kurseva različite dužine trajanja i dozvoljavanje upisa u program obrazovanja tokom cijele godine.

Izvor: Relief International

► **Razrađivanje osnovnih predavanja dolazi na prvom mjestu** Najvažnije je da se nastavnici osjećaju sigurno i kompetentno u svojoj ulozi i u okviru nastavnog plana i programa. Treba osigurati da su nastavnici sposobljeni za osnovni sadržaj (opismenjavanje, aritmetika, glavni predmeti i životne vještine u vanrednim situacijama) prije nego se od njih bude očekivalo da provode nastavu usmjerenu na učenika ili da uvode novi sadržaj. Nosioci aktivnosti trebaju imati na umu da izgradnja temelja može oduzeti dosta vremena. Treba se osloniti na ono što nastavnici znaju i što im je poznato, i to treba smatrati temeljem kojem se dodaju dodatne vještine i resursi. Učenje napamet je odgovarajuće za početak ako je to jedina metodologija koja je poznata nastavniku; međutim, nastavnik mora znati kada i zašto treba koristiti druge metodologije. (Vidjeti poglavje o obuci, stručnom usavršavanju i podršci).

► **Korištenje jezika kojeg učenici razumiju** Nastavnik treba da bude u mogućnosti da efikasno komunicira sa učenicima i roditeljima. Ako je jezik nastave različit od jezika koji se govori na tom lokalitetu, treba razmislite o dovođenju roditelja ili omladine da pomognu u prevodenju lekcije ili ključnog koncepta na taj jezik, posebno kada su u pitanju niži razredi. Osiguravanje da učenik savlada maternji jezik je važno zbog općeg savladavanja jezika i razvoja dodatnih kognitivnih sposobnosti.

► **Razmotriti metode i pristupe za osiguravanje da svi učenici podjednako učestvuju u radu** Alternativni programi se mogu pokazati potrebnim da bi se osiguralo učešće učenika i da bi se omogućilo da napreduju kroz razvojne i obrazovne faze. To može podrazumijevati intervencije poput programa ubrzanog učenja za onu djecu koja su propustila značajan period obrazovanja, dok moduli za školovanje kod kuće ili obrazovanje na daljinu preko radio stanica može biti uspješna alternativa za djecu koja zbog kontinuiranih sukoba nisu u mogućnosti da redovno pohađaju školu.

► **Unaprijediti aktivno i kritično okruženje za učenje** Postoji široko zastupljeno slaganje da metodologije rada usmjerene na učenika i istraživački rad unapređuju kritično razmišljanje kod djece, i na taj način im pomaže da ojačaju propitački stav i poštovanje. Kada je to moguće, djeca trebaju biti zaštićena od simplističkih, dualističkih razmišljanja (ka što je „ovo mišljenje je ispravno, to mišljenje je pogrešno“). Materijali za nastavu i učenje trebaju dati priliku za komunikaciju, debatu i dijalog, a metode trebaju unaprijediti aktivno učešće svih učenika, prilagođeno različitim stilovima učenja i to treba biti osnovni sadržaj programa obuke za nastavnike i nastavnog plana i programa.

► **Pružiti podršku efikasnom vođenju odjeljenjima uz metodu rada usmjerenu na učenika** Rad u odjeljenju je dio efikasne nastave pošto pomaže da se učenici maksimalno uključe i sarađuju u učenju i sprječi nastajanje probleme sa ponašanjem kroz unapređivanje planiranja, organizovanja i vođenja aktivnosti odjeljenja, bolju prezentaciju materijala za predavanje i bolju komunikaciju između nastavnika i učenika. (Vidjeti UNESCO's Embracing Diversity Toolkit u Paketu resursa i Smjernice za nastavnike, Dodatak 8)

► **Prilagoditi okruženje za učenje promjenama u veličini odjeljenja** U vanrednim situacijama, veličina i sastav odjeljenja često se mijenja, a nastavnici se moraju prilagoditi vršenjem izmjena kako izgleda učionice tako i stila ili pristupa nastavi. (Vidjeti Smjernice za nastavnike, Dodatak 8)

► **Definisati očekivanja i osjećaj odgovornosti u razredu** Izraditi „Pravila ponašanja“ ili „Razredna pravila“ sa učenicima i izložiti ih u razredu ako je to moguće. Ovo može biti efikasan način da se osigura da učenici shvate i prihvate očekivanja okruženja u kojem se uči.

► **Kreirati, ojačati i nastaviti prikupljati tačne i relevantne podatke o učenicima** Kada je to moguće, kreirati registar za praćenje promjena, prisustva i uspjeha, i drugih relevantnih podataka o učeniku. Ako su nastavnik i učenik bili zajedno prije vanredne situacije, ovakva evidencija možda već postoji i samo je treba nastaviti voditi. Ovo je posebno značajno za ocjenjivanje ishoda učenja. Prikupljajući informacije tokom prve i kontinuirane analize (vidjeti 3.1 poglavje o analizi procesa predavanja i učenja na strani 28.), nastavnici će biti u mogućnosti da odrede da li učenici napreduju s obzirom na uzrast i razvojni nivo. Ova informacija će biti korisna za stavljanje učenika u određene grupe s obzirom na ocjene ili nivo razvijenih vještina.

3.3 Uspostavljanje okruženja za učenje koje pruža podršku i koje je inkluzivno¹⁶:

Potrebno je da se učenici i nastavnici osjećaju sigurno i poštovano kao članovi obrazovne zajednice.

Ključna pitanja za razmatranje:

VANREDANA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
HRONIČNE KRIZE	
Nosioci aktivnosti	
<p>Ko je odgovoran za kreiranje okruženja za učenje? (vidjeti Napomene E-G, strana 35.-36.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koje su njihove uloge i odgovornosti? • Koja je uloga i odgovornost nastavnika? • Kakve su mogućnosti i utvrđene odgovornosti ministarstva obrazovanja za osiguravanje prostora i zaštite? • Koji su drugi nosioci aktivnosti relevantni za uspostavljanje i održavanje sigurnog prostora i zaštite učenika i nastavnika? 	<p>Na koji način učestvuje zajednica? (vidjeti Napomenu H, strana 36.)</p> <p>Da li ministerstvo obrazovanja ili zajednica ima vještine i resurse potrebne za nastavak procesa održavanja prostora za učenje ako je to potrebno? (vidjeti Napomene E-G, strana 35.-36.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ako su organizacije uspostavile prostore za učenje da li je uspostavljen sistem za primopredaju prostora za učenje drugim nosiocima aktivnosti (ministarstvima obrazovanja, zajednicama)? • Koje je korake potrebno poduzeti da se osigura da odgovarajući nosioci aktivnosti imaju kapacitete da dugoročnu podršku i održavanje okruženja za učenje?
Prostor i okruženje	
<p>Šta je potrebno za zaštićeni prostor za učenje? Koji su dostupni prostori za učenje? (vidjeti Napomenu E, strana 35.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na koji način fizički prostor utiče na sposbnost nastavnika i učenika da se uključe u proces nastave? • Da li prostor omogućava svim učenicima da učestvuju na smislen način? • Gdje se nalaze prostori? • Da li su ovi prostori odgovarajući i sigurni? • Sa kojim izazovima se susreću djeca na putu za školu ili sigurni prostor? • Koji su resusi trenutno dostupni za uspostavljanje, pružanje podrške i jačanje okruženja za učenje koji pružaju zaštitu? <p>Da li okruženja za učenje pružaju zaštitu? (vidjeti Napomenu F, strana 35.)</p> <p>Da li je moguće uspostaviti okruženja za učenje koja pružaju zaštitu ako škole ne rade? (vidjeti Napomenu F, strana 35.)</p> <p>Da li su okruženja za učenje inkluzivna? (vidjeti Napomenu G, strana 36.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šta inkluzivno obrazovanje znači u smislu nastave? • Koje su karakteristike nastave koja bi omogućila inkluzivno okruženje za učenje? 	<p>Koji sistemi postoje za prevazilaženje privremenih prostora po potrebi? Koji sistemi postoje za osiguravanje da su svi prostori za učenje sigurni i da pružaju podršku? (vidjeti Napomene E i F, strana 35.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li se prostor promijenio? • Da li postoje nacionalni standardi koje je uspostavilo ministarstvo obrazovanja o obrazovnim prostorima? • Da li ministarstvo obrazovanja reguliše prostore? Ako to nije slučaj, ko je odgovoran za osiguravanje minimalnih standarda u vezi sa izgledom i kriterijima za prostore u interesu djeteta u lokalnom kontekstu? • Postoje li jasno propisane procedure za prelaz sa privremenog prostora koji pruža zaštitu na stalne prostore za učenje ili stalne razrede? • Da li su se pitanja pristupa promijenila? Postoje li mehanizmi za unapređenje pristupa kvalitetnom obrazovanju za sve učenike bez diskriminacije?
Zaštita i disciplina	
<p>Kakva je trenutna praksa u vezi sa zaštitom i disciplinom? (vidjeti Napomenu E i F, strana 35.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li je učenicima i nastavnicima pružena zaštita od zlostavljanja i nasilja? • Koje mjere postoje za unapređivanje pozitivnog ponašanja učenika i nastavnika? • Da li se koristi negativna ili zlostavljačka disciplinska praksa? • Kakvo ponašanje ili situacija predstavljaju neposrednu prijetnju dobrobiti i sigurnosti učenika i nastavnika? 	<p>Postoji li politika u vezi sa pozitivnom disciplinom (učenika i nastavnika)? (vidjeti Napomenu E, strana 35.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Postoje li smjernice za upravljanje razredom i ponašanjem? • Kakvi sistemi intervencije na negativno i zlostavljačko ponašanje postoje?

16 Vidjeti Minimalne standarde INEE-a o pristupu i okruženju za učenje, Smjernice o izgradnji sigurnih škola INEE-a, Materijal za zaštitu IASC-a.

Praktični primjer: Psihosocijalna intervencija u prostorima za učenje ugroženim tsunamijem, Ačeh, Indonezija

Problem: 2004. godine je snažan zemljotres u Indoneziji prouzrokovao razaranja velikih razmjera infrastrukture u provinciji Ačeh i prouzrokovao tsunami koji je u smrt odveo 100.000 -150.000 ljudi. Ogoran šok i fizičko razaranje koje je iza sebe ostavio tsunami bili su svakodnevni podsjetnik dubljih rana dok su se zajednice i porodice nosile sa gubitkom svojih najmilijih i društvenih veza.

Intervencija: Prije tsunamija, odjeli za obrazovanje i zaštitu djece UNICEF-a su pružali podršku psihosocijalnim programima i imali sveobuhvatno znanje o kulturi i obrazovnom sistemu Indonezije. Uz podršku javnosti koja je pružena ponovnom otvaranju škola nakon tsunamija UNICEF je posegnuo za stručnim licima iz polja obrazovanja i psihologije kako bi osigurao da nastavnici steknu znanje i vještine za pružanje podrške djeci i njihovim porodicama. Materijali su prilagođeni da obuhvataju posebne potrebe i okolnosti zajednica u Ačehu, a lokalni predavači su počeli sa pripremama opširne obuke za nastavnike. Program nije samo unaprijedio sposobnost nastavnika da pruže podršku učenicima nego je i široj zajednici dao osjećaj nade koji je bio prijeko potreban za oporavak i ozdravljenje.

Izvor: UNICEF

Napomena E: Koje su karakteristike prostora za učenje koji je siguran i pruža zaštitu?

► **Osigurati da svi učenici, svih uzrasta imaju koristi od inkluzivnog prostora koji pruža zaštitu** Sigurni i inkluzivni prostori mogu povećati razumijevanje i pružanje podrške zdravom razvoju djeteta, stimulirati saradnju i toleranciju, unaprijediti razumijevanje osjećaja gubitka ili beznađa i obezbijediti sigurnu društvenu atmosferu za „normalizaciju“ i zdrav i pozitivan pogled na budućnost. Zbog toga je presudno da se kreira okruženje u kojem je učenicima svih uzrasta omogućeno da uče. Okruženje za učenje može pružiti psihosocijalnu podršku u vanrednim situacijama kroz:

- Uspostavu dnevnih rutina i stabilnijeg osjećaja za budućnost
- Smanjivanje ranjivosti na seksualno nasilje, trgovinu ljudima, izrabljivanje i rad djece
- Uključivanje djece i adolescenata u pozitivne aktivnosti koje predstavljaju alternativu vojačenju, bandama i narkoticima
- Pružanjem sredstava za prepoznavanje dodatnih potreba djece, kao što je HIV i SIDA
- Unapređivanje društvene integracije djece i omladine iz ranjivih kategorija

► **Osigurati da je prostor udoban i pogodan za učenje** Upravljanje razredom je ključno za proces učenja. Promjena okruženja može prouzrokovati značajne prekide u vezama učenika i sposobnosti da napreduje ka ciljevima učenja. Naprimjer, promjene u broju djece utiče na veličinu razreda, što može rezultirati potrebom za podjelom djece prema uzrastu, razredu ili vještinama, ili vođenje nastave u odjeljenjima sa više razreda. Pored toga, promjene u okruženju tipične učionice utiču na upravljanje razredom, prostor dostupan za rad u manjim grupama ili igranje na otvorenom i prostor i mogućnost za izlaganje radova po zidovima ili ljepljenja postera i drugih učila (vidjeti dokumente o upravljanju razredom UNESCO-a u Paketu resursa).

Napomena F: Da li okruženja za učenje pružaju zaštitu?

► **Osigurati rodnu ravnopravnost u svim aspektima okruženja za učenje** Okruženje za učenje koje pruža zaštitu je ono u kojem rade nastavnici muškog i ženskog spola i drugo obrazovno osoblje kako bi unaprijedili rodnu ravnopravnost i doprinijeli stvaranju okruženja koje pruža zaštitu i koje je pogodno za aktivno učešće svih učenika.

► **Pripremiti i pružiti podršku okruženju za učenje u kojem se razvija osjećaj za sigurnost** Ako se uspostave, škole nisu odmah spremne i dovoljno velike, potrebno je uspostaviti privremeno siguran prostor pogodan za učenje uz pomoć zajednice. Potrebno je izvršiti sigurnosnu procjenu prostora i puteva do njega, nadopunjavajući ovu procjenu sa praktičnim aktivnostima da se pomogne u sprječavanju i intervenisanju u slučaju vanredne situacije (ka što su vježbe, staze za evakuaciju ili rad sa zajednicom i lokalnim organima vlasti na ublažavanju rizika od odvajanja djece i roditelja). Školski upravni odbor i članovi zajednice se mogu mobilisati da prate i unapređuju sigurnost okruženja za učenje. Treba po potrebi razmotriti preventivne mjere u vezi sa prirodnim katastrofama, vojačenjem djece i napada na obrazovanje.

► **Pružiti podršku psihosocijalnoj dobrobiti učenika i nastavnika** Okruženje u učionici i nastava trebaju pružiti psihosocijalnu pomoć i unaprijediti svjesnost o uticaju stresa u vanrednim situacijama ili hroničnim krizama. Dobrobit nastavnika i učenika mora se razmotriti u svim programima obrazovanja.

► **Saradnja sa drugim resorima na osiguravanju sveobuhvatne podrške** Može se zatražiti podrška od drugih resora u osmišljavanju i izradi zaštićernog prostora i pružanje integrisanih usluga usmjerenih na djetete. Inter-resorna veza sa kolegama u vezi snabdijevanja vodom i sanitarnim uslovima, zdravstvom, zaštitom djeteta i prehranom su ključni za osiguravanje da učenici i nastavnici imaju pristup odgovarajućim infrastrukturama i uslugama.

► **Zagovaranje za obezbjeđivanje najboljeg mogućeg dostupnog prostora** Prostori za učenje su često sve samo ne idealni – neki su na otvorenom, a ostali se mogu nalaziti na kraju velikih kampova za izbjeglice ili interno raseljena lica, ili mogu biti smješteni u blizini kasarni ili garnizona. Iako zajednice mogu smatrati da se njihovo mišljenje ne uzima u obzir kod odabira prostora, važno je da se one uključe u zagovaranje za obezbjeđivanje alternativnih lokacija i resursa potrebnih da se osigura minimalan nivo zaštite (za dodatne smjernice vidjeti Minimalne standarde u vezi sa pristupom i okruženjem za učenje INEE-a).

Napomena G: Da li su okruženja za učenje inkluzivna? (Vidjeti dokumente o inkluzivnom obrazovanju i rodnoj ravnopravnosti u Paketu resursa)

- ◆ **Osigurati da je okruženje za učenje inkluzivno** Ako su pojedinci ili grupe isključene ili su bili marginalizirani značajno je da se razmotri na koji način se oni mogu u potpunosti uključiti u proces učenja. Potrebno je osigurati da intervencije, zagovaranje ili materijalna davanja podjednako obuhvate učenike različitih grupa u proces učenja, kako u kontekstu vanredne situacije tako i tokom tranzicije iz vanredne situacije do ranog oporavka.
- ◆ **Prepoznati i riješiti posebne potrebe učenika** Inkluzivno okruženje za učenje pruža učenicima potrebnu podršku. To može obuhvatati izradu programa koji će riješiti potrebe djece i omladine odvojene od porodica (maloljetnici bez pratrne), siročadi, raseljenih osoba ili izbjeglica, bivše djece vojnika, djece iz etničkih grupa, ili ranjivih ili socijalno-ekonomski ugroženih grupa, djevojčica, djece koja su propustila značajan dio obrazovanja ili koja započinju obrazovanje u višoj starosnoj dobi, djece ili omladine sa fizičkim i psihičkim invaliditetom, i djece na koje je značajno uticala vanredna situacija ili kontinuirana kriza.
- ◆ **Aktivno pratiti pristup i učešće marginaliziranih i ugroženih učenika** Potrebno je uspostaviti sistem za kontinuirano praćenje marginalizacije pojedinaca ili grupa učenika. Potrebno je prikupiti informacije iz formalnih školskih sistema i zajednica da bi se osiguralo da se razlozi za marginalizaciju u potpunosti shvate. Obrazovne intervencije za smanjenje marginalizacije i povećanje aktivnog učešća učenika u učionicama trebaju se temeljiti na prikupljenim informacijama, a ne na pretpostavkama.

Napomena H: Na koji način zajednica može biti uključena u kreiranje okruženja za učenje koji pruža zaštitu i podršku?

- ◆ **Osigurati održivost uključivanjem zajednice** Uloga zajednice ne može biti podcijenjena kada je u pitanju uticaj na šire okruženje za učenje djece. Stvarne, održive promjene su moguće jedino ako ih pokreće i u njima učestvuje zajednica.
- ◆ **Podržavanje otvorenog dijaloga između svih nosilaca aktivnosti** Presudno je da se podstakne dijalog između zajednice, uključujući djecu, nastavnike, roditelje i ministarstva obrazovanja kako bi se postavio odgovarajući model koji će udovoljiti potrebama učenja i ishoda. Dijalog mora u obzir uzeti kontekst i kulturu kada se pojašnjava korist od učenja koje je usmjereno na učenika i participatoričnog i inkluzivnog učenja.
- ◆ **Izraditi akcione planove na nivou škole ukazujući na ulogu i odgovornost zajednice** Akcioni plan na nivou škole može pokazati načine na koji zajednica može biti uključena u pružanje obrazovanja. On takođe može utvrditi potrebe pojedinačne djece ili omladine koji imaju ograničen pristup ili nemaju pristup obrazovanju. Planove treba izrađivati u saradnji sa vodama zajednica, roditeljima, mladima, nastavnicima i osobljem škole i predvidjeti jasne korake koji će osigurati da učenici prisustvuju nastavi i da imaju podršku da budu aktivni i uspiešni učesnici u vlastitom procesu učenja. Kada je moguće, potrebno je saradivati sa akterima koji su uključeni u slične aktivnosti u susjednim područjima kako bi se osigurao konzistentan pristup.

Praktičan primjer: Nastava o toleranciji, Poljska i Turska

Problem: Nakon anketiranja nastavnika, učenika, administrativnog osoblja i roditelja o njihovom stavu prema interkulturnalnom obrazovanju u Poljskoj i Turskoj, u više navrata je utvrđeno da interkulturno obrazovanje u ovim zemljama nije zadovoljavajuće. Kritike su većinom stizale od nastavnika koji su priznali da postoji određeni nivo segregacije između učenika različitih etničkih grupa. Iako su roditelji u početku bili nespremni da potvrde ili komentarišu o takvoj vrsti obrazovanja, priroda reakcije roditelja je ukazivala da su oni možda prva prepreka rješavanju pitanja razumijevanja različitih kultura.

Intervencija: Iz ovog programa koji je pažnju usmjerio ka utvrđivanju prisustva interkulturnog obrazovanja u Poljskoj i Turskoj naučene su različite stvari. Prvo, očigledno je da u predjelima gdje ne postoji multikulturalno obrazovanje ili postojeće treba da bude reformisano, mišljenje roditelja je najvažnije ali njihovo učešće i odobrenje se ne može garantovati. Ne može se prepostaviti da će se samo učenje učenika u školi o drugim grupama pretvoriti u toleranciju, uvažanje i prihvatanje bez uticaja na ponašanje kod kuće. Pošto za rješavanje pitanja identiteta i vrijednosti na ovom nivou može postojati izrazita odbojnost, programi koji za cilj imaju da izvrše reformu kulturoloških pogleda ne trebaju biti uvedeni u škole bez prethodnog rješavanja mogućih otpora prema samom programu.

Izvor: St Louis University-Cyprus; EFPSA

3.4 Monitoring i evaluacija procesa nastave i učenja

Monitoring promjena u okruženju za nastavu i učenje, promjenjive sposobnosti nastavnika da prenesu poruku na efikasan način, i nivoa i kvaliteta učešća učenika i korištenja materijala, vršnjaka i nastavnika, osigurava da na izgled programa utiče učenje ključnih stvari.

Monitoring i evaluacija procesa nastave i učenja:

1. Ponovo pogledati tabelu sa svim ključnim pitanjima za razmatranje u ovom poglavlju, uključujući 3.1 Analiza i revizija; 3.2 Sadržaj i metode predavanja; i 3.3 Uspostava okruženja za učenje koje je inkluzivno i koje pruža podršku, podsjetiti se relevantnih pitanja u vezi sa monitoringom i evaluacijom kada je u pitanju postupak i sadržaj
2. Podsjetiti se na Ključne aktivnosti iz Minimalnih standarda za procese nastave i učenja na strani 28.
3. Zabilježiti šta dobro funkcioniše uz dijelove gdje ciljevi nisu u potpunosti ispunjeni i gdje će se morati izvršiti revizija politike i programa

U nastavku su primjeri kako pristupiti monitoringu i evaluaciji postupka i sadržaja procesa nastave i učenja:

Monitoring i evaluacija - postupak:

Postupak izrade detaljnog procesa nastave i učenja koji pruža podršku je važan i potrebno je vršiti monitoring i evaluaciju uz monitoring i evaluaciju samog sadržaja.

Neki primjeri pitanja za monitoring i evaluaciju iz tabele o ključnim pitanjima za razmatranje su slijedeći:

- ◆ Na koji su način odgovarajući nosioci aktivnosti uklučeni? Ko je uključen i da li ima legitimitet i nadležnost za postizanje optimalnog uticaja?
- ◆ Da li je uspostavljen postupak za nastavak ocjenjivanja potreba učenika i neposrednog slanje informacija kroz odgovarajuće kanale u obrazovni sistem?
- ◆ Postoji li postupak za pružanje podrške neophodnom razvoju kapaciteta osoblja?
- ◆ Da li je proces jačanja ili razvijanja aktivnosti za pružanje podrške u učionici na odgovarajući način povezan sa nastavnim planom i programom, obukom i procesom ocjenjivanja?
- ◆ Da li su Ključne aktivnosti iz Minimalnih standarda za nastavu na strani 28. koje se odnose na proces jačanja nastave, razmatrani u smislu trenutnih i dugoročnih potreba kapaciteta?

Monitoring i evaluacija - sadržaj:

Monitoring i evaluacija promjena u okruženju za učenje pruža informacije potrebne da se utvrdi da li su izrađeni materijali i metodologija obuke koji se koristi odgovarajući i inkluzivni.

Neki primjeri pitanja za monitoring i evaluaciju sadržaja iz ključnih pitanja za razmatranje su slijedeći:

- ◆ Da li metode nastave zadovoljavaju potrebe učenika? Da li su inkluzivni i odgovarajući za kontekst i potrebe učenika koje se mijenjaju? Da li su adekvatni resursi iskorišteni da se osigura kvalitetna nastava i proces učenja? Da li su svi učenici u mogućnosti da se uključe u smisleno procese učenja? Da li materijali zadovoljavaju potrebe nastavnika?
- ◆ Da li je okruženje za učenje sigurno, pruža li zaštitu i da li omogućava smisleno učešće svih učenika?
- ◆ Da li su Ključne aktivnosti za nastavu iz Minimalnih standarda na strani 28. koje se odnose na željeni uticaj nastave razmotrene za trenutno i dugoročno jačanje procesa nastave i učenja?

***Smjernice o izradi odgovarajućih indikatora monitoringa i primjera indikatora monitoringa sadržani su u Dodatku 7

3.5 Izvori

U nastavku se nalaze izvori koji pružaju dodatne informacije o predavanju i procesu učenja, uključujući korake koje treba poduzeti da se ocijene i utvrde odgovarajući programi, kao i opće reference i materijali za zagovaranje. Svi su dostupni u Paketu resursa za nastavu i učenje INEE-a, koji pruža kratko objašnjenje svakog navedenog izvora uz prevod ukoliko on postoji. Paket resursa je dostupan na internet stranici www.ineesite.org/resourcepack ili na CD-ROM-u sa Setom alata INEE-a, koji će biti dostupan početkom 2010. godine. Za pribavljanje primjera CD-ROM-a sa Setom alata INEE-a pošaljite e-mail poruku na teachinglearning@ineesite.org.

Brannely, L., & Sullivan-Owomoyela, J. (2009). *Promoting Participation: Community Contributions to Education in Conflict Situations*. Paris: UNESCO/IIEP.

Child Fund International. (2008). *Starting Up Child Centered Spaces in Emergencies: A Field Manual*. Richmond, VA: Child Fund International.

Gibbs, S., Mann, G., & Mathers, N. (2002). *Child-to-Child: A Practical Guide Empowering Children as Active Citizens*. London: Community Health, South London NHS Trust.

Heijnen-Maathuis, E. *Effective Teaching and Classroom Management is about the Whole-Child-and Whole-School Development for Knowledge, Skills and Human Values*. Save the Children Sweden

International Rescue Committee. (2006). *Creating Healing Classrooms: Guide for Teachers and Teacher Educators*. New York, NY: International Rescue Committee.

International Rescue Committee. (2006). *Creating Healing Classrooms: Tools for Teachers and Teacher Educators*. New York, NY: International Rescue Committee.

Macksoud, M. (2000). *Helping Children Cope with the Stresses of War: a manual for parents and teachers*. New York, NY: UNICEF.

Pasigna, A. (2007). *Improving Educational Quality Project: Tips on How to Manage a Large Class*. New York, NY: Institute for International Research.

Plessis, J., Habib, M., Sey, H., Gardner, B., Baranick, A., & Rugh, A. (2002). *In My Classroom: A Guide to Reflective Practice*. Washington, DC: USAID & AIR.

Possion, M. (2009). *Guidelines for the Design and Effective Use of Teacher Codes of Conduct*. Paris: IIEP-UNESCO.

Right to Play. (Accessed at righttoplay.com in 2010). *What is Sport for Development and Peace?* Toronto: Right to Play

Save the Children. (2004). *Workshops on Physical Environments*. Ampara, Sri Lanka: Save the Children Sri Lanka.

Save the Children. (2007). *A Toolkit on Positive Discipline: With Particular Emphasis on South and Central Asia*. Kathmandu: Save the Children Sweden Regional Office for South and Central Asia.

The Keeping Children Safe Coalition. (n.d.). *Keeping Children Safe: A Toolkit for Child Protection*. Keeping Children Safe Coalition - Workspace.

The Open University. (2007). *Teacher Education in Sub-Saharan Africa (TESSA)*. London: The Open University.

UNESCO. (2005). *Embracing Diversity: Toolkit for Creating Inclusive, Learning-Friendly Environments*. Bangkok: UNESCO.

UNESCO. (2009). *Positive Discipline in the Inclusive, Learning-Friendly Classroom: A Guide for Teachers and Teacher Educators*. Bangkok: UNESCO Bangkok.

UNESCO. (2009). *Practical Tips for Teaching Large Classes*. Bangkok: UNESCO Bangkok.

UNESCO. (2009). *Teaching Children with Disabilities in Inclusive Settings*. Bangkok: UNESCO Bangkok.

UNICEF. (2002). *Adolescence: A Time That Matters*. New York, NY: UNICEF.

UNICEF. (2009). *Child Friendly Schools Manual*. New York, NY: UNICEF.

UNICEF. (2009). *The Psychosocial Care and Protection of Children in Protection of Children in Emergencies Emergencies, Teacher Training Manual*. New York, NY: UNICEF.

Photo courtesy and copyright of Save the Children

4. Ocjenjivanje ishoda učenja

- 4.0 Minimalni standard i ključne aktivnosti za ocjenjivanje ishoda učenja
- 4.1 Analiza
- 4.2 Sistemi i sredstva za ocjenjivanje
- 4.3 Priznavanje uspjeha učenika
- 4.4 Monitoring i evaluacija
- 4.5 Izvori

Minimalni standardi za ocjenjivanje rezultata učenja INEE-a*: Odgovarajuće metode se koriste za ocjenjivanje i evaluaciju validaciju rezultata učenja.

Ključne aktivnosti iz Minimalnih standarda INEE-a*:

- ◆ Stalno ocjenjivanje i evaluacija napretka učenika ka uspostavljenim ciljivima utječe na nastavne metode
- ◆ Uspjeh učenika se priznaje i bodovi ili dokumenti o završenim programima se dodjeljuju u skladu s tim
- ◆ Oni koji su završili tehničke ili stručne programe ocjenjuju se kako bi se utvrdio kvalitet i relevantnost tih programa u odnosu na promjene u okruženju
- ◆ Metode ocjenjivanja i evaluacije smatraju se pravednim, pouzdanim i bezopasnim za učenike
- ◆ Ocjenjivanje odgovara budućim obrazovnim i ekonomskim potrebama učenika

*Shodno sadržaju Priručnika o Minimalnim standardima INEE-a

Ocenjivanje ishoda učenja podrazumijeva mjerjenje napretka učenika u odnosu na postavljene ciljeve koji se žele postići učenjem. Ono unapređuje odgovornost nastavnika, zajednice, obrazovnih organa i donatora, te predstavlja osnovno sredstvo za jačanje kvalitetnog obrazovanja. Strukturirano i kontinuirano ocjenjivanje napretka i mogućih promjena potreba učenika je najznačajnija za uspješne programe obrazovanja. Individualno ocjenjivanje učenja pruža ključne informacije glavnim nosiocima aktivnosti u procesu obrazovanja, i to, nastavnici, učenici i roditelji ili staratelji. Prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka koji određuju pojedinačni i grupni napredak će ukazati na to u kojoj mjeri obrazovni sistem zadovoljava potrebe učenika. Ovaj podatak treba biti sastavni dio procesa odlučivanja direktora u pogledu pružanja podrške nastavnicima, osoblu ministarstva obrazovanja na podnacionalnom i nacionalnom nivou koje radi na izradi nastavnog plana i programa, izradu programa obuke i odjela za inspekciju rada nastavnika, kao i za donatore ili agencije koje pružaju tehničku pomoć.

Postoje različite vrste ocjenjivanja. Kontinuirano ocjenjivanje podrazumijeva mjerjenje trenutnog napretka putem utvrđivanja prednosti i slabosti učenika. Ovaj oblik ocjenjivanja može voditi ka boljem uspjehu učenika ukoliko su i nastavnik i učenik u mogućnosti da obrade i aktivno iskoriste prikupljene informacije. Pored toga, ako se informacije prikupe i analiziraju na odgovarajući način one mogu takođe biti iskorištene kao ključni pokretač unapređenja procesa predavanja i učenja, te standarda kvaliteta. Sumativno ocjenjivanje ili ocjenjivanje putem ispita ili testa predstavlja formalnu evaluaciju mogućnosti učenika u odnosu na unaprije određene domaće ili međunarodne ciljeve učenja propisane nastavnim planom i programom ili okvirima neformalnog obrazovanja. Prirodno je da nastavnici i učenici obraćaju više pažnje na ono što će biti ocjenjivano u testu ili na ispit, a rezultati mogu nagnati obje strane da ciljano rade na unapređivanju tamo gdje je to potrebno. Međutim, postoje brojna sredstva i načini koji, kada se efikasno koriste, mogu jasno ukazati na napredak.

Potrebno je da ciljevi učenja propisani nastavnim planom i programom, i promjene u ponašanju ili odnosu pretpostavljene uvodenjem materijala za učenje i nastave, budu na odgovarajući način ocijenjeni, da imaju standarde, raspored i sredstva. Važno je koristiti različite metode da se ocijene ciljevi učenja jer to osigurava da rezultati odražavaju uspjeh u učenju sa većom preciznošću.

4.1 Analiza:

Sveobuhvatna analiza postojećeg sistema ocjenjivanja učenja, sredstava i prakse u okruženju za učenja će ukazati na održivost i mogućnost ocjene napretka koji je postignut u vezi sa ciljevima učenja.

Ključna pitanja za razmatranje:

Podsjetnik: Pitanja navedena u tabelama u nastavku teksta predstavljaju pitanja relevantna za period između akutnih vanrednih situacija i hroničnih kriza i kroz rani oporavak i pripremljenost. Predlaže se da se sva pitanja prvo pročitaju prije nego se odredi koja su pitanja najrelevantnija ili koja se odnose na okolnosti čitaoca; veliki broj konteksta i obrazovnih inicijativa će imati koristi od rješavanja pitanja iz oba stupca. Pitanja koja su navedena u prvom stupcu treba razmotriti i razraditi u obliku programa i strategija.

VANREDNA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
HRONIČNE KRIZE	
<p>Nosioci aktivnosti</p> <p>Ko su ključni nosioci aktivnosti u procesu ocjenjivanja? (vidjeti Napomenu A, strana 42.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ko je uključen u izradu sredstava za vršenje ocjenjivanja? Da li su oni uključeni ili su značajno vezani za izradu nastavnog plana i programa? • Koji su njihovi kapaciteti i razumijevanje značaja koji ocjenjivanje ima? • Ko prikuplja podatke od ocjenjivanja? • Ko koristi podatke od ocjenjivanja? • Ko ima nadležnost da odluci koje izmjene moraju biti urađene u obrazovnom sistemu na osnovu rezultata ocjenjivanja? 	<p>Ko su ključni nosioci aktivnosti za dugoročno jačanje procesa ocjenjivanja? (vidjeti Napomenu A, strana 42.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Postoji li mogućnost uključivanja učenika i članova zajednice u nosioce aktivnosti? • Da li su određeni dodatni nosioci aktivnosti izvan kruga tradicionalnog sistema obrazovanja? Ako jesu, na koji način će tokom procesa nastave i učenja iskoristiti podatke koje prikupe?
<p>Sistemi i pomoćna sredstva</p> <p>Kakav je, odnosno da li je uspostavljen nacionalni sistem ocjenjivanja? (vidjeti Napomenu B, strana 42-43.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li su uspostavljeni sistemi za određivanje nivoa učenika i njihovog odgovarajućeg svrstavanja? • Koja je bila posljednja formalno sumativno ocjenjivanje ili nacionalni ispit koji polagali učenici prije nastanka vanrednog stanja? <p>Koja formalna sredstva za ocjenjivanje znanja koriste nastavnici? (vidjeti Napomenu B, strana 42-43.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koje su prednosti ili slabosti ovih formalnih sredstava za ocjenjivanje kada je u pitanju njihova organizacija, odvijanje, akademska strogost, relevantnost, jezik i potencijal za varanje, akademsku prevaru i manipulaciju podacima? • Da li su sredstva usklađena sa nacionalnim nastavnim planom i programom i odgovarajuća za date okolnosti? • Da li su sredstva i metode ocjenjivanja po potrebi prilagođene različitom uzrastu, razredima i odjeljenjima sa previše učenika? • Koje se kompetencije trenutno ocjenjuju? Da li su neke izostavljene? • Da li se sredstvima i metodama ocjenjivanja ocjenjuje znanje, stavovi, vještine i ponašanje? • Da li su dodatne nadležnosti u vezi sa kriznim situacijama, kao što su pitanja zdravstvene zaštite ili opasnost od neeksploziranih ubojitih sredstava, odnosno opasnost od mina, uključeni u formalna sredstva ocjenjivanja? • Da li su dostupna sredstva i metode za ocjenjivanje učešća djece? • Da li postoje sredstva za kontinuirano i sumativno ocjenjivanje? • Da li su mjerila učenja SMART¹? • Ako su se mjerila ili ciljevi učenja promijenili, da li su nastavnici i učenici upoznati sa tim promjenama i da li se te promjene odražavaju kroz sredstva ocjenjivanja? • Koliko često je potrebno izvršiti ocjenjivanje ciljeva učenja? • Da li se podaci od osjenjivanja evidentiraju na na sistematičan i siguran način u učionici i školi? 	<p>Koji sistemi ocjenjivanja postoje? Na koji način se ovi sistemi mogu kontinuirano jačati? (vidjeti Napomenu B, strana 42-43.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li su metode i sredstva ocjenjivanja revidirani u svjetlu izmjena i dopuna nastavnog plana i programa? • Koji organ je nadležan za revidiranje nacionalnog sistema ocjenjivanja? • Da li je nacionalni ispitni odbor bio uključen u proces prilagođavanja ili revidiranja nastavnog plana i programa i udžbenika? • Da li je pružena prilika nastavnicima, učenicima i roditeljima da se uključe u prilagođavanje sistema i revidiranje sredstava s ciljem osiguravanja relevantnosti i prikladnosti uspostavljenih mjerila i standarda? • Da li nastavnici znaju kako da koriste revidirane metode i sredstva ocjenjivanja i da li ih odobravaju? • Ko ima kapacete i mandat da vrši obuku nastavnika o primjeni sredstava ocjenjivanja? • Da li su dostupna različita sredstva i metode? • Na koji način sredstva mogu biti unaprijeđene za efikasniju upotrebu? • Da li nastavnici imaju kapacitet i nadležnost za izradu vlastitih prilagođenih sredstava ocjenjivanja na nivou razreda? • Da li se kontinuirane i sumativne metode ocjenjivanja koriste za osiguravanje inkluzivnijeg pristupa različitim stilovima učenika? • Da li metode i sadržaji ocjenjivanja obuhvataju djecu sa invaliditetom i posebnim potrebama? • Da li nastavnici imaju sposobnosti i odgovarajući stav da na odgovarajući način izvrše ocjenjivanje učenika sa invaliditetom? • Da li je uzeto u obzir multidisciplinarno ocjenjivanje zasnovana na igri i predškolskom obrazovanju? • Da li je veza između nastavnog plana i programa i obuke ojačana na zadovoljavajući način? • Koje su postojeće mjerne kontrole za osiguravanje neovisnosti i objektivnosti formalnih metoda ocjenjivanja?

1 Specific, Measurable, Attainable, Realistic/Relevant, Timely/Time-bound (specifična, mjerljiva, dostižna, realna/relevantna, blagovremena/vremenski ograničena)

Napomena A: Ko su nosioci aktivnosti?

- ◆ **Podržati saradnju između tehničkog osoblja za izradu nastavnog plana i programa i tehničkog osoblja za ispitivanje** Značajno je podržati saradnju između tehničkog osoblja koje je uključeno u pripremu sredstava za ocjenjivanje i osoblja koje radi na izradi određenog nastavnog plana i programa. U velikom broju obrazovnih sistema, uspostavljaju se formalne veze koje može biti potrebno ojačati kroz ciljane diskusije, izgradnju kapaciteta ili zajedničko planiranje radionica tako da proces ocjenjivanja i ispitivanja daje podršku efikasnoj provedbi ciljeva iz nastavnog plana i programa, a ne da ih ugrožavaju. Od izuzetnog je značaja da se angažuje nacionalno ispitivačko osoblje u trenutku revizije nastavnog plana i programa i udžbenika kako bi se povezali i promovirali nove pristupe i materijale.
- ◆ **Razmjena relevantnih podataka sa nosiocima aktivnosti** Gdje je to moguće, razmotriti mogućnost pružanja podrške sistemu prikupljanja i razmijene podataka o procjenama. To podrazumijeva da podatke dostavljaju škole centralnim obrazovnim organima vlasti i organima nadležnim za donošenje odluka, te da se vrši razmjena podataka i analize podataka od centralnih organa prema školama.

Napomena B: Kakav je, odnosno da li postoji nacionalni sistem ocjenjivanja i koja sredstva koriste nastavnici?

- ◆ **Procijeniti sistem koji je ranije postojao i zadnje dostupne podatke koji su prikupljeni** Razmotriti mogućnost mapiranja nacionalnog sistema ocjenjivanja koji je postojao prije nastanka krizne situacije i prikupljanja podataka o zadnjem formalnom ispitivanju učenika. Ako su pripremljena nova sredstva za kontinuirano i sumativno ocjenjivanje od strane ministarstva obrazovanja (ili ona koja koriste NVO-i), može biti potrebno da se podrži njihova primjena u školi kroz orientacionu obuku nastavnika i supervizora za rješavanje hitnih potreba ocjenjivanja, posebno ako se radi o kraju akademске godine.
- ◆ **Prepoznavanje značaja tradicionalnog ispitivanja** Kada je ključno da učenici polože tradicionalne ispite kako bi stekli diplomu, kvalifikaciju ili se uključili u sljedeći nivo obrazovanja, pristup usmjerjen na učenika treba omogućiti naglašavanje predmetnog znanja kroz metodologiju s kojom su najbolje upoznati nastavnici i učenici (često učenje napamet). Dugoročni ciljevi pristupa usmjerjenog na učenika treba uzeti u razmatranje tokom strateškog planiranja, i potrebno je preduzeti korake da se izvrši postepeni prelaz na inovativne ili zahtjevne pristupe. Ovo može početi tokom vanrednih situacija, a nastaviti se kroz prelaz na fazu ranog oporavka i pripremljenosti.
- ◆ **Osigurati transparentnost u sistemu ocjenjivanja** Sistem ocjenjivanja treba izričito navesti mjerila ishoda učenja na osnovu kojih se prati i ocjenjuje napredak učenika radi osiguravanja transparentnosti i odgovornosti u procesu nastave i učenja.
- ◆ **Razmotriti mogućnost prilagođavanja sredstava i pristupa na lokalnom nivou** Razmotriti mogućnost da li se, i na koji način, učenici i njihova neposredna zajednica mogu uključiti u izradu sredstava za ocjenjivanje u tom specifičnom kontekstu ili dati podršku procesu ocjenjivanja na nivou razreda.
- ◆ **Redovno koristiti različita sredstva i metode ocjenjivanja** Sredstva i metode ocjenjivanja, koje odražavaju dogovorene ciljeve i indikatore učenja trebaju se redovno koristiti kako bi se odredio pojedinačni napredak. Nepotpuni spisak sredstava za ocjenjivanje postizanja različitih ishoda učenja obuhvata:
  - Znanje: zatvorena pitanja (npr. da-ne pitalice, i višestruki izbor odgovora), otvorena pitanja (npr. eseji, dovršavanje rečenice), analiza postavljenog zadatka ili izmišljenog primjera, rokovi, vanje fotografija,igranje uloga i simulacija
  - Stav: zatvorena pitanja, otvorena pitanja, analiza postavljenog zadatka ili izmišljenog primjera, igranje uloga i simulacija, i skale (npr. Likertova skala, skala semantičke diferencijacije i skala društvene distance)
  - Vještine: zatvorena pitanja, analiza postavljenog zadatka ili izmišljenog primjera, igranje uloga i simulacija, kontrolne liste, i dnevnički i zapisnici
  - Ponašanje: zatvorena pitanja, analiza postavljenog zadatka ili izmišljenog primjera, igranje uloga i simulacija, kontrolne liste, dnevnički i zapisnici i izjave o „dobrom ponašanju“

Primjer iz prakse: Pitanje certificiranja učenika i nastavnika, Istočni Čad

Problem: U Sudanu je pažnja izbjeglica usmjerena ka ispitima i sticanju diplome što odražava značaj sticanja diplome (za razliku od sticanja znanja ili godina školovanja). Sudanska izbjeglička djeca koja su u 7 ili 8 razredu su zabrinuta za svjedočanstva koja će dobiti i da li će moći nastaviti srednjoškolsko školovanje jer svjedočanstva koju dobiju sudanske izbjeglice na kraju osam razreda osnovnog školovanja nije prihvaćeno ni u Čadu ni u Sudanu. Ovaj nedostatak certificiranja utiče na odustajanje od školovanja – a drugi je bezperspektivna budućnost koja obeshrabruje starije učenike, posebno dječake da se školuju. Zbog toga što svoju budućnost ne vide u školovanju oni se prijavljuju u vojsku.

Intervencija: Iako su ponovo poduzeti naporci da sudanski organi vlasti provedu certificiranje obrazovanje djece, trenutno ne postoje odgovarajuće metode da se ocijeni i potvrdi uspjeh u školi. Razlika u jeziku i nastavnom planu i programu, pa čak i dužina trajanja osnovne škole (Čad 6 godina, Sudan 8 godina) dovodi do toga da se proces integracije sudanskih izbjeglica u obrazovni sistem Čada odvija spor i sa poteškoćama, gdje integracija izgleda manje korisna od eventualne repatrijacije. U isto vrijeme različiti certifikati koje stiču nastavnici prolazeći kratke kurseve takođe nisu priznati ni u jednoj od ove dvije zemlje, te certificiranje nastavnika nastavlja da predstavlja dodatni problem.

Izvor: UNHCR

- ◆ **Osigurati da su nastavnici u mogućnosti da koriste sredstva za ocjenjivanje** Nastavnici trebaju proći kroz obuku o sredstvima za ocjenjivanje, posebno ako su se promijenila u svjetlu revizije nastavnog plana i programa. Obuka treba da uzme u obzir ograničenja s kojima se susreću nastavnici u odjeljenjima sa velikim brojem učenika, odjeljenjima sa različitim uzrastom učenika ili različitim razredima, učenicima sa problemima u ponašanju, nepoznavanju učenika i nedostatku resursa za evidentiranje podataka. Pošto postojeća sredstva nisu uvek najadekvatnija ili najtačnija za ocjenjivanje učenja djece, obuka treba izgraditi kapacitete nastavnika da sami izrade sredstva za vršenje ocjenjivanja i da prikupe i analiziraju rezultate ocjenjivanja. Pri izradi sredstava za ocjenjivanje nastavnici trebaju da razmotre načine za vršenje evaluacije znanja, stava, vještina i ponašanja učenika.
- ◆ **Evidentiranje na dnevnoj osnovi** Nastavnicima treba biti pružena podrška da vode evidenciju o učenicima svaki dan, uključujući spisak svih učenika i njihove rezultate kontinuiranog i sumativnog ocjenjivanja.
- ◆ **Usvojiti sredstva i pristupe grupama različitog uzrasta** Tamo gdje je to prikladno izraditi skale o osnovnim mogućnostima predškolskog uzrasta i uključiti ocjenjivanje zasnovano na igri za populaciju djece. Informativne kampanje ili aktivnosti za senzibiliziranje javnosti mogu se provoditi u zajednicama za osiguravanje većeg razumijevanja i reagovanja na izradu prekretnica za razvoj u predškolskom uzrastu.
- ◆ **Osigurati da je ocjenjivanje inkluzivno** Značajno je razmotriti praktične načine pružanja podrške nastavnicima da bi se provođenje i sadržaj ocjenjivanja prilagodio djeci sa posebnim potrebama i invaliditetom.

4.2 Sistemi i sredstva za ocjenjivanje:

Sistemi i sredstva za ocjenjivanje trebaju biti prirođan nastavak nastavnog plana i programa i procesa nastave i učenja.

Ključna pitanja za razmatranje:

VANREDNA SITUACIJA	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
HRONIČNE KRIZE	
Korištenje informacija ocjenjivanja	
<p>Na koji način nastavnici prikupljaju i koriste podatke o ocjenjivanju, ako to uopće rade? (vidjeti Napomenu C, strana 43-44.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na koji način se koriste podaci o ocjenjivanju da bi se učenici upisali u razred odgovarajući za njihovo obrazovanje i nivo razvoja, a u isto vrijeme osiguravajući inkluzivni pristup? • Da li nastavnici i uposlenici ministarstva obrazovanja znaju koji značaj ima ocjenjivanje? • Na koji način nastavnici rezultate ocjenjivanja predstavljaju učenicima i roditeljima, odnosno starateljima, ako to uopće rade? • Na koji način učenici, roditelji, odnosno staratelji i članovi zajednice ukazuju na to da je potrebno poboljšati rezultate ocjenjivanja? • Da li inspektori ministarstva obrazovanja prikupljaju podatke o ocjenjivanju? • Da li dostupni podaci o ocjenjivanju, odnosno certifikati o ispitivanju sa zadnjeg ispita koji je polagao učenika? Da li nastavnici obavještavaju porodicu o napretku učenika na način da se porodici daje mogućnost da reaguje na konstruktivan načina? • Na koji način porodice mogu biti ohrabrene da prate rad učenika kod kuće? 	<p>Da li nastavnici evidentiraju podatke o kontinuiranom i sumativnom ocjenjivanju zbog praćenja napretka učenika? (vidjeti Napomenu C, strana 43-44.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li nastavnici koriste podatke o ocjenjivanju da ih razmotrili i poboljšali svoje tehnike nastave? • Na koji način djeca predlažu da sistem ocjenjivanja i podaci o ocjenjivanju budu unaprijedeni? • Na koji način se mogu podržati promjene? • Da li roditelji i učenici koriste podatke o ocjenjivanju za unapređenje odgovornosti nastavnika? • Da li ministarstvo obrazovanja ima kapacitet da prikuplja, sublimira i analizira podatke o ispitivanju u neformalnom i formalnom obrazovanju radi pregleda geografskih razlika u uspjehu kao i u predmetima koje je potrebno unaprijediti? • Da li postoje nacionalni podaci o ocjenjivanju iz vremena prije krizne situacije? • Koja je tehnička i logistička podrška potrebna obrazovnom osoblju kako bi osigurali da podaci o ocjenjivanju utiču na politiku i praksu nastave i učenja na nacionalnom i podnacionalnom nivou? • Postoji li funkcionalan sistem koji će omogućiti protok informacija u vezi sa podacima o ocjenjivanju do ministarstva obrazovanja na centralnom nivou i prema školama i zajednicama? • Na koji način se porodice mogu podstaknuti da iznesu svoja iskustva rada sa učenikom? Na koji način ovo doprinosi procesu ocjenjivanja?

Napomena C: Na koji način nastavnici koriste podatke o ocjenjivanju?

- ◆ **Osiguravanje boljeg razumijevanja značaja podataka o ocjenjivanju i njihove analize** Kvalitetno obrazovanje se oslanja na tačno i pravovremeno prikupljanje, razmjenu i korištenje podataka. Potrebno bi bilo da nastavnici, osoblje ministarstva obrazovanja i članovi zajednice budu senzitivizirani u vezi sa značajem sistema ocjenjivanja u toku cijelog procesa nastave i učenja.
- ◆ **Podržati fleksibilnost i prilagođavanje sredstava** Kada postoji nedostatak podataka o ocjenjivanju na lokalnom ili pojedinačnom nivou može se izraditi za nastavnike i neobućenje nastavnike primjerak jednostavnog sredstva za ocjenjivanje učenika na osnovu relevantnih materijala i indikatora kako bi se odredio odgovarajući nivo znanja učenika. Ovo će možda biti potrebno ponavljati u sitacijama sa velikim brojem raseljenih lica.
- ◆ **Osigurati da prikupljeni podaci utiču na proces nastave i učenja** Kada se na efikasan način koriste podaci prikupljeni ocjenjivanjem oni trebaju uticati na nastavu i politiku na lokalnom i nacionalnom nivou, uključujući izradu nastavnog plana i programa i obuke za nastavnike. Kada se javno objave, rezultati ocjenjivanja trebaju takođe promovirati nacionalnu odgovornost ministarstva obrazovanja prema građanima o radu obrazovnog sistema. Na nivou škola, nastavnici trebaju proći obuku o vršenju analize i korištenju podataka o ocjenjivanju za izmjenu sadržaja i metodologije njihove prakse predavanja. Obuka takođe treba obuhvatiti odgovarajuće načine davanja povratne informacije djeci, roditeljima i članovima zajednice, inspektorima ministarstva obrazovanja ili NVO-ima koji podržavaju rad škole.

4.3 Priznavanje uspjeha učenika:

Učenici imaju pravo da im se prizna obrazovni uspjeh.

Ključna pitanja za razmatranje:

VANREDNE SITUACIJE	RANI OPORAVAK I PRIPREMLJENOST
HRONIČNE KRIZE	
Priznavanje uspjeha učenika	
<p>Šta je potrebno razmotriti za osiguravanje priznavanja uspjeha učenika? (vidjeti Napomenu D, strana 44.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Da li škole i okružni organi vlasti priznaju svjedočanstva? • Da li je sistem priznavanja oslobođen od korumpiranosti i prisile? • Na koji način se može uspostaviti veza između institucija, odnosno škola i van granica? 	<p>Koji sistemi su potrebni za osiguravanje kontinuiranog priznavanja uspjeha učenika? (vidjeti Napomenu D, strana 44.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kakvi su dugoročni planovi za priznavanje neformalnog programa i prekograničnog priznavanja uspjeha?

Napomena D: Šta treba uzeti u obzir kada je u pitanju osiguravanje priznavanja uspjeha učenika?

- ◆ **Osigurati certifikaciju i ovjeravanje uspjeha učenika.** Raseljenost, krizne situacije, i kontinuirani prekidi dostupnim mogućnostima obrazovanja mogu stvoriti ili dovesti do ozbiljnih razlika kako u pristupu tako i u priznavanju kontinuiranog obrazovanja. Certificiranje i ovjeravanje uspjeha od strane nadležnih organa vlasti su glavna pitanja za kvalitet programa, efikasnost obrazovanja, uticaj i održivost. (Pogledati dokumente o priznavanju u Paketu resursa.)
- ◆ **Osigurati priznavanje i certificiranje van granica kada se radi o izbjeglicama.** Učenici koji prelaze međunarodnu granicu i koji se upisuju u formalni ili neformalni program u periodu dok čekaju povratak u domovinu susreću se sa nizom problema. Sistem možda ne dozvoljava jednostavno priznavanje uspjeha ukoliko se učenik vrati i upis u druge škole može se pokazati problematičnim kada ne postoji službena evidencija za učenika koji nije bio službeno evidentiran u školskoj evidenciji tokom raseljeništva. S obzirom na to nadležne agencije i vlade trebaju sarađivati i postići sporazum u vezi sa priznavanjem uspjeha, posebno u slučajevima dugotrajnih sukoba, dugotrajnih kriznih situacija i raseljeništva. Sistem koji će osigurati da diplome ili svjedočanstva koje dobiju izbjeglice moraju biti prihvaćeni u domovini ili zemlji prijema moraju biti uspostavljeni.
- ◆ **Osigurati da učenici i nastavnici imaju pristup podacima o ranijem ocjenjivanju.** Sistem prikupljanja i upravljanja ocjenjivanjem treba biti uspostavljen na način da podatke mogu razmjenjivati obrazovni sistemi različitih nivoa i geografske lokacije. Ovo je posebno značajno kada je u pitanju interna raseljenost.

4.4 Monitoring i evaluacija ocjenjivanja ishoda učenja

Monitoring efikasnosti i kontinuiranog korištenja sredstava i pristupa ocjenjivanju ishoda učenja je najvažnije za osiguravanje relevantnosti i efikasnosti programa obrazovanja. Evaluacija korištenja podataka o ocjenjivanju može pomoći kod unapređivanja ciklične razmjene podataka između učenika, nastavnika i nosioca aktivnosti u izradi nastavnog plana i programa i obuke za nastavnike.

Vršiti monitoring i evaluaciju procesa nastave i učenja:

1. Revidirati svako od ključnih pitanja za razmatranje iz tabele u ovom poglavlju, uključujući 4.1 Analiza; 4.2 Primjena sistema i sredstava ocjenjivanja; i 4.3 Priznavanje uspjeha učenika, imajući u vidu relevantna pitanja za monitoring i evaluaciju s obzirom na proces i sadržaj
2. Obratiti pažnju na Ključne aktivnosti za ocjenjivanje ishoda učenja iz Minimalnih standarda na strani 40.
3. Zabilježiti šta je uspješno kao dodatak dijelovima gdje ciljevi nisu u potpunosti ispunjeni i gdje će se možda morati vršiti revizija politike i programa

U nastavku su navedeni primjeri kako vršiti monitoring i evaluaciju kako procesa tako i sadržaja ocjenjivanja ishoda učenja:

Monitoring i evaluacija - postupak:

Postupak ocjenjivanja potreba učenja i uvrštavanje rezultata ocjenjivanja u evaluacije i postupak donošenja odluka u sistemu obrazovanja je sastavni dio osiguravanja kvalitetnog obrazovanja.

Neka konkretna pitanja koja se odnose na postupak monitoringa i evaluacije iz tabele o ključnim pitanjima za razmatranje su:

- ◆ Da li su uključeni odgovarajući nosioci aktivnosti? Ko je bio uključen i da li je imao legitimitet i nadležnost da bi se postigao optimalan rezultat?
- ◆ Da li je postupak uspostavljanja i jačanja ocjenjivanja ishoda učenja, sredstava i pristupa omogućio uspostavu snažnijeg i odgovarajućeg procesa nastave i učenja?
- ◆ Postoji li postupak za prikupljanje, održavanje i korištenje podataka o ocjenjivanju rezultata učenja na način da se omogući i podstakne odgovoran sistem obrazovanja?
- ◆ Da li je uspostavljen proces podrške neophodnom razvoju kapaciteta relevantnog obrazovnog osoblja?
- ◆ Da li je proces jačanja ili izrade sredstava i sistema za ocjenjivanje na odgovarajući način povezan sa postupkom izrade nastavnog plana i programa, obuke i uputstava?
- ◆ Da li postoje sistemi za priznavanje uspjeha učenika?
- ◆ Da li su ključne aktivnosti za ocjenjivanje ishoda učenja iz Minimalnih standarda na strani x, koji su usmjereni na proces ocjenjivanja obrazovnih potreba i uspjeha prema standardima ocjenjivanja ishoda učenja razmotrene kada su u pitanju potrebni trenutni i dugoročni kapaciteti?

Monitoring i evaluacija - sadržaj:

Monitoring i evaluacija uspjeha učenika pružiće podatke potrebne za određivanje da li postupak nastave i učenja zadovoljava potrebe učenika pojedinaca i grupe.

Neka konkretna pitanja koja se odnose na postupak monitoringa i evaluacije iz tabele o ključnim pitanjima za razmatranje su:

- ◆ Da li su učenici u mogućnosti da napreduju prema očekivanjima na osnovu uspostavljenih ciljeva učenja koji su navedeni u nastavnom planu i programu? Da li uspjeh u učenju ukazuje na faktore u procesu nastave i učenja koji imaju neposredni i posredni uticaj na sposobnost učenika da napreduje? Da li se mogu utvrditi trendovi u učenju i sposobnost učenika da korisiti stečeno znanje i vještine koji će ojačati proces donošenja odluka u vezi sa revizijom i izradom nastavnog plana i programa ili obuke za nastavnike?
- ◆ Da li učenici dobivaju priznanje za uspjeh u učenju? Da li akreditacija omogućava učenicima da napreduju u sistemu obrazovanja ili da po potrebi pređu u sektor ekonomije?
- ◆ Da li su Ključne aktivnosti za ocjenjivanje ishoda učenja iz Minimalnih standarda na strani 40, koje se odnose na uticaj ocjenjivanja ishoda učenja razmatrani kada je u pitanju trenutno i dugoročno jačanje procesa nastave i učenja?

***Vodič za izradu odgovarajućih indikatora monitoringa i primjeraka indikatora monitorinka se nalaze u Dodatku 7.

4.5 Izvori

Sljedeći izvori pružaju dodatne podatke o ocjenjivanju ishoda učenja uključujući korake potrebne za ocjenjivanje i uspostavu odgovarajućih programa, kao i opće reference i materijale za zagovaranje. Svi su dostupni u Paketu resursa o nastavi i učenju INEE-a, koji pruža kratko obrazloženje svakog izvora i njegov prevod ukoliko postoji. Paket resursa je dostupan na internet stranici www.ineesite.org/resourcepack ili na CD-ROM-u sa Setom alata INEE-a, koji će biti dostupan u jesen 2010. godine. Za primjerak CD-ROM-a sa Setom alata INEE-a pošaljite poruku na e-mail adresu teachinglearning@ineesite.org.

Assessment is for Learning (AifL). (2006). *Early Years Self-assessment Toolkit*. Glasgow: Learning and Teaching Scotland.

Assessment Reform Group. (2002). "Research Based Practices for Assessment for Learning to Guide Classroom Practice" in *Assessment for Learning: 10 Principles*. Glasgow: Learning and Teaching Scotland.

Cain, E. (2003). *Quality Counts - Developing Indicators in Children's Education*. UK: Save the Children.

Chelpi-den Hamer, M. "Educational attainments of Liberian refugees in Cote d'Ivoire (1992-2007): Reflections on Certification, Equivalence, and the Relevance of Informal Schooling in a Refugee Situation," Chapter 15 in *Certification Counts: Recognizing the Learning Attainments of Displaced and Refugee Children*. Ed. Kirk, J. (2009). Paris: UNESCO IIEP.

Connal, C., et al. (2005). *NFE-MIS Handbook: Developing a Sub-National Non-Formal Education Management Information System*. Paris: UNESCO.

Creative Associates International. *Toolkit for Assessing and Promoting Equity in the Classroom*. Production of Equity in the Classroom (EIC) Project. Washington DC: Creative Associates International, Inc.

Jones, D. (2006). *Education in Complex Emergencies: A Case Study of the IRC Guinea Education Program*. The Fletcher School, Tufts University.

Kallaghan, T. and Greaney, V. (2003). *Monitoring Performance: Assessment and Examination in Africa*. Presented at the ADEA Biennal Meeting 2003, of the Association for the Development of Education in Africa (ADEA). Grand Baie, Mauritius.

Kirk, J. Ed. (2009) *Certification Counts: recognizing the learning attainments of displaced and refugee children*. Paris: UNESCO IIEP.

RTI International. (2009). *Early Grade Reading Assessment Toolkit*. Research Triangle Park, NC: RTI International.

Photo courtesy and copyright of UNICEF

Dodatak 1: Reference

- Cain, E. (2003). *Quality Counts - Developing Indicators in Children's Education*. London: Save the Children
- CARE. *Working through Communities to Impact the Quality of Basic Education: A Book of Experiences*. CARE USA
- Child Fund International. (2008). *Starting Up Child Centered Spaces in Emergencies: A Field Manual*. Richmond, VA: Child Fund International.
- Freedman, S. W. (2009). *Complexities of Conflict: Interactions between Politics and Teaching History in Rwanda*. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association. San Diego, CA.
- Gatchukia, E. and Chang, F. (2005). *The Textbook Writer's Manual*. Addis-Ababa: Economic Commission for Africa and UNESCO-IICBA.
- Hamer, M. (2007). How to Certify Learning in a Country Split in Two by a Civil War: government and non-government initiatives in Côte d'Ivoire, 2002-06. *Research in Comparative and International Education*, Vol. 2 (3), pp. 191-209.
- Hamer, M. (2009). Why Certification Matters: A Review of State and non-State actions in Côte d'Ivoire for promoting schooling for the displaced. Paper presented at *10th UKFIET International Conference on Education and Development*. Oxford, UK.
- Heijnen-Maathuis. E. *Education for Democratic Citizenship*. Netherlands Development Organization (SNV).
- Heijnen-Maathuis, E. (2008). *Is Your Classroom Inclusive and Child-Friendly? From Parity to Equality in Girls' Education: How Are We Doing in South Asia*. Publication city Kathmandu: UNICEF (UNGEI) Regional Office for South Asia.
- IASC. (2009). *Framework for Durable Solutions for Internally Displaced Persons*. New York: IASC.
- IASC. (2006). *Women, Girls, Boys and Men: Different Needs-Equal Opportunities*. IASC Gender Handbook in Humanitarian Action. New York: IASC.
- INEE. (2009). *Education in Emergencies: Including Everyone, INEE Pocket Guide to Inclusive Education*. Geneva: INEE c/o UNHCR.
- INEE. (2009). *Guidance Notes on Safer School Construction*. Developed as a collaboration between INEE, GFDRR and the World Bank.
- INEE. (2009). *INEE Guidance Notes on Teacher Compensation in Fragile States, Situations of Displacement, and Post Conflict Recovery*.
- INEE. (2006). *Minimum Standards for Education in Emergencies, Chronic Crises and Early Reconstruction*. London: INEE.
- Keeping Children Safe Coalition (KCS). (2007). *Keeping Children Safe: A Toolkit for Child Protection*. UK: Save the Children.
- Kirk, J. (2006). *Education in Emergencies: The Gender Implications - Advocacy Brief*. Bangkok: UNESCO-APRBE.
- Mpokosa, C., & Ndaruhtse, S. (2008). *Managing Teachers: The Centrality of Teacher Management to Quality Education. Lessons from Developing Countries*. CFBT and VSO.
- Nicholson, S. (2006). *Accelerated Learning in Post-conflict Settings: A discussion paper*. Save the Children.
- Regional Consultative Committee on Disaster Management (RCC) program on Mainstreaming Disaster Risk Reduction in Development (MDRD). (2007). *Integrating DRR into School Curriculum: Mainstreaming Disaster Risk Reduction into Education. RCC Guide 6.1*. Bangkok: ADPC.
- Save the Children. (2005) *Child Rights Programming: How to Apply Rights-Based Approaches to Programming*. Save the Children Sweden.
- Save the Children. (2005). *Child Rights Programming: How to Apply Rights-Based Approaches to Programming* (Vol. 2nd Edition). Brussels: Save the Children.
- Save the Children. (2008). *Education in Emergencies: A Toolkit for Starting & Managing Education in Emergencies*. UK: Save the Children.
- Save the Children. (2007). *Getting it Right for Children: A Practitioners Guide to Child Rights Programming Guide*. Ed. O'Neill, K. London: Save the Children.
- Sinclair, M. (2002). *Planning Education in and After Emergencies*. Paris: UNESCO, International Institute for Educational Planning.
- Sinclair, M., Davies, L., Obura, A., & Tibbitts, F. (2008). *Learning to Live Together - Design, Monitoring and Evaluation of Education for Life Skills, Citizenship, Peace and Human Rights*. Eschborn: Desutsche Gesellschaft fur Technische Zusammenarbeit (GTZ).
- Tawil, S., & Harley, A. Eds. (2004). *Education, Conflict and Social Cohesion*. Geneva: UNESCO International Bureau of Education.
- Tibbitts, F. (2009). *Human Rights Education Core Competencies*. Retrieved May 2010 from
- UNESCO. (2010). *Education for All Global Monitoring Report 2010: Reaching the marginalized*. Paris: UNESCO.

- UNESCO. (2010). *Education Under Attack*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2006). *Practical Tips for Teaching Large Classes: A Teacher's Guide*. Bangkok: UNESCO.
- UNHCR. (2007). *Education Strategy 2007-2009: Policy, Challenges and Objectives*. Geneva: UNHCR.
- UNICEF. (2007). *Child Friendly Schools Manual*. New York: UNICEF.
- UNICEF. (2009). *Early Learning Programs: Guidelines for Designing Quality Programs for Children from 3-6*. New York: UNICEF.
- Wedge, J. (2008). *Where Peace Begins: Education's role in Conflict Prevention and Peacebuilding*. London: International Save the Children Alliance.
- The Quality Improvement Agency for Lifelong Learning. (2008). *Skills for Life Improvement Programme*. Reading, UK: QIA.

Photo courtesy and copyright of Save the Children

Dodatak 2: Terminologija

Sljedeći termini su odabrani da olakšaju primjenu Minimalnih standarda INEE-a, uključujući standarde o nastavi i učenju koji su obrađeni u ovim Smjernicama. Takođe su korisni i u vezi sa ostalim materijalima INEE-a. Idealno bi bilo prihvatanje i korištenje iste terminologije; međutim, vlade, organizacije i zajednice mogu koristiti termine na različit način. Ovaj spisak termina je namijenjen da bude vodič i ne predstavlja obavezan dokument bilo koje grupe.

Ubrzani program učenja: Program koji promovira mogućnost osnovnog i srednjeg obrazovanja za učenike koji se duže vremena nisu školovali, grupe u nezavidnom položaju i druge učenike van škole. Programi omogućavaju učenicima da završe osnovni nastavni plan i program za kraće vrijeme zbijanjem više razreda.

Ocenjivanje: Ispitivanje koje se provodi prije planiranja obrazovnih aktivnosti i intervencija u vanrednoj situaciji kako bi se odredile potrebe, propusti u intervenciji i dostupni resursi.

Ocenjivanje ishoda učenja: Provjera napretka i uspjeha učenika. Ocjenjivanje ishoda učenja je oblik ocjenjivanja određen nastavnim planom i programom. Smjernice su obradile dva načina ocjenjivanja ishoda učenja: formativni i sumativni. Oba su sastavni dio jačanja procesa nastave i učenja. Pored toga, prvo bitno ocjenjivanje može biti urađeno da se odredi smještaj ili obrazovni nivo učenika.

- ◆ **Formativno ocjenjivanje:** Kontinuirana evaluacija učenika i učenja; prikupljeni podaci se koriste da bi se unaprijedio proces nastave i učenja. Nastavnici i drugo osoblje koriste podatke da prilagode pristup i materijale radi unapređenja rezultata. To može biti domaća zadaća, usmeno odgovaranje ili pismeni radovi.
- ◆ **Sumativno ocjenjivanje:** Evaluacija ranijeg učenja radi određivanja uspjeha. Ispiti i druge metode se koriste da se odredi uspjeh i spremnost učenika da nastavi obrazovanje na višem nivou. Nekoliko sredstava ocjenjivanja su sadržani u Priručniku o minimalnim standardima INEE-a i u Setu alata o minimalnim standardima. Međutim, sredstva ocjenjivanja uvijek trebaju biti prilagođena da održavaju potrebne podatke u određenom kontekstu i okruženju.

Kapacitet: Spoj prednosti, karakteristika i resursa koji su dostupni pojedincu, lokalnoj zajednici, društvu ili organizaciji i koji se mogu iskoristiti za postizanje usaglašenih ciljeva.

Predavanje i učenje usmjereni na dijete (ili usmjereni na učenika): Predavanje i učenje usmjereni na dijete obuhvata relevantne, specifične i mjerljive ishode učenja koji se temelje na potrebama i prednostima učenika i korištenje metoda aktivnog i participatornog učenja i ocjenjivanja koje imitiraju situacije u kojima se učenik može naći u stvarnom životu. U školama se ono naziva učenje usmjereni na dijete i odnosi se na proces nastave i učenja koji je izgrađen na osnovu iskustva, vještina, znanja i interesovanja djece.

Prostori i škole prilagođene potrebama djece: sigurni prostori i škole gdje lokalne zajednice stvaraju podsticajna okruženja za pristup djece aktivnostima, slobodnim i strukturiranim igrama, rekreativnim i aktivnostima za slobodno vrijeme, kao i aktivnostima učenja. Prostori koji su prilagođeni potrebama djece mogu pružiti zdravstvenu, prehrambenu i psihosocijalnu podršku i druge aktivnosti koje obnavljaju osjećaj normalnosti i kontinuiteta. Osmišljeni su i funkcioniraju na suradnički način. Mogu služiti određenoj dobnoj grupi djece ili raznim uzrastima. Prostori i škole koji su prilagođeni potrebama djece važni su u periodima krize sve do oporavka.

Gradsansko obrazovanje: Obrazovanje mladih ne samo o institucijama državne vlasti nego i o tome kako biti aktivan građanin. Ovo može biti prošireno na „globalno građansko obrazovanje“ uz dodatni sadržaj podizanja svijesti o međusobno povezanoj globalnoj zajednici i efekat koji politika jedne zemlje ima na građane drugih zemalja (npr. klimatske promjene ili politika u vezi sa izbjeglicama ili migracijama).

Uređenje odjeljenja: Stvaranje udobne učionice (ili fizičkog i psihosocijalnog) okruženja koje omogućava efikasnu nastavu. Stilovi nastave, prostor i disciplina su prilagođeni da zadovoljavaju potrebe učenika. Podrška i rutina koje su uspostavljene da osiguraju lagan prelaz i organizaciju koja podstiče učešće djece u svim aktivnostima u učionici. Pored toga strategija i metode pozitivnog vladanja koriste se da osiguraju učešće sve djece u svakodnevnom životu u učionici.

Kognitivan: mentalni procesi kao što su razmišljanje, mašta, percepcija, pamćenje, donošenje odluka, rezonovanje i rješavanje problema.

Ublažavanje sukoba: aktivnosti i procesi koji 1) su osjetljivi na sukob i ne povećavaju tenzije ili izvore nasilja i 2) nastoje riješiti uzroke sukoba i promijeniti ponašanja i percepcije učesnika sukoba. Humanitarne, razvojne aktivnosti i aktivnosti oporavka revidiraju se u odnosu na njihov učinak na kontekst sukoba u kojem se odvijaju i u odnosu na doprinos dugoročnjem miru i stabilnosti. Pristupi ublažavanja sukoba mogu se koristiti za sprječavanje sukoba i intervencije u situacijama tokom i nakon sukoba.

Ključne kompetencije: Blokovi i osnovni setovi znanja i vještina iz obrazovanja koji se očekuju od učenika (npr. usmene, pismene i likovne aktivnosti mogu poslužiti za određivanje ključnih kompetencija za komunikaciju). Prepoznavanje i isticanje ključnih kompetencija je veoma važno za razvoj minimalnih standarda na osnovu kojih će se izrađivati složeniji programi obrazovanja. Slični termini su i ključne ili generičke kompetencije.

Nastavni plan i program: Odnosi se na izbor i organizaciju nastave za učenike koja se smatra važnom za njihov lični i društveni razvoj. On obuhvata znanje, vrijednosti, stav i vještine koji trebaju biti pažljivo odabrani i na odgovarajući način poredane u skladu sa potrebama učenja i razvoja u različitoj životnoj dobi i nivou obrazovanja. Potrebno je napraviti razliku između namjeravanog (obično pisani i službeni nastavni plan i program), primjenjivanog nastavnog plana i programa u kontekstu rada na nastavi, realiziranog, odnosno efikasnog nastavnog plana i programa sa procijenjenim, odnosno dokazanim ishodima učenja i skriveni nastavni plan i program (kao što su vrijednosti, uvjerenja, stavovi i vještine koje su ljudi stekli kroz lična iskustva). Obično se nastavni plan i program definiše kroz posebne dokumente (npr. okvirne nastavne planove i programe, silabuse, udžbenike i druge izvore učenja) koji sadrže obrazovne ciljeve, ciljeve učenja i očekivane rezultate (kompetencije učenika), sadržaj i metode učenja, uključujući aktivnosti učenika, strategije za ocjenjivanje i evaluaciju.

Razvrstani podaci: Odnosi se na podatke razvrstane prema različitim demografskim faktorima, kao što je spol, starost i etnička pripadnost. Spolno razvrstani podaci odražavaju uloge i uslove koji se odnose na žene i muškarce u svim aspektima društva, uključujući, naprimjer, stepen pismenosti, nivo obrazovanja, zaposlenje, razlike u primanjima, izdržavane osobe, vlasništvo nekretnina i zemljišta i pristup zdravstvenim uslugama. Razvrstani podaci su ključni za određivanje da li su neke društvene grupe žrtva diskriminacije.

Kriza: Ozbiljan poremećaj u funkcioniranju lokalne zajednice ili društva koji podrazumijeva opsežne ljudske, materijalne, ekonomski ili okolišne gubitke i utjecaje koji prevazilaze sposobnost pogodene zajednice ili društva da se s njima nose koristeći vlastite resurse (UN/ISDR).

Smanjenje rizika od krize: Koncept i praksa smanjenja rizika kroz sistematske napore vršenja analize i upravljanja uzročnim faktorima kriza, uključujući smanjenu izloženost opasnostima, smanjenu ranjivost ljudi i imovine, mudro upravljanje zemljишtem i okolišem i poboljšanu pripremljenost za nepogode (UN/ISDR). Smanjenje rizika podrazumijeva radnje koje smanjuju vanjske prijetnje i unutrašnju ranjivost, te poboljšava faktore zaštite društvenih normi, kolektivnih praksa i pojedinačne fleksibilnosti.

Klaster za obrazovanje: Međuagencijski mehanizam koordinacije za agencije i organizacije s ekspertizom i mandatom za humanitarnu intervenciju unutar obrazovnog sektora u situacijama interne raseljenosti. Uspostavljen 2007. godine Klaster za obrazovanje na globalnom nivou predvode UNICEF i Save the Children. Na nivou zemalja druge agencije mogu preuzeti vodstvo, a državno ministarstvo obrazovanja aktivno sudjeluje. UNHCR je vodeća agencija u kontekstima izbjeglica. Klaster za obrazovanje odgovoran je za jačanje pripremljenosti tehničkih kapaciteta za intervencije u slučaju humanitarnih kriza. Tokom humanitarnih intervencija treba osigurati predvidivo vodstvo i odgovornost u obrazovnom sektoru.

Predškolsko obrazovanje i vaspitanje: Proces kojim mala djeca od 0 do 8 godina razvijaju optimalno fizičko zdravlje, mentalnu pažnju, emotivno pouzdanje, društvene kompetencije i spremnost da uče. Moraju postojati glavni preduslovi za osiguravanje da se mala djeca razviju do svojih maksimalnih potencijala. Takvi preduslovi su efikasna i odgovorna briga za malu djecu od strane porodice i zajednice, pristup korištenju kvalitetnih socijalnih usluga za malu djecu, trudnice i dojilje i politika koja daje podršku ovim aktivnostima. Sveobuhvatan program obuhvata zdravlje, prehranu, vodu, sanitarije, higijenu, obrazovanje i zaštitu djece. Sva djeca i porodice imaju koristi od visoko kvalitetnih programa, ali grupe u nepovoljnem položaju imaju najviše koristi.

Krizna situacija: Situacija u kojoj je život, dobrobit i dostojanstvo ljudi dovedeno u opasnost kriznim faktorima kao što su prirodne katastrofe, katastrofe koje je prouzrokovao čovjek, građanski nemiri i oružani sukobi. Kriza obuhvata situacije poremećenosti zajednice koja se još nije vratila u stanje stabilnosti.

Obrazovanje u kriznim situacijama: Kvalitetne mogućnosti učenja za sve uzraste u kriznim situacijama, uključujući predškolsko, osnovno, srednje, neformalno, tehničko, stručno, visoko obrazovanje i obrazovanje za odrasle. Obrazovanje u kriznim situacijama pruža fizičku, psihosocijalnu i kognitivnu zaštitu koja može održati i spasiti živote.

Obrazovna intervencija: Pružanje obrazovnih usluga kako bi se ispunile potrebe i prava ljudi na obrazovanje u periodu krize sve do oporavka.

Evaluacija: Vidjeti niže značenje termina Monitoring i evaluacija.

Formalno obrazovanje: Mogućnosti učenja koje se nude u sklopu sistema škola, koledža, univerziteta i drugih obrazovnih institucija. Obično podrazumijeva redovno obrazovanje za djecu i mlade koje počinje uzrastom od pet i sedam godina i proteže se do 20 ili 25 godina starosti. Obično ga izrađuju državna ministarstva obrazovanja, ali u kriznim situacijama mogu ga podržati drugi obrazovni akteri.

Rod: Uloge, odgovornosti i identiteti žena i muškaraca i njihovo vrednovanje u društvu. Kulturološki su određeni i vremenom se mijenjaju. Rodni identiteti određuju očekivana razmišljanja i ponašanja žena i muškaraca. Ova ponašanja uče se u porodici i u školama, kao i kroz vjerska učenja i medije. Rodne uloge, odgovornosti i identiteti mogu se mijenjati jer su društveno naučeni.

Rodna ravnoteža: Približno jednak broj muškaraca i žena, dječaka i djevojčica. Može se odnositi na sudjelovanje i ulogu u aktivnostima i donošenju odluka kako bi se osiguralo razmatranje i zaštita interesa i muškaraca i žena. Može se odnositi na broj muškaraca i žena koje su zaposlile obrazovne vlasti ili međunarodne i državne agencije. Posebno je važno u kontekstu zapošljavanja nastavnika. Ravnoteža muškaraca i žena na svim nivoima stvara više mogućnosti za diskusiju i rješavanje različitih utjecaja politika i programiranja na muškarce i žene, dječake i djevojčice.

Rodno nasilje: bilo kakvo štetno djelovanje zasnovano na rodnim razlikama. U mnogim kontekstima žene su podložnije rodnom nasilju zbog nižeg statusa u društvu. Muškarci i dječaci također mogu biti žrtve, posebno seksualnog nasilja. Priroda i opseg rodnog nasilja razlikuje se u zavisnosti od kulture, zemlje i regije. Primjeri rodnog nasilja su:

- ◆ **seksualno nasilje** poput seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe, prisilne prostitucije i prisilnog braka i braka koji se sklapa s maloljetnom osobom, i nasilje u porodici uključujući fizičko, emotivno i psihološko zlostavljanje
- ◆ **štetne kulturne ili tradicionalne prakse** kao što je sakacanje ženskih genitalija, ubistva iz časti i nasiljeđivanje udovica koje obično dobiju muški članovi porodice preminulog supruga

Opasnost: Potencijalno štetan fizički događaj, fenomen ili ljudska aktivnost koja može dovesti do gubitka života ili povreda, oštećenja imovine, društvenih i ekonomskih poremećaja ili okolišne degradacije. Svaka opasnost je određena mjestom, intezitetom, učestalošću i vjerovatnoćom.

Skriveni nastavni plan i program: Način na koji osobe koje određuju politiku rada, uprava škole, nastavnici i učenici ostvaruju međusobnu komunikaciju (i sa zajednicom) „uči“ ih vrijednostima i postojanjem struktura vlasti i odnosa. Skriveni nastavni plan i program povezan je sa društvenim normama i kolektivnim ponašanjem i mora se uzeti u obzir kada je u pitanju učenje i nastava koja ima za cilj da utiče na stavove i ponašanje. Skriveni nastavni plan i program je ono što se uči van propisanog nastavnog plana i programa; on ide mimo konkretnog sadržaja predmeta i može se očitovati u školskom okruženju, odjeljenju i uređenju učionice, u pedagoškim metodama, u komunikaciji između nastavnika i učenika i u velikom broju drugih „nevidljivih“ dešavanja. Ponekad skriveni nastavni plan i program jača propisani nastavni plan i program, a nekada mu proturiječi. Naprimjer, propisani nastavni plan i program može unapređivati bolje razumijevanje vrijednosti demokratije, ali ako je nastavnik (ili okolnosti u školi) izrazito autoritativan, lekcija o demokratiji dobije drugačije značenje.¹⁷

Obrazovanje o ljudskim pravima: Odnosi se na obrazovanje, obuku, podizanje svijesti, pružanje informacija, praktičan rad i aktivnosti koje podstiču učenike da učestvuju u izgradnji i odbrani univerzalne kulture ljudskih prava u društvu, s pogledom na unapređenje zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. To se postiže tako da se učenicima pruža znanje, vještine i razumijevanje i razvijanje njihovog stava i ponašanja. Sadržaj obrazovanja o ljudskim pravima može obuhvatati standarde zaštite ljudskih prava i prava djeteta kao i načela zaštite ljudskih prava kao što su nediskriminacija i jednakost, učešće i odgovornost nosilaca dužnosti. Obrazovanje o ljudskim pravima je usmjereni ka unapređenju ljudskog dostojanstva kao i unapređenja razumijevanja i tolerancije među ljudima. Iako svaka osoba bezuslovno ima ludska prava, obrazovanje o ljudskim pravima može podstići odgovornost u vezi sa priznavanjem i unapređenjem ljudskih prava drugih ljudi kao i vlastitih. Obrazovanje o ljudskim pravima može imati sadržaj koji se odnosi na humanitarna načela, državljanstvo i međukulturoško obrazovanje. Provodi se u formalnom i neformalnom okruženju i može se primijeniti na sve osobe, uključujući učenike i njihove nastavnike. Obrazovanje o ljudskim pravima je dio pristupa školovanju zasnovanom na pravima, koji podržava uključivanje vrijednosti o ljudskim pravima u sve aspekte okruženja u kojem se uči.

Inkluzivno obrazovanje: Osigurava prisustvo, sudjelovanje i uspjeh svih pojedinaca u mogućnostima učenja. Podrazumijeva da obrazovne politike, prakse i infrastruktura odgovaraju različitim potrebama svih pojedinaca u datom kontekstu. Isključivanje iz obrazovanja može biti posljedica diskriminacije, nedostatka podrške za otklanjanje prepreka ili upotrebe jezika, sadržaja ili nastavnih metoda koje nisu primjerene svim učenicima. Osobe s fizičkim, osjetilnim, mentalnim i intelektualnim invaliditetom često su najviše isključene iz obrazovanja. Situacije krize utječu na isključivanje. Pojedinci koji su ranije mogli pristupiti obrazovanju mogu biti isključeni sticajem okolnosti, ili zbog društvenih, kulturnih, fizičkih ili infrastrukturnih faktora. Inkluzivno obrazovanje znači pobrinuti se da ove prepreke sudjelovanju i učenju budu otklonjene i da su nastavne metodologije i programi pristupačni i primjereni učenicima sa invaliditetom. Svi pojedinci su dobrodošli i pruža im se podrška za napredovanje tako što se odgovara na njihove individualne potrebe.

Procesi nastave i učenja: Interakcije između učenika i nastavnika. Nastava se planira prema nastavnom planu i programu koji je zasnovan na potrebama utvrđenim kroz ocjenjivanje, a omogućava se kroz obuku nastavnika. Suradnički i inkluzivni procesi nastave i učenja usmjereni na učenike uključuju širu zajednicu u pružanje i podržavanje obrazovanja.

Učenici: Osobe, uključujući djecu, mlade i odrasle koji učestvuju u obrazovnim programima. To su i učenici u formalnim školama, polaznici obuke u sklopu programa tehničkog i stručnog obrazovanja i obuke i učesnici u neformalnom obrazovanju kao što su časovi opismenjavanja i matematičke pismenosti, kursevi za stjecanje životnih vještina u lokalnoj zajednici i vršnjačko učenje.

Okruženje za učenje i mesta za učenje: Mjesta na kojima se odvija nastava i na kojima se uči. Naprimjer: privatne kuće, obdaništa, predškolske ustanove, privremene ustanove i škole.

17 Rosenthal i Jacobson, Schugurensky

Ciljevi učenja: Ciljevi učenja predstavljaju očekivane rezultate učenika na kraju kursa ili programa i mogu obuhvatiti znanje, stavove i vještine.

Ishodi učenja: To su znanja, stavovi, vještine i sposobnosti koje učenici postignu kroz učešće u obrazovnom kursu ili programu.

Životne vještine: Vještine i sposobnosti za pozitivno ponašanje koje pojedincima omogućavaju da se prilagođavaju i učinkovito nose sa zahtjevima i izazovima svakodnevnog života. Životne vještine spadaju u tri međupovezane kategorije: kognitivnu; ličnu ili emotivnu i međuljudsku ili društvenu. Životne vještine mogu biti generalne: naprimjer analiziranje i upotreba informacija, komuniciranje i učinkovite interakcije s drugima. Mogu se ticati specifičnih sadržajnih područja kao što su smanjivanje rizika, zaštita okoliša, promocija zdravlja, prevencija HIV-a, prevencija nasilja ili izgradnja mira. Potreba za životnim vještinama često se povećava u situacijama krize što zahtijeva povećan fokus na izgradnji životnih vještina relevantnih i primjenjivih u situaciji krize i u lokalnom kontekstu. Obrazovanje o životnim vještinama je program koji se temelji na participatornom učenju potreba i rezultata koji ima za cilj da poveća pozitivno i prilagođavajuće ponašanje na način da opojedincu pomogne u potrebama razvoja.

Ostvarivanje prihoda za život: Sposobnosti, sredstva, mogućnosti i aktivnosti potrebne za osiguranje prihoda za život. Sredstva podrazumijevaju finansijske, prirodne, fizičke, društvene i ljudske resurse. To su, naprimjer, zalihe, zemljište i pristup tržišnim i transportnim sistemima. Prihodi za život su održivi kada se mogu nositi i oporaviti od stresa i šokova, održati ili unaprijediti sposobnosti i sredstva i pružiti održive mogućnosti izdržavanja za sljedeću generaciju.

Monitoring i evaluacija: Monitoring i evaluacija su ključni za ostvarivanje ciljeva obrazovnih programa. Monitoring je stalni proces koji redovno mjeri napredak prema ciljevima obrazovnih programa. On omogućava osobljvu obrazovnog programa da izvrši izmjene tokom jednog kruga programa ili projekta kako bi se osiguralo da oni idu u smjeru postizanja ciljeva. Evaluacija (programa) se dešava rjeđe, obično sredinom ili krajem kruga programa ili projekta i vrše je eksterni ili nezavisni akteri. Njome se mjere rezultati i procjenjuje da li su očekivani rezultati postignuti. Evaluacijom se takođe može provjeriti da li su aktivnosti bile relevantne za utvrđene prioritete, politike i pravne instrumente i da li su programi efikasno provedeni. Evaluacija ishoda učenja daje značajne ocjene zasnovane na posebnim kriterijima u vezi sa učenjem, procesom učenja i uticaja okruženja (kao što je okruženje za učenje, porodično okruženje, društveno okruženje, fizičko okruženje) na proces učenja.

Prirodne katastrofe: Podrazumijevaju, između ostalog, uragane/tajfune, zemljotrese, suše i poplave. Neke prirodne katastrofe, kao što su zemljotresi, mogu se pojaviti bez prethodnog upozorenja i mogu imati veliki uticaj na one koji žive u blizini. Druge, kao što je suša, razvijaju se laganje ali imaju podjednako razarajući učinak. Prirodne opasnosti neće uvijek dovesti do katastrofe. Uticaji su povezani sa nivoom ranjivosti i kapacitetima zajednica. Klimatske promjene postaju sve značajniji problem i mogu dovesti do povećanja broja prirodnih katastrofa i sukoba u vezi sa prirodnim bogatstvima.

Neformalno obrazovanje: Obrazovne aktivnosti koje ne odgovaraju definiciji formalnog obrazovanja (vidi zasebnu stavku). Neformalno obrazovanje odvija se i unutar i izvan obrazovnih institucija i služi ljudima svih starosnih dobi. Ne vodi uvijek certificiraju. Programe neformalnog obrazovanja karakterizira njihova raznolikost, fleksibilnosti i sposobnost da brzo odgovore na novonastale obrazovne potrebe djece i odraslih. Često su osmišljeni za specifične grupe učenika, naprimjer za one koji su prestari za svoj razredni uzrast, one koji ne pohađaju formalne škole ili za odrasle. Nastavni programi mogu se temeljiti na formalnom obrazovanju ili na novim pristupima. Tu, naprimjer, spadaju ubrzano dopunsko učenje, programi nakon škole, pismenost i matematička pismenost. Neformalno obrazovanje može dovesti do kasnijeg upisa u formalne obrazovne programe. Ovo se ponekad naziva „druga šansa za obrazovanje“. Neformalno obrazovanje može biti zasnovano na nastavnom planu i programu koje donosi ministarstvo ili može biti zasnovano na novim pristupima.

Participatorno (suradničko) učenje: Pristup nastavi i učenju koji se fokusira na učenika. Učenik se ohrabruje na učenje kroz aktivan rad, koriste se male grupe, konkretni materijali, otvorena pitanja i vršnjačko učenje. Naprimjer, učenici koriste praktične aktivnosti kako bi razumjeli matematičke koncepte ili rade zajedno na rješavanju problema i postavljanju i odgovaranju na pitanja. Participatorno učenje se razlikuje od metodologija koje su usmjerene na nastavnika koje karakterizira pasivnost učenika koji sjede u klupama, odgovaraju na zatvorena pitanja i prepisuju s table. Suradničko učenje se također može koristiti s nastavnicima i obrazovnim vlastima kako bi ih se podržalo u analizi njihovih potreba, pronaalaženju rješenja, te izradi i implementaciji plana akcije. U tim kontekstima može uključivati učešće zajednice, koordinaciju i analizu.

Učešće: Uključivanje u procese, odluke i aktivnosti i utjecanje na njih. Učešće je svačije pravo i čini osnovu za rad s lokalnim zajednicama i za izradu programa. Učešće zavisi od dinamike razvoja kapaciteta. Sve grupe, uključujući odrasle, djecu, mlade osobe sa invaliditetom i pripadnike ranjivih grupa mogu na različite načine učestvovati od najranije dobi. Nijednoj grupi ljudi ne treba uskratiti mogućnost učešća zato što je do nje teško doći ili je s njom teško raditi. Učešće je dobrovoljno. Ljude se poziva i ohrabruje da učestvuju, ali nema prisile niti manipuliranja. Učešće može podrazumijevati niz aktivnosti i pristupa. Pasivne uloge uključuju upotrebu usluga, doprinos materijalnim resursima, prihvatanje odluka koje donesu drugi i minimalne konsultacije. Primjeri aktivnog učešća uključuju doprinos u vremenu, direktno sudjelovanje u donošenju odluka i planiranje i implementaciju obrazovnih aktivnosti.

Obrazovanje o miru: Aktivnosti i materijali za obrazovanje koje ima za cilj učenje vještina i vrijednosti koje se dovode u vezu sa pacifističkim ponašanjem i pomažu učeniku da izgradi sposobnosti za sprečavanje, rješavanje i procesiranje sukoba i nasilja na konstruktivan način, obrazovanje koje se brine o tome kako na produktivan način rješiti pitanje raznolikosti kroz pokazivanje tolerancije i poštivanja prema sebi i drugima i učenje vještina pomirenja. Obrazovanje o miru može imati isti sadržaj kao učenje o životnim vještinama i uključiti teme o ljudskim pravima, humanitarnim načelima i državljanstvu. Često se temelji na provođenju

aktivnosti sa strukturiranim i održivim programom. Termin obrazovanje o miru može pokriti različite segmente, od zagovaranja do zakonodavne reforme i od osnovnog obrazovanja do socijalne pravde. Obrazovanje o miru treba da bude kreirano da razvija konstruktivne i pacifističke vještine, vrijednosti i ponašanje. Savršeno bi bilo da ovo dopunjaje i proces izgradnje mira gdje će zajednice i nacije naučiti da prihvate različitosti, da cijene rješenja u kojima su svi na dobitku, da rade na tome da se smanji strukturalno nasilje (kroz smanjenje društvene nejednakosti, izgradnju dobre vlasti, poštivanja ljudskih prava i aktivnog građanstva). (Vidjeti materijale o obrazovanju o miru i smjernicama o obuci INEE-a u Paketu resursa)

Pedagogija: Strategije ili stilovi predavanja i procesa učenja; studij za nastavnika. Pedagogija je značajan način predavanja i modeliranja vrijednosti i stavova koji obuhvata obrazovne teorije, vrijednosti, dokaze i obrazloženja. Pedagogija usmjerena na dijete koja primjenjuje nastavni plan i program koji se temelji na pravima ima za cilj da jača ne samo glavne kompetencije nego i državljanstvo, nediskriminaciju, mir i učešće i omogući okruženje za učenike u kojem će moći iznijeti svoje ideje i naučiti da slušaju i poštuju različita mišljenja.

Pozitivna disciplina: Dugoročna perspektiva o razvijanju pozitivnih stavova i ponašanja koja će biti zajedničaka za djecu i odrasle, posebno nastavnike. Ona obuhvata razvijanje samodiscipline i međusobnog poštivanja. Često pokretana (ili uvedena kroz obuku za nastavnike) kao odgovor na disciplinsko kažnjavanje koje uvodi strah i oslanja se na fizičko i ponižavajuće kažnjavanje. Snažan partnerski odnos između škole i zajednice potrebno je da se omogući pravi i održivi preokret na pozitivnu disciplinu. (Vidjeti UNESCO-ovu Positive Discipline in the Inclusive, Learner-Friendly Classroom u Paketu resursa)

Psihosocijalna podrška: Procesi i aktivnosti koji promoviraju holističku dobrobit ljudi u njihovom društvenom svijetu. Podrazumijeva podršku porodice, prijatelja i nastavnika. Primjeri podrške porodice i lokalne zajednice uključuju napore spajanja odvojene djece i organiziranja obrazovanja u kontekstu krizne situacije. Podrška se može odnositi na posebne grupe, naprimjer, ubrzano učenje, podršak ostavirivanju prihoda za život i društvena integracija djece koja se povezuju sa oružanim grupama ili snagama. U kriznim situacijama i nastavnicima i učenicima će najvjeroatnije biti potrebna psihosocijalna podrška.

Psihosocijalna dobrobit: Termin „psihosocijalno“ naglašava blisku vezu između psihosocijalnog aspekta iskustava kroz koja prolazimo (npr. naša razmišljanja, emocije i ponašanje) i naše šire društveno iskustvo (npr. naše veze, tradicija i kultura). Dobrobit je stanje sveukupnog zdravlja u svim njegovim dimenzijama: fizičko, emocionalno, društveno, kognitivno i duhovno. Kao proces, dobrobit se sastoji od mnogo stvari koje su dobre za jednu osobu: kao što je smislena društvena uloga, osjećaj sreće i nade, život u skladu sa dobrim vrijednostima- lokalno određenim, izgradnja pozitivnih društvenih odnosa i okruženja u kojem se pruža podrška, nošenje sa problemima korištenjem pozitivnih životnih vještina i posjedovanje sigurnosti, zaštite i pristup kvalitetnim uslugama. Obrazovanje može zaštiti djecu na način da im pomaže da se oporave od psiholoških ili društvenih negativnih uticaja i na način da pomogne njihovom prirodnom odbrambenom mehanizmu da to sam uradi. I nastavnicima može biti potrebna pomoći da se oporave kao i smjernice o tome kako obrazovanje može biti prilagođeno da podrži proces ozdravljenja.

Kvalitetno obrazovanje: Kvalitetno obrazovanje je pristupačno, rodno osjetljivo i odgovara na potrebe različitosti. Podrazumijeva 1) sigurno i inkluzivno okruženje primjerno potrebama učenika; 2) kompetentne i dobro obučene nastavnike sa stručnim znanjima iz predmeta i pedagogije; 3) odgovarajući nastavni program prilagođen kontekstu, koji je razumljiv i kulturno, jezički i društveno primijeren učenicima; 4) adekvatne i relevantne materijale za nastavu i učenje; 5) suradničke metode procesa nastave i učenja koje poštuju dostojanstvo učenika; 6) odgovarajuće veličine razreda i omjere nastavnika naspram učenika i 7) naglasak na rekreaciji, igri, sportu i kreativnim aktivnostima iz područja kao što su pismenost, matematička pismenost i životne vještine tako da učenici mogu poboljšati ne samo svoje kognitivne vještine nego i sprječiti krug mržnje i ludske destruktivnosti na društvenom i generacijskom nivou.

Relevantno obrazovanje: Mogućnosti učenja primjerene učenicima. Relevantno obrazovanje uzima u obzir lokalne tradicije i institucije, pozitivne kulturne prakse, sisteme vjerovanja i potrebe lokalne zajednice. Priprema djecu za pozitivnu budućnost u društvu u državnom i međunarodnom kontekstu. Relevantno obrazovanje je element kvaliteta obrazovanja i tiče se onoga što se nauči, kako se nauči i koliko je učenje učinkovito.

Otpornost: Kapacitet sistema, zajednice ili pojedinca potencijalno izloženog opasnostima da se prilagodi. Ovo prilagodavanje podrazumijeva odolijevanje ili mijenjanje kako bi se dosegao ili održao prihvatljiv nivo funkcioniranja i strukture. Otpornost zavisi od odbrambenih mehanizama i životnih vještina kao što su rješavanje problema, sposobnost pronaalaženja podrške, motivacije, optimizma, vjere, upornosti i snalažljivosti. Otpornost se pojavljuje kada su zaštitni faktori koji podržavaju dobrobit jači od faktora rizika koji nanose štetu.

Pristup koji se temelji na pravima: Pristup obrazovanju koji se temelji na pravima počiva na načelima ljudskih prava, i to nediskriminaciji i jednakosti, odgovornosti i transparentnosti, participaciji, osnaživanju i pravu da obrazovanje vodi i organizuje sve aspekte učenja, od politika do učionica. Nosioci odgovornosti, kao što su roditelji, nastavnici, nadležni obrazovni organi i političari su obavezni da ispunе obaveze i da pruže podršku djeci (kao nosiocima prava da traže ta prava). Naprimjer, imaju obavezu da osiguraju da obrazovanje koje pružaju nije diskriminirajuće i da je podložno kontroli drugih ljudi, omogućavajući aktivno učešće učenika i drugih nosioca aktivnosti. Djeca i učenici imaju pravo da budu upoznata sa njihovim pravima i pravom da učestvuju u donošenju svih odluka koje se odnose na njih, kako neposredno tako i posredno; djeca imaju pravo da utiču na proces donošenja odluka i da postignu donošenje izmjena. Nastavnici su glavne osobe za prenošenje ovih znanja svojim učenicima. (Za više informacija vidjeti <http://www.hrea.org>)

Rizik: Proizvod vanjskih prijetnji kao što su prirodne opasnosti, učestalost HIV-a, rodno nasilje, oružani napadi i otmice u kombinaciji s individualnim ranjivostima kao što su siromaštvo, fizički ili mentalni invaliditet ili pripadnost ranjivoj grupi.

Procjena rizika: Metodologija kojom se određuje priroda i raspon rizika tako što se analiziraju potencijalne opasnosti i vrši evaluacija postojećih uvjeta ranjivosti koji bi potencijalno mogli postati prijetnja ili nанijeti štetu ljudima, imovini, prihodima za život i okolišu od kojih zavise.

Obuka nastavnika: Podrška izgradnji kapaciteta koja će omogućiti nastavnicima da efikasno drže nastavu i ocjenjuju učenike o nastavnom planu i programu. Razvojni programi za nastavnike se temelje na stvarnim i potencijalnim potrebama nastavnika i učenika. Treba da postoji jasna veza između nastavnog plana i programa, prava učenika i potreba učenika i njihovih porodica i obuke nastavnika i kontinuirane podrške nastavnicima. Nastavnici i drugo osoblje u obrazovanju trebaju periodično proći relevantnu i strukturiranu obuku u skladu sa potrebama i okolnostima.

◆ *Obuka prije zaposlenja* se odnosi na obuku nastavnika prije nego počnu predavati i uđu u učionice

◆ *Obuka nakon zaposlenja* se odnosi na kontinuiranu mogućnost obuke koja se pruža nastavnicima nakon što počnu predavati

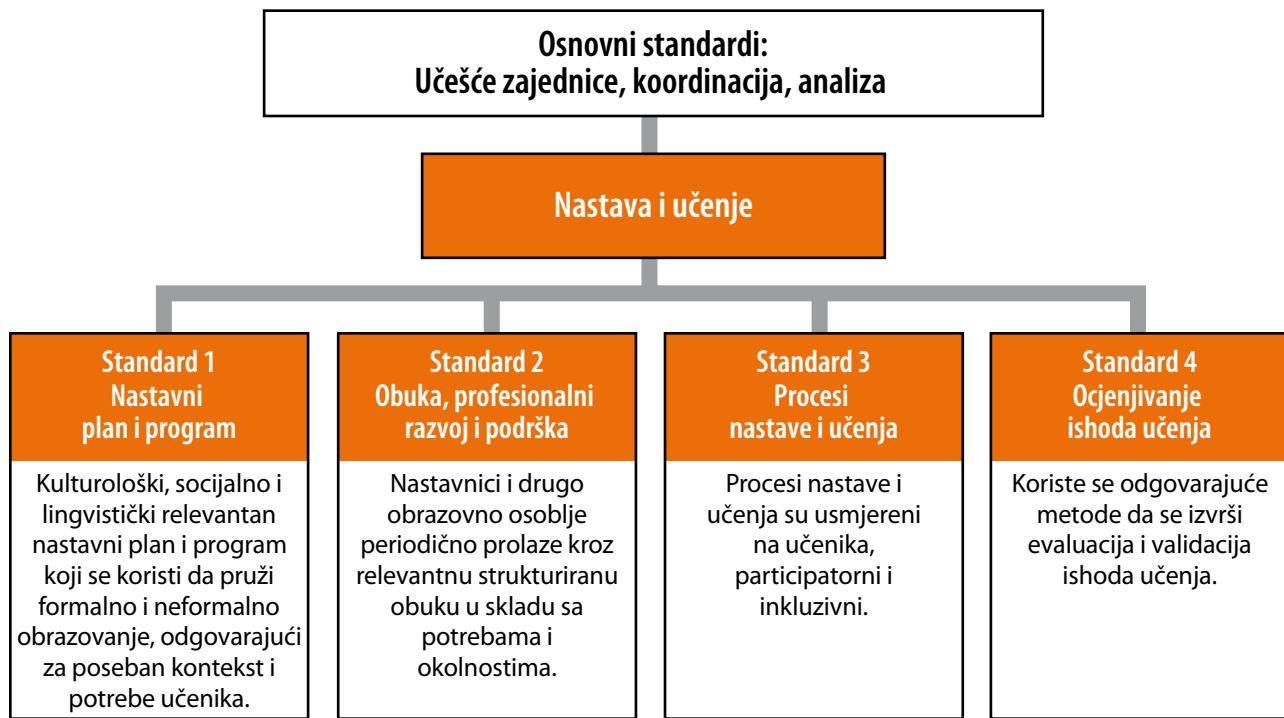

Photo courtesy and copyright of Save the Children

Photo courtesy and copyright of UNICEF

Dodatak 3: Sažetak o minimalnim standardima obrazovanja INEE-a – pripremljenost, intervencija, oporavak

Ključan tematska pitanja:

Ublažavanje sukoba, smanjenje rizika od katastrofa, rani razvoj djece, rod, HIV i SIDA, ljudska prava, inkluzivno obrazovanje, inter-resorne veze, zaštita, psihosocijalna pomoć i omladina

Photo courtesy and copyright of International Rescue Committee

Dodatak 4: Sažetak o inicijativi za nastavu i učenje INEE-a

Ovaj sažetak je napravljen da se koristi za zagovaranje i distribuciju kada se Smjernice i Paket resursa o nastavi i učenju INEE-a predstavlja novoj publici.

Stabilne škole, stabilno društvo: Smjernice za nastavu i učenje INEE-a

Već od Svjetskog foruma o obrazovanju koji je održan u Dakaru 2000. godine pruža se više pažnje obrazovnim potrebama populacije koja je pogodjena sukobima i katastrofama. Međutim, iako je napravljen napredak u proteklim godinama koji osigurava da sva djeca i omladina pogodjena kriznim situacijama imaju pristup obrazovanju, sadržaj predavanja, obuka nastavnika i metodologija nastave, te evaluacija ishoda učenja se prečesto nedovoljno rješavaju. Veoma je važno da je obrazovanje u vanrednim situacijama pa sve do oporavka odgovarajuće i relevantno. Upis učenika u program nije korisno i može imati dugoročne posljedice ako program nema suštinu, relevantnost, odnosno kvalitetnu nastavu. Značajno je da se pažnja usmjeri na nastavni plan i program kako bi se izbjeglo ponavljanje sadržaja koji je možda doprinjeo podjelama i sukobu u prošlosti. Koja je korist od trošenja novca i resursa na izgradnju novih školskih zgrada ako nastavni plan i program samo potiče historijsku mržnju ili stvara nove tenzije, dovodeći škole na opasno poprište građanske borbe?

Krizne situacije mogu stvoriti mogućnost da vlade, zajednice i partneri poput NVO-a i agencija UN-a, ponovo izgrade temelje ljudske sigurnosti, kroz učenje svih članova zajednice novim vještinama i vrijednostima, kao što su značaj inkluzivnog obrazovanja i učešća u društvenim i političkim procesima. Pored čitanja, pisanja i matematike, škole u ovim razrušenim društвимa postavljaju temelje za mir, toleranciju, rješenje sukoba, ljudska prava, očuvanje okoliša i sprječavanje katastrofa, i na taj način pomažu da se sprječi, ublaži i odgovori na buduće krizne situacije. Pristup kvalitetnom obrazovanju osigurava da zajednice i pojedinci imaju podršku potrebnu za održavanje njihovog psihološkog zdravlja i ponovnu izgradnju njihovih zajednica. Jednostavno rečeno, kvalitetno obrazovanje ima uspjeha. Studije pokazuju da povećanje kvaliteta primarnog i sekundarnog obrazovanja smanjuje učestalost izbijanje ratova,¹⁸ dok svaka dodatna godina formalnog obrazovanja smanjuje rizik učešća u sukobu za dodatnih 20 procenata.¹⁹

Osnovno je da se razumije da kvalitetno obrazovanje može pozitivno uticati na ljudsku sigurnost kada je u pitanju svaki oblik rješavanja rizika—od reagovanja na krizne situacije do oporavka, od razvoja do prevencije i spremnosti. Zbog toga vlade i međunarodna zajednica moraju osigurati da se obrazovni rad temelji na dobrim praktičnim iskustvima kao onim navedenim u Smjernicama i Paketu resursa za nastavu i učenje INEE-a.

Šta su Smjernice i Paket resursa za nastavu i učenje INEE-a?

Izrađene kroz opsežno konsultativan proces od strane mreže od 4.000 članova iz 138 zemalja (od januara 2010. godine) kako bi osigurale da svi ljudi imaju pravo na kvalitetno i sigurno obrazovanje u vanrednim situacijama pa sve do oporavka Smjernice za nastavu i učenje INEE-a pružaju okvir za prepoznavanje i rješavanje ključnih pitanja nastave i učenja u zajednicama koje su pogodjene kriznim situacijama. Koristeći Minimalne standarde INEE-a, Smjernice za nastavu i učenje sadrže dokazana dobra praktična iskustva o ključnim pitanjima u vezi sa prilagođavanjem i izradom nastavnog plana i programa, obukom nastavnika, profesionalnim razvojem i podrшком, procesima nastave i učenja i ocjenjivanjem ishoda učenja. Uz Smjernice se koristi i odobreni Paket resursa koji sadrži i primjere sredstava, materijala za nastavu i primjera koji se mogu korisiti da se praktična iskustva iz Smjernica prilagode specifičnom kontekstu.

Ko i zašto treba koristiti Smjernice za nastavu i učenje?

Bez obzira da li se radi o akutnoj vanrednoj situaciji, ranom oporavku ili fazi pripremljenosti za sukob ili prirodnu katastrofu, nosioci aktivnosti iz obrazovanja mogu koristiti pozitivna iskustva iz prakse koja se nalaze u Smjernicama za nastavu i učenje INEE-a kako bi pomogli da se donesu važne odluke o prirodi obrazovanja koje se pruža, formalnog i neformalnog; nastavnom planu i programu po kojem će se raditi uključujući prioritete učenja, i to pismenost, matematička pismenost, životne vještine, preživljavanje, zanatske vještine ili akademsko učenje; i metodologiju za učenje i nastavu uključujući psihosocijalnu podršku za učenike i nastavnike.

Primarni korisnici su vladina ministarstva (obrazovanja, omladine i socijalne zaštite) i osoblje provedbenih organizacija, uključujući međunarodne i domaće NVO-e. Ovo sredstvo je korisno i za donatore, institucije koje vrše obuku obrazovnog osoblja ili rade istraživanja, nastavnike, udruženja nastavnika, i pogodjene zajednice.

Za više informacija kontaktirajte: teachinglearning@ineesite.org ili pogledajte ineesite.org/teachinglearning

¹⁸ Save the Children Norway (2008.) „Education for Peace: Building peace and transforming armed conflict through education systems“

¹⁹ „Where Peace Begins“, Save the Children

Dodatak 5: Snaga, slabosti, prilike, prijetnje (SWOT) obrazac za analizu

Vidjeti tabelu 1 u poglavljiju o nastavnom planu i programu na strani 4. za uvid u popunjeni obrazac SWOT analize o nastavnom planu i programu.

Situacija koja se analizira: _____

Partneri u izradi analize: _____

SWOT obrazac služi za izradu obrazovne analize. Za svaki od kvadrata se može primijeniti više kriterija. Odredite koji su kriteriji odgovarajući za izradu vaše SWOT analize.

Jedan od ključnih ciljeva SWOT analize je da pruži podatke o situaciji tako da praktičari i osobe koje donose odluku mogu ojačati snagu, smanjiti slabosti, zadržati prilike i odgovoriti na prijetnje. Ona pomaže organizacijama i sektoru, odnosno obrazovnom klasteru da bolje shvati trenutnu situaciju i potrebne intervencije i podršku za ostvarivanje obrazovnih ciljeva. Kada se izrađuje SWOT analiza, potrebno je stvoriti sigurno i otvoreno okruženje za vršenje realne analize. Mora se odvojiti vrijeme da se razmotri i donese odluka o tome kako će se koristiti rezultati SWOT analize, imajući u vidu uloge i odgovornosti različitih nosioca aktivnosti. Koje korake je potrebno poduzeti da bi se smanjile slabosti i odgovorilo na prijetnje? Koja snaga i mogućnosti omogućavaju intervenciju? Na koji način se rezultati SWOT analize mogu koristiti za izradu resornih ili organizacionih planova?

Snaga	Slabosti
Prilike	Prijetnje

*Generički formular SWOT analize modificiran za potrebe Smjernica za nastavu i učenje INEE-a

Dodatak 6: Ishodi učenja:

A. Nivoi obrazovanja (ISCED)²⁰, pristupi i očekivani ishodi učenja (čitati sa Nastavnim planom i programom)

STADIJ OBRAZOVANJA: PREDŠKOLSKO OBRAZOVANJE ISCED NIVO: 0	
KLJUČNE KOMPONENTE (ODABRANI PRIMJERI)	OČEKIVANI ISHODI UČENJA (ODABRANI PRIMJERI)
<ul style="list-style-type: none"> • često neobavezno • usmjereni ka rekreativnim aktivnostima, samostalnosti, komunikaciji, društvenoj komunikaciji i razvoju različitih sposobnosti djece (osjetilna-motorička, jezik i komunikacija, društvena, emotivna i kognitivna) • može poboljšati govor maternjeg jezika • može dati neke osnovne akademske kompetencije, čitanje, pisanje, aritmetika • omogućava majkama da nauče o predškolskom razvoju djece i razviju mrežu podrške • može biti zasnovan na radu u kući ili zajednici, a ne institucionaliziran 	<ul style="list-style-type: none"> • mogućnost uključivanja u strukturirane aktivnosti • igra važnu ulogu u procesu socijalizacije i pripremi djece na sistemske programe učenja • mogućnost igranja i rada sa drugima, razvoj društvenih vještina • mogućnost osnovnog shvatanja prava i obaveza • motoričke vještine (kao što je korištenje jednostavnih procedura i sredstava) • razvoj osnovnih vještina, verbalna komunikacija, čitanje, pisanje, aritmetika vezani uz djitetu poznato okruženje • usvajanje nekih osnovnih zdravstvenih i higijenskih ponašanja
STADIJ OBRAZOVANJA: OSNOVNO OBRAZOVANJE ISCED NIVO: 1	
KLJUČNE KOMPONENTE (ODABRANI PRIMJERI)	OČEKIVANI ISHODI UČENJA (ODABRANI PRIMJERI)
<ul style="list-style-type: none"> • najčešće obavezno • razvijanje osnovnih sposobnosti (čitanje, pisanje, aritmetika, komunikacija) • učenicima se prezentira novo gradivo, posebno iz prirodnih nauka, društvenih nauka, umjetnosti, životne vještine, vjersko obrazovanje • najčešće jedan nastavnik predaje sve ili većinu predmeta • promoviše se pristup usmјeren ka učeniku • koristi se integrисano učenje i nastavni plan i program (npr. odnos između ljudi i njihovog okruženja, odnos između pojedinaca, kultura i društva, veza između ponašanja i vjerovanja pojedinca i građanskog obrazovanja • nastavnici imaju važnu ulogu u vršenju kontinuiranog, formativnog i sumativnog ocjenjivanja • u višim razredima osnovne škole može se uvesti jedan strani jezik • u nekim zemljama se značaj pridaje razvoju mogućnosti informacione tehnologije 	<ul style="list-style-type: none"> • razvoj osnovnih mogućnosti, kao što su komunikacija, čitanje, pisanje, aritmetika korištenjem maternjeg jezika kao i jezika nastave (ako se razlikuje od maternjeg) • svjesnost veza između sebe i prirodnog i izgrađenog okruženja • mogućnost korištenja različitih načina za samozražavanje i rješavanje problema (npr. jezik, umjetnost, simboli, tjelesni/neverbalni) • mogućnost povezivanja odluka sa radnjama i posljedicama • mogućnost pravilnog rezonovanja i povećanog razumijevanja apstraktnog • mogućnost da pokaže shvatanje pravila i normi njihovog odnosa sa pravima djeteta • osnovni interes i savladavanje proučavanja i rješavanja problema koristeći se istraživačkim metodama učenja, pozivajući se na utvrđene naučne norme i procesima kritičkog razmišljanja • razvoj motoričkih i operativnih mogućnosti, kao što je koordinacija pokreta, korištenje jednostavnih sredstava i procedura • razvoj životnih vještina, kao što su prepoznavanje opasnosti i odgovarajuće ponašanje da ih se izbjegne; očuvanje zdravlja; društveni dijalog; svjesnost zaštite životnog okoliša, komunikacijske vještine • osnovno savladavanje informacione tehnologije

20 Međunarodni standar klasifikacije nivoa obrazovanja

STADIJ OBRAZOVANJA: NIŽE SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE ISCED NIVO: 2	
KLJUČNE KOMPONENTE (ODABRANI PRIMJERI)	OEĆEKIVANI ISHODI UČENJA (ODABRANI PRIMJERI)
<ul style="list-style-type: none"> • učenici uče više (odvojenih) predmeta, iako nastava o prirodnim i društvenim naukama može biti objedinjena • odvojene predmete obično predaju različiti nastavnici, iako se može koristiti i predavanje u timovima • uvode se elementi tehničkog i stručnog obrazovanja i obuke, kao i personalna i poslovna orijentacija • u velikom broju zemalja uvodi se drugi strani jezik • nastavni plan i program može predviđati povećanu mogućnost diferencijacije • i dalje se obilno koristi pristup usmjerjen na učenika • neki oblici ocjenjivanja, kao što su testovi i ispit uvođe se radi utvrđivanja završetka tog nivoa obrazovanja • alternativni pristupi kao što je učenje na daljinu mogu biti korišteni u posebnim okolnostima • učenici koji neće nastaviti više srednjoškolsko obrazovanje mogu se zaposliti ili raditi praksu 	<ul style="list-style-type: none"> • više intelektualne vještine, kao što je mogućnost vršenja analize, sinteze, samostalno i kreativno rješavanje problema, ocjena i samoocjenjivanje • unapređene mogućnosti korištenja različitih sredstava komunikacije i izražavanja (npr. lingvistički, artistički, simbolički, govor tijela/neverbalni znaci) • samosvjesnost, samokontrola i samopouzdanje • tolerancija i poštivanje sebe i drugih • kulturnoško poimanje i konstruktivno prihvatanje različitosti • moralno i društveno razumijevanje i ponašanje (npr. procjenjivanje radnji koje je potrebno preduzeti u određenim situacijama; učešće u procesu odlučivanja, vodstvo i timski rad; pokazivanje tolerancije, poštivanje i solidarnost; učešće u školskom i životu zajednice; pokazivanje inicijative) • mogućnost korištenja istraživačkog učenja i provođenje istraživanja (kao što je postavljanje hipoteza; istraživanje dokaza i podataka; obradivanje i tumačenje podataka; izvlačenje zaključaka; predstavljanje saznanja drugima) • životne i radne vještine (npr. unapređena mogućnost korištenja teorije u praksi; korištenje složenijih sredstava i postupaka na siguran i odgovoran način; procjena rizika i donošenje odgovornih odluka; pokazivanje inicijative; izbjegavanje opasnosti i zastupanje zdravog životnog stila; zaštita okoliša; rodna osjetljivost; timski rad; upuštanje u fer takmičenje; rješavanje sukoba na konstruktivan način) • mogućnost korištenja informacione tehnologije stručno i odgovorno • upoznatost sa medijima i otvorenost
STADIJ OBRAZOVANJA: VIŠE SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE (UKLJUČUJUĆI TEHNIČKO I STRUČNO OBERAZOVANJE I OBUKU) ISCED NIVO: 3	
KLJUČNE KOMPONENTE (ODABRANI PRIMJERI)	OEĆEKIVANI ISHODI UČENJA (ODABRANI PRIMJERI)
<ul style="list-style-type: none"> • neki oblici općeg i tehničkog i stručnog obrazovanja pružaju pristup tercijarnom obrazovanju na osnovu posebnih ispita i certificiranja koje se provodi na kraju obrazovnog nivoa, učenik se počinje integrisati u svijet zapošljavanja • nastavni plan i program može dati veću mogućnost diferencijacije i specijalizacije • u više (obično) odvojenih predmeta, nastava i učenje je značajnije usmjereni ka akademskim aspektima • lični razvoj i profesionalno usmjeravanje se nastavljuje • u velikom broju zemalja više pažnje se usmjerava informacionoj tehnologiji, prirodnim naukama i matematici, građanskom obrazovanju, radu i poduzetničkom obrazovanju 	<ul style="list-style-type: none"> • unapređena mogućnost komunikacije i izražavanja korištenjem različitih metoda na svojstven i artikulisan način (npr. lingvistički, artistički, simbolički, govor tijela/neverbalni) • više intelektualne vještine kao što je kritičko razmišljanje, kreativnost, rješavanje problema • mogućnost pristupanju, obradivanju i pružanju informacija neovisno, na odgovarajući način i odgovorno • mogućnost korištenja metoda, procedura i sredstava jedinstvenih za naučno istraživanje • unapređivanje samosvjesnosti i samokontrole • pokazivanje moralnih i građanskih sposobnosti (znanje, vrijednosti, vještine, stav) u kontekstu služenja zajednici i rješavanja problema • unapređena sposobnost korištenja informacione tehnologije i medija neovisno, kritički i odgovorno • unapređenje životnih i radnih vještina, kao što je odgovorno donošenje odluka, rješavanje sukoba na miran i konstruktivan način, timski rad, konstruktivno prihvatanje različitosti, rodna osjetljivost, okolišna osjećenost i osjetljivost, poduzetničke vještine, finansijske i potrošačke sposobnosti • spremnost aktivnog, kompetentnog i odgovornog preuzimanja različitih uloga u privatnom, javnom i profesionalnom životu

B. Mjerljivi ishodi učenja

Svaki kontekst je različit i zahtijevaće od nosioca aktivnosti da definišu ciljeve učenja za različite programe obrazovanja i razvojne nivoje. U nastavku su dati primjeri mjerljivih ishoda učenja:

MJERLJIVI ISHODI UČENJA	OBRAZOVANJE ZA SMANJENJE RIZIKA OD KATASTROFE
Znanje	<ul style="list-style-type: none"> Učenici mogu objasniti kako načini iskorištavanja zemljišta povećavaju razarajući potencijal sezonskih poplava Učenici znaju šta treba uraditi kada čuju ili vide upozoravajuće signale
Stav	<ul style="list-style-type: none"> Učenici cijene i žele zaštитiti prirodni okoliš Učenici vjeruju da imaju obavezu da pomognu u ublažavanju uticaja prirodne katastrofe
Vještine	<ul style="list-style-type: none"> Učenici pokazuju svoje sposobnosti da preduzmu radnje na očuvanju i zaštiti prirodnog okoliša Učenici mogu prepoznati i prenijeti postojanje službi za hitne slučajevе u lokalnoj zajednici
Ponašanje	<ul style="list-style-type: none"> Učenici izražavaju želju da naprave planove sa roditeljima i drugim članovima porodice o zbornom mjestu u slučaju vanredne situacije Učenici iskazuju namjeru da koriste odgovarajuće tehnike za sterilizaciju vode koja nije sigurna za piće

Photo courtesy and copyright of UNICEF

Dodatak 7: Izrada indikatora za monitoring i evaluaciju

Indikatori su korisno sredstvo za mjerjenje uticaja programa ili aktivnosti. Veliki broj programa obrazovanja usmjeravaju pažnju na prikupljanje dokaza da je došlo do promjena koristeći se kvantitativnim indikatorima (numeričko mjerjenje). Kvalitativni indikatori pokušavaju, uz brojeve, preciznije mjeriti dokaze i subjektivnije elemente ličnog i društvenog razvoja.

Svako od četiri poglavlja Smjernica – nastavni plan i program; obuka, stručno usavršavanje i podrška; nastava i ishodi učenja; i ocjenjivanje ishoda učenja – postavili su pitanje u pojedinačnim tabelama o učešću nosioca aktivnosti, adekvatnosti i relevantnosti postojećih materijala ili programa obuke, i uočenim uticajima posebnih obuka, materijala ili metoda na proces nastave i učenja. Indikatori mogu biti kreirani za svako pitanje iz tabele. Da bi se to napravilo potrebno je donijeti odluku koja aktivnost, ulazni podatak ili interakcija će proizvesti promjene i izraditi je u aktivnost koja se može promatrati. Sveobuhvatnije smjernice su dostupne u dokumentu organizacije Save the Children pod nazivom: „Quality Counts: Developing Indicators in Children's Education“ koji je dostupan u Paketu resursa za nastavu i učenje INEE-a.

Primjeri indikatora iz svih poglavlja:

Nastavni plan i program

- ◆ Broj i porijeklo nosioca aktivnosti koji su uključeni u analizu i reviziju nastavnog plana i programa
- ◆ Postojanje izrađenog nastavnog plana i programa koji uključuje odgovarajući sadržaj za vanredne situacije
- ◆ Postojanje nastavnog plana i programa za sve uzraste i nivoe razvoja
- ◆ Broj nastavnika i obrazovnog osoblja koji su prošli obuku o revidiranom nastavnom planu i programu
- ◆ Ključna tematska pitanja su obuhvaćena nastavnim planom i programom
- ◆ Broj djece ili omladine koja su u mogućnosti da bolje zaštite sebe i svoje zajednice (npr. usmjereno na posebne vještine, znanje i ponašanje u prevenciji HIV-a, opasnost od neeksploziranih ubojitih sredstava, odnosno mina)

Obuka, stručno usavršavanje i podrška

- ◆ Broj, porijeklo i različitost nosilaca aktivnosti koji su uključeni u pružanje podrške procesu nastave i učenja
- ◆ Odgovarajući nosioci aktivnosti su uključeni i razumiju metode i ciljeve ocjenjivanja
- ◆ Ministarstvo obrazovanja ili implementirajuće organizacije su izradile sveobuhvatan program obuke na osnovu rezultata ocjenjivanja
- ◆ Očekivani rezultati su postignuti kroz nastavu temeljenu na rezultatima ocjenjivanja
- ◆ Određene su potrebe u kapacitetima i napravljen je napredak u rješavanju propusta ili slabosti
- ◆ Kontinuirano ocjenjivanje nastave radi osiguranja održivog i povećanog kvaliteta, i monitoring pedagoških procesa

Nastava i ishodi učenja

- ◆ Broj i porijeklo nosilaca aktivnosti koji pružaju podršku procesu nastave i učenja na nivou škole
- ◆ Broj nastavnika koji koriste metodologiju predavanja usmjerenu na dijete
- ◆ Broj nastavnika koji predaju sadržaj koji je relevantan i adekvatan potrebama učenika
- ◆ Broj učionica sa okruženjem, postavkom i materijalima za unapređenje aktivne interakcije uzmeđu učenika i nastavnika prilagođene djeci
- ◆ Broj učenika koji aktivno učestvuju u procesu učenja u prostorima prilagođenim djeci

Ocenjivanje ishoda učenja

- ◆ Izvršeno početno ocjenjivanje učenja kako bi se učenici uvrstili na odgovarajući način
- ◆ Uključivanje škola bez programa, odnosno kontrole (ako postoje) u ocjenjivanje kako bi se mjerio uticaj na sveukupan program
- ◆ Zbirno ocjenjivanje (pojedinačni uspjeh i druge mjere uspješnosti programa) se analiziraju da bi se odredilo do koje mjere program pomaže u smanjenju rizika na najmanju mjeru i povećanje zaštite života učenika do najvišeg nivoa

Dodatak 8: Vodič za nastavnike kroz Smjernice za nastavu i učenje INEE-a

Vodič za nastavnike je izrađen tako da ga koriste nastavnici i nastavnici treneri. On pruža praktične savjete koje nastavnici trebaju da imaju na umu kada planiraju i pružaju podršku odjeljenjima u kriznim situacijama ili ranom oporavku. On koristi Smjernice za nastavu i učenje INEE-a za pružanje ključnih pitanja koje nastavnici trebaju razmotriti, a koja se tiču:

- ◆ Nastavnog plana i programa
- ◆ Obuke, stručnog usavršavanja i podrške
- ◆ Procesa nastave i učenja
- ◆ Ocjenjivanje ishoda učenja

Korisnici se mogu referirati na duži dokument za sveobuhvatan pregled procesa nastave i učenja, na dokumente i priručnike za obuku i spisak osnovne terminologije.

Kontekstualizacija

Nastavnici igraju značajnu ulogu tokom i nakon katastrofa i sukoba. Programi obrazovanja pružaju učenicima i njihovim porodicama informacije i podršku koja ih održava na životu i spašava im život. Oni takođe pružaju mogućnost nastavka školovanja što može dovesti do snažnijeg osjećaja nade i emocionalne stabilnosti tokom teških vremena.

Nažalost, resursi za nastavu i strukture obrazovanja na koje često utiču katastrofe i sukobi, još više onemogućavaju nastavnicima da pruže kvalitetno obrazovanje u vanrednim situacijama. Obrazovni sistem možda neće biti u mogućnosti da pruži adekvatnu obuku, tehničku i administrativnu podršku; možda će biti potrebno da nastavnici pronađu druge opcije da izgrade svoje vještine i kreiraju vlasiti sistem podrške, kao što je organizovanje grupe nastavnika za podršku u okviru kojih se mogu okupljati i zajednički rješavati probleme. Međutim, nastavnici ipak mogu pružiti učenicima pozitivnu i relevantnu nastavu ako su pripremljeni, fleksibilni, imaju resurse i svjesni svojih ograničenja u kriznim situacijama.

Različitim državama i zajednicama će biti potrebni različiti pristupi obrazovanju u vanrednim situacijama i tokom ranog oporavka. Postojaće razlike i između prirodnih katastrofa i oružanog sukoba. Nastavnicima se sugerira da razgovaraju o posebnim potrebama učenika sa ostalim nastavnicima, svojim prepostavljenim, roditeljima i članovima zajednice. Imajte na umu da niste sami. Neke ključne razlike između prirodne katastrofe i oružanog sukoba su sublimirani niže u tabeli 1.

Tabela 1: Ključne razlike između prirodne katastrofe i oružanog sukoba

PRIRODNA KATASTROFA	ORUŽANI SUKOB
MOGUĆI UTICAJ	MOGUĆI UTICAJ
<ul style="list-style-type: none"> • Učenici se plaše da će se događaj ponoviti • Oštećenja kuća i škola velikih razmjera • Nedostatak čiste vode i sigurnih sanitarnih prostorija • Povećanje bolesti poput kolere i malarije 	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici se plaše i znaju ljudi koji su povrijeđeni ili poginuli • Učenici uče agresivno ponašanje i predrasude prema drugima • Nastavnici možda neće moći putovati na obuku • Oštećenja kuća i škola u dužem vremenskom trajanju
MOGUĆA INTERVENCIJA U RAZREDU I NA NASTAVI	MOGUĆA INTERVENCIJA U RAZREDU I NA NASTAVI
<ul style="list-style-type: none"> • Učenje lekcija o tome kako prirodne katastrofe nastaju i kako se učenici mogu u budućnosti zaštитiti • Čišćenje učionica i škole od nanosa i ostataka • Postavljanje privremenih cisterni za vodu i nužnika • Učenje učenika kako se mogu zaštитiti pranjem ruku, točenjem i korištenjem samo čiste vode i korištenjem mreža za komarce 	<ul style="list-style-type: none"> • Osmisliti aktivnosti u kojima će se učenici osjećati sigurno i cijenjeno • Aktivnosti i poruke o obrazovanju o miru uvrstiti u svakodnevna predavanja • U školama оформити кругове за прујање подршке nastavnicima i razmjenjivati iskustva

Ključna tematska pitanja

U svakom kontekstu postoaje pitanja koja nastavnici žele imati na umu kada razvijaju i planiraju kratkoročne i dugoročne aktivnosti u vezi sa nastavnim planom i programom, obukom za nastavnike, procesom nastave i učenja i ocjenjivanjem ishoda učenja. Ova pitanja su uzeta u obzir kada su pripremana ključna pitanja za razmatranje (niže). Za spisak ključnih tematskih pitanja vidjeti Napomenu H na strani 12. Smjernica.

Standardi učenja i podučavanja: Ključne tačke za razmatranje za nastavnike

1. Nastavni plan i program

Nastavni plan i program predstavlja set usaglašenih ciljeva učenja i strukturiran plan aktivnosti ili iskustava koja su kreirana za postizanje zadanih ciljeva i da pruže podršku procesu učenja. Obuhvata okvir i pisane dokumente koji se koriste na nastavi, kao što su udžbenici, pomagala za nastavu i učenje i silabusi koji pomažu nastavnicima da planiraju aktivnosti na času. U formalnim obrazovnim sistemima, nastavni plan i program se obično izrađuje na nacionalnom nivou, a nastavni plan i program za neformalno obrazovanje mogu izrađivati druge grupe.

Bez obzira na količinu dostupnih materijala, od nastavnika se očekuje da rade prema utvrđenom okviru i da osiguraju da učenici postignu određene ciljeve učenja. Iako mogu malo uticati na nastavni plan i program, postoji mogućnost da nastavnici u vanrednim situacijama i u periodima ranog oporavka drže nastavu o važnim životnim vještinama i sadržaju o obrazovanju o miru. Ovakav sadržaj može učeniku spasiti život ili pružiti zaštitu, proširiti znanje i shvatanje svijeta i način na koji oni mogu živjeti produktivan i miran život i pomoći im da razviju vještine koje su im potrebne da pronađu posao. Nastavnici, zajedno sa njihovim pretpostavljenim i zajednicom mogu pomoći inovativnih metoda nastave kao što je usmjereno prema učeniku dati značaj važnim porukama.

Ključna pitanja koja nastavnici trebaju razmotriti u vezi sa nastavnim planom i programom:

♦ Da li nastavni plan i program sadrži materijal temeljen na predrasudama?

- Nastavnici mogu raditi sa svojim pretpostavljenim i zajednicom na utvrđivanju sadržaja u nastavnom planu i programu koji se temelji na predrasudama i sadrži negativne stereotipe ili prikazivanje grupe ljudi (prema spolu, rasu, etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti, političkim uvjerenjima, geografskoj lokaciji ili sposobnostima).
- Bez obzira da li je taj sadržaj odmah uklonjen ili ne nastavnici mogu ponuditi dodatni sadržaj ili aktivnost da se razgovara o predrasudama i osigura inkluzivnije²¹ okruženje u razredu. Rodno i inkluzivno obrazovanje su dva ključna tematska pitanja koja nastavnici trebaju razmotriti.

♦ Da li situacija zahtijeva izmjene nastavnog plana i programa?

- Kakva je priroda vanredne situacije i na koji je način uticala na učenike?
- Da li učenici posjeduju znanje i vještine da se prilagode izmijenjenom okruženju i da se ubuduće zaštite?
- Koje su dodatne informacije potrebne učenicima?
- Ako je, naprimjer, poplava zagadila pitku vodu šta učenici treba da znaju da bi zaštitili sebe i svoje porodice od bolesti koje se prenose vodom? Ako se, naprimjer, vodi oružani sukob u tom području i postavljene su mine u polja i šume, šta učenici moraju da znaju da bi sebe i svoje porodice zaštitili od povređivanja?
- Zaštita djece, psihosocijalna podrška i veze sa drugim sektorima (kao što je zdravlje, voda, sanitarije i prehrana) predstavljaju moguća ključna tematska pitanja koja nastavnici trebaju razmotriti. Ovo može biti posebno korisno kada se proučavaju životne vještine koje mogu pružiti fizičku, mentalnu i emocionalnu zaštitu.

♦ Na koji način pozitivne poruke o ljudskim pravima, obrazovanju o miru i ublažavanju sukoba mogu biti obuhvaćeni nastavnim planom i programom?

- Ako ova pitanja već nisu obuhvaćena nastavnim planom i programom da li postoji odgovarajuće mjesto u nastavnom planu i programu da se uvrste ključni koncepti?
- Da li je, naprimjer, moguće uvrstiti ljudska prava djece u predavanja o istoriji ili nauci? Da li je moguće uključiti obrazovanje o miru u nastavu jezika?
- Da li je razred spremjan za obrazovanje o miru ili je adekvatniji kombinirani pristup sa ublažavanjem sukoba (kao što je pomaganje učenicima da razviju vještine smanjenja negativnog uticaja sukoba i nasilja)?

²¹ Inkluzivno obrazovanje osigurava pristup i prisustvo, učešće i uspjeh svih učenika bez obzira na spol, fizičke i mentalne sposobnosti, rasu, etničku pripadnost, vjeroispovijest, itd.

Napomena: Za nastavnike koji nemaju pristupa pisanim materijalima za nastavu ili učenje biće izrazito teško da prate nastavni plan i program ili da postignu očekivane ciljeve učenja. U ekstremnim slučajevima možda će biti neophodno napraviti materijal korištenjem iskustva i znanja obrazovnog osoblja i članova zajednice.

Literatura za nastavnike o nastavnom planu i programu: (Takođe dostupna na stranici ineesite.org/resourcepack ili naručivanjem CD-ROM-a sa Setom alata INEE-a na teachinglearning@ineesite.org.)

NRC & UNESCO PEER. (2000). *Teacher Guide - Basic Literacy, Numeracy and Themes for Everyday Living*. Oslo: NRC & UNESCO PEER.

OHCHR. (2003). *ABC: Teaching Human Rights - Practical activities for primary and secondary schools*. New York, NY: United Nations.

UNESCO. (2006). *Handbook for Literacy and Non-Formal Educators in Africa*. Paris: UNESCO.

War Child Holland. (2009). *I DEAL Lifeskills Training Modules*.

Tibbitts, F. (2009). *Human Rights Education Core Competencies*.

2. Obuka za nastavnike, stručno usavršavanje i podrška

Kontinuirana mogućnost obuke, stručnog usavršavanja i podrške nastavnicima je glavni dio kvalitetnog obrazovanja. Znanje nastavnika o predmetu i njihova sposobnost da koriste najefikasnije metode nastave je glavna komponenta za osiguravanje kvalitetnog obrazovanja. Iako je stručno usavršavanje često prekinuto tokom katastrofa i oružanih sukoba, vanredne situacije mogu stvoriti priliku pružanja posebne ili dodatne obuke i podrške nastavnicima koji rade u takvim zajednicama. Značajno je prepoznati da nastavnici imaju ograničenja i da je katastrofa imala uticaja i na njih; nastavnicima je potrebna vlastita psihosocijalna podrška i moraju steći vještine da psihosocijalnu podršku pruže učenicima. Pored toga, u zavisnosti od prirode vanrednog stanja, ciljana izgradnja kapaciteta u inkluzivnom obrazovanju, rodna senzitivnost, smanjenje rizika od katastrofe, ublažavanje sukoba ili vještine rješavanja sukoba, obrazovanje o miru i poznavanje ključnih inter-resornih veza može biti neophodno (kao što su zdravlje i prehrana, voda i sanitarije i zaštita djece). Ponekad će ministarstvo obrazovanja i institucije za obuku nastavnika (ili njihov ekvivalent) sarađivati sa drugim agencijama i organizacijama na pružanju ubrzanog programa obuke o posebnim predmetima ili za posebna geografska područja. Pošto ove obuke možda neće pružiti podršku koja je potrebna svim nastavnicima, možda će biti potrebno utvrditi ostale propuste i planirati zadovoljavanje tih potreba obuke. U svakom slučaju, najbolja podrška za nastavnike je ona koja dolazi od njihovih kolega.

Ključna pitanja koja trebaju razmotriti nastavnici u vezi sa obukom, stručnim usavršavanjem i podrškom:

◆ Kakve mogućnosti postoje za kontinuiranu obuku u službi?

- Da li je ministarstvo obrazovanja ili institucije za pružanje obuke nastavnicima pružilo „standardnu“ obuku ili konkretniju obuku sa novim sadržajem ili metodama za vanredne situacije? Ako jeste, da li ste imali priliku da učestvujete?
- Da li su organizacije (uključujući UN, NVO-e ili organizacije bazirane na lokalnoj zajednici (CBO)) pružile programe za obuku nastavnika? Ako jesu da li ste imali priliku da učestvujete?
- Izmjenjujte se u praćenju rada drugih razreda i dajte povratnu informaciju kolegama
- Ako imate priliku da učestvujete u obuci bilo bi poželjno da najmanje dva nastavnika iz iste škole prisustvuju kako bi jedan drugom pružili podršku. Kada se nastavnici nakon obuke vrati u školu odvojite vrijeme da predstavite sadržaj obuke i uradite mini-obuku za ostale nastavnike. Značajno je razgovarati o prednostima obuke, o očekivanim promjenama u razredu i potreboj podršci za postizanje dugotrajnih i pozitivnih promjena

◆ Kakve postoje mogućnosti za uspostavljanje sistema podrške na nivou škole ili zajednice?

Iako nastavnici imaju koristi i priznaje im se službena obuka koju provodi ministarstvo obrazovanja, UN-ove agencije ili NVO-i, možda postoje i druge prilike za učenje. Budite kreativni u odabiru obuke i razmotrite alternativne izvore obuke i podrške. To mogu biti:

- Određivanje vremena i prostora svake sedmice ili mjeseca da sa nastavnicima iz vaše škole ili škola u okruženju razmijenite iskustva i znanje
- Kreiranje parova od mlađih manje iskusnih nastavnika sa iskusnijim nastavnicima koji mogu biti mentori
- Davanje „domaće zadaće“ svakom nastavniku da napravi istraživanje na određenu temu (kroz knjige, radio, televiziju ili kroz razgovor sa članovima zajednice ili obrazovnim osobljem) i da u grupi o tome obuče jedni druge
- Zatražite od škole ili zajednice da uspostavi „centre za učenje“ za nastavnike. To može biti mali prostor u kojem nastavnici imaju mir da se pripreme za čas, sastaju sa kolegama i ostavljaju materijale za učenje
- Održavanje redovnih sastanaka za razvoj jeftinih ili materijala za nastavu i učenje koji ne zahtijevaju troškove sa članovima zajednice, drugim nastavnicima ili manjim grupama učenika

Literatura za nastavnike o obuci, stručnom usavršavanju i podršci: (Takođe dostupna na stranici ineesite.org/resourcepack ili naručivanjem CD-ROM-a sa Setom alata INEE-a na teachinglearning@ineesite.org.)

Annan, J., Castelli, L., Devreux, A., & Locatelli, E. (2003). *Handbook for Teachers*. Kampala: AVSI

Hoffman, A. (2009). *Module in Lifeskills Learning and Teaching for Teaching HIV and Education in Emergency*. New York, NY: UNICEF.

3. Nastava i proces učenja

Proces nastave ovdje se definije kao odnos između učenika, nastavnika i nastavnog plana i programa. On predstavlja središte procesa učenja i prati utvrđeni nastavni plan i program. U vanrednim situacijama potrebe učenika i njihovih zajednica (uključujući nastavnike i drugo obrazovno osoblje) mogu se zanačajno izmjeniti. Stvaranje sigurnog i zaštitničkog prostora u vrijeme vanrednih situacija je neophodan korak ka oporavku učenika i njihove zajednice jer se na taj način ponovo uspostavlja ustaljeno ponašanje i osjećaj normalnosti i pruža zaštita, vještine i nada u bolju budućnost. Postupak nastave treba da osigura uključivanje svih učenika, kako pristupu obrazovanju tako i aktivnom učešću u aktivnostima odjeljenja. Nekoliko ključnih tematskih pitanja su od posebnog značaja u procesu nastave, uključujući zaštitu djeteta, psihosocijalnu podršku, inkluzivno obrazovanje, rodna pitanja i poštivanje ljudskih prava.

Ključna pitanja za nastavnike koje treba razmotriti u procesu nastave i učenja:

◆ Uključivanje roditelja i članova zajednice u procesu nastave i učenja

- Održavanje jakih veza sa roditeljima i zajednicom, razgovaranje o tome kada i gdje mogu pružiti pomoć, predlaganje školskih projekata i aktivnosti gdje oni mogu aktivno učestvovati sa učenicima. To može obuhvatiti pri povijedanje priča, umjetnost i muziku, sport ili naučne eksperimente. Ako vam je potrebna njihova pomoć, unaprijed se dogovorite i najavite i pokažite da cijenite njihovu ulogu na školskim skupovima ili roditeljskim sastancima.

◆ Na koji način nastavnici i pomoćnici nastavnika pomažu učenicima da shvate i prihvate nastavni plan i program?

- Odvojite vrijeme za interaktivnu nastavu jer učenici najbolje uče kada prihvate lekciju ili kada su u mogućnosti da drže ili koriste materijal za nastavu. Primjeri je pravljenje „lažnog novca“ od kamenčića i papira kojima učenici trguju između sebe lažnom robom koristeći se prirodnim materijalima (npr. lišće, kamenčići) da bi se mlađi učenici naučili da računaju i koriste jednačine, ili ilustracija priča ili crtanje predmeta koji mogu koristiti mlađi učenici da nauče nazive ili srijanje naziva predmeta.
- Pokažite uspjeh učenika na način da izlažete radove na zid ili neki drugi javni prostor gdje se može izložiti njihov rad, na taj način stvarajući osjećaj ponosa i izvor materijala za učenje za učenika.
- Prihvativi ograničenja i pokušajte pronaći osobe koje vas mogu podržati u predmetima koji nisu vaša ekspertiza. Takođe razmislite ko bi mogao podučavati učenike (npr. stariji učenici mogu podučavati mlađe, a roditelji mogu podučavati neke učenike).

◆ Na koji način mogu biti osmišljeni planovi aktivnosti i lekcija da pruže podršku učenju?

- Planiranje lekcija igra osnovnu ulogu u osiguravanju da nastavni plan i program prati i da zadovoljava potrebe određenog razreda ili grupe učenika. Odvajanje vremena da se izradi sveobuhvatan plan trebalo bi unaprijediti efikasnost nastave i osigurati da svi učenici aktivno učestvuju u procesu učenja.
- Različiti metodi nastave mogu biti potrebni za osiguravanje da svi učenici imaju korist od učenja, što može podrazumijevati dodatno vrijeme za planiranje i organizaciju predavanja. Pronađite nastavnike koji se nalaze u sličnoj situaciji u vašoj školi ili obližnjim školama, i iskoristite priliku da naučite nešto novo jedni od drugih. Razmislite o tome da dva dana provedete zajedno planirajući dnevni plan lekcija i aktivnosti za jedan mjesec.

◆ Na koji način nastavnici mogu podsticati na aktivno učenje?

- Učenici najbolje uče kada učenje mogu povezati sa vlastitim životima i iskustvima i kada se osjećaju uključeno u proces učenja. Aktivno učenje često koristi različite metode nastave i moguće ga je provesti u malim i velikim razredima.
- Vježbe ili aktivnosti u razredu mogu se iskoristiti da pruže podršku ili osnaže nastavu. Tradicionalne metode postavljanja pitanja i davanja odgovora mogu učenike navesti da se osjećaju neugodno, da osjećaju stid, neangažovano ili da im je dosadno, posebno u razredima sa većim brojem učenika gdje nedostatak vremena ne daje mogućnost učenicima da odgovaraju na pitanja. Razmotrite alternativne načine da se učenici uključe, uključujući razmatranje ideja u manjim grupama, pravljene liste o tome na koji je način nova informacija korisna, nastava koju drže učenici, simulacija igara ili prezentacija ključnih pitanja pisanjem kratkih eseja, umjestnost i gluma.
- Razdvojite razred u manje grupe. Razmislite o tome kako pojedinačni učenici u grupi mogu pružiti pomoć slabijim i mlađim učenicima.

◆ Na koji način nastavnici mogu voditi odjeljenja sa većim brojem učenika?

- Odvojite vrijeme da upoznate učenike i shvatite njihovo obrazovno i porijeklo kako bi osigurali da koristite aktivnosti i da govorite na način da vas oni razumiju. U većim odjeljenjima ovo je složen zadatka i može oduzeti vrijeme. Razmislite o kreativnim načinima da naučite više o učenicima kroz domaću zadaću ili da ih kroz igru svrstate u slične interesne grupe.
- Maksimalno iskoristite prostor učionice uklanjanjem svih nepotrebnih predmeta ili materijala ili aranžiranjem stolova i stolica, omogućavajući učenicima da se kreću okolo i slobodnije učestvuju u grupnom radu. Pitajte učenike da vam pomognu doći do ideja o tome kako se prostor može bolje iskoristiti. Ako postoji manji ili otvoreni prostor van učionice koji pruža zaštitu razmislite da pitate manje grupe da ga koriste za rad na posebnim aktivnostima. Ovo može predstavljati priliku da pitate roditelje, druge nastavnike ili omladinu da vode, prate ili pomažu u nastavi.
- Razmislite o velikom broju drugih načina da se učenicima sa invaliditetom pruži podrška u aktivnom učešću; trebalo bi da je moguće da se unaprijedi podrška vršnjaka bez diskriminacije ili omalovažavanja učenika sa invaliditetom. Mogu se pojaviti i učenici sa posebnim potrebama, uključujući fizički invaliditet kao što je nemogućnost hodanja, oslanjanje na štakе ili štapove ili sljepoća ili loš vid. Razmislite o mjestu sa kojeg bi oni mogli na najbolji način aktivno učestvovati u aktivnostima razreda.
- Podržite kretanje odjeljenja. Veća odjeljenja mogu biti bučna i haotična, ali uz jasna pravila i uputstva, velika odjeljenja se mogu na lakše načine kontrolisati. Razmislite o tome da se učenici organizuju van razreda i da ulaze u razred u koloni.
- Možda ćete odlučiti da učenike u razredu podijelite u različite grupe prema godinama ili nivou, stolovima, redovima ili u kutu učionice. Kada se svrstaju u manje grupe učenici u velikim razredima i učionicama sa više razreda mogu pokazati veću samostalnost i odgovornost za svoj rad i biti od pomoći svojim vršnjacima.
- Razdvojite velika odjeljenja u manje grupe za aktivnosti ili manje projekte kada je to moguće. Naprimjer, manje grupe mogu napraviti prezentaciju o najvažnijim zaključcima iz lekcije koju je nastavnik predavao, riješiti zajednici skup matematičkih zadataka, ili napisati priču za čas jezika. Redovno mijenjajte učenike u manjim grupama tako da mogu imati koristi od komunikacije i učenja od drugih vršnjaka.
- Razmislite o izradi „razrednih pravila ponašanja“. Ovo treba biti napravljeno zajedno sa učenicima tako da se oni osjećaju dijelom toga i biće motivisani da i oni upravljaju odjeljenjem. Pravila ponašanja mogu sadržavati smjernice kao što su podizanje ruke prije obraćanja, poštivanje i slušanje drugih kada pričaju, i između ostalog razmjenjivanje udžbenika i drugog pisanih materijala.

◆ Na koji način nastavnici mogu unaprijediti pozitivnu disciplinu²²?

- Pozitivnom disciplinom se ne kažnjava učenik nego se razvija njegovo dobro ponašanje. Ona podrazumijeva davanje pohvala učenicima koji se dobro ponašaju i usmjerena je na pozitivno ponašanje, a ne na kažnjavanje negativnog i agresivnog ponašanja, iako to može biti teško u situacijama kada učenici reaguju na nemire u vanrednim situacijama.
- Iznesite svoja očekivanja jasno i podsjetite učenike na vaša očekivanja kada se nemirno ponašaju u učionici.
- Modelirajte dobro ponašanje. Učenici sve vide i sve čuju, i uče kako se treba ponašati praćenjem uzora. Unaprijedite shvatanje učenika o tome što je pozitivno ponašanje na način da sve učenike tretirate sa poštovanjem i strpljenjem.

Sljedeći primjerak planiranja lekcije sadrži važne elemente koje treba razmotriti kada se planira, prati i ocjenjuje proces nastave i učenja. On može biti korišten za određivanje općih ciljeva učenja, veze sa nastavnim planom i programom, i jasnih ishoda koji se očekuju od svake aktivnosti. Naprimjer, ako lekcija iz historije naglašava odnos između dvije rasne grupe u historiji države, nastavnik može odrediti očekivane promjene kognitivnih, socijalnih i praktičnih mogućnosti učenika kao i uticaj na lični razvoj i osjećaj pripadnosti učenika. Nastavnik onda može odrediti metodologiju nastave koja će se koristiti za ovu lekciju, metod koji će koristiti da ocijeni napredak učenika i materijal za predavanje lekcije. Pored toga nastavnik može naglasiti kako se ova lekcija uklapa sa drugim lekcijama iz historije ili drugih predmeta. Evidentiranje sličnih podataka će omogućiti nastavnicima da naprave planove i prate napredak razreda kada ocjenjuju ishode učenja učenika.

²² Uglavnom preuzeto iz UNESCO-vih Practical Tips for Teaching Large Classes, Embracing Diversity Toolkit, Specialised Booklet 2, A Teacher's Guide, 2006

Tabela 2: Primjerak formulara za planiranje lekcije

Naziv lekcije:			
Razred:	Predmet:	Pripremio/la:	
Cilj(evi) lekcije:			
Dodatni sadržaj ili poruke koje se žele prenijeti u lekciji izvan standarda nastavnog plana i programa: (nprimjer: specifična ključna tematska pitanja kao što su ljudska prava, obrazovanje o miru, svijest o HIV-u/SIDA-i, itd.; učenje saradivanja kroz rad na projektima; značaj i korist od rada u zajednicu; itd.)			
Pregled sadržaja lekcije:			
Određivanje očekivanih ishoda učenja u sljedećim relevantnim segmentima navedenim u nastavku:			
Kognitivno znanje, stav i vještine	Lično znanje, stav i vještine	Društveno znanje, stav i vještine	Praktično znanje, stav i vještine
Koje se metode nastave planiraju koristiti (rad u manjim grupama, pitanja i odgovori, igre, interaktivne aktivnosti, predavanja, itd.):			
Koje se metode nastave planiraju koristiti (rad u manjim grupama, pitanja i odgovori, igre, interaktivne aktivnosti, predavanja, itd.):			
Potrebni resursi (reference ili materijal):			

Literatura za nastavnike o predavanju i procesu učenja: (Takođe dostupna na stranici ineesite.org/resourcepack ili slanjem zahtjeva za CD-ROM sa Setom alata INEE-a na teachinglearning@ineesite.org.)

International Rescue Committee. (2006). *Creating Healing Classrooms: Guide for Teachers and Teacher Educators*. New York, NY: International Rescue Committee.

International Rescue Committee. (2006). *Creating Healing Classrooms: Tools for Teachers and Teacher Educators*. New York, NY: International Rescue Committee.

Macksoud, M. (2000). *Helping children cope with the stresses of war: a manual for parents and teachers*. New York, NY: UNICEF.

UNESCO. (2009). *Teaching Children with Disabilities in Inclusive Settings*. Bangkok: UNESCO Bangkok.

UNESCO. (2009). *Practical Tips for Teaching Large Classes*. Bangkok: UNESCO Bangkok.

4. Ocjenjivanje ishoda učenja

Ocenjivanje ishoda učenja podrazumijeva mjerjenje napretka učenika u odnosu na utvrđene ciljeve učenja koji bi trebali biti sadržani u nastavnom planu i programu. Saznanja o napretku učenika ili odjeljenja daje nastavniku mogućnost da bolje ocjeni potrebe učenika i prilagodi na odgovarajući način planirane lekcije ili pružanje ciljane podrške učenicima. Postoje dva tipa ocjenjivanja:

- ◆ **Kontinuirano formativno ocjenjivanje** je svakodnevno, redovno ocjenjivanje napretka učenika. Ova informacija može poslužiti za trenutno poboljšanje nastave i procesa učenja kroz modifikaciju pristupa nastavi i materijala. Primjeri su između ostalog posmatranje učešća učenika u razredu i sa vršnjacima kao i njihov rad na domaćoj zadaći, odgovaranju i pisanju eseja.
- ◆ **Kontinuirano sumativno ocjenjivanje** je evaluacija ranijeg učenja da bi se odredio uspjeh učenika, i najčešće se izražava ocjenama. Ono se često koristi da bi se utvrdilo da li je učenik spreman da pređe u sljedeći razred odnosno nivo. Najkarakterističniji primjer je korištenje ispita na kraju akademске godine i na kraju osnovne i srednje škole.

Ključna pitanja koja trebaju razmotriti nastavnici u vezi sa ocjenjivanjem ishoda učenja:

◆ Koje su najefikasnije i odgovarajuće metode ocjenjivanja?

- Nacionalni ispit su jedan od vidova ocjenjivanja uspjeha učenika. Važno je osigurati da su učenici u mogućnosti da pristupe ispitu sa uvjerenjem da ga mogu uspješno završiti.
- Ispiti nisu uvijek najefikasniji način da se pokaže napredak; pored toga za učenike ispit i drugi oblici tradicionalnog ocjenjivanja mogu biti veoma stresni. Razmislite o tome da li su alternativne mogućnosti izvodljive u određenom trenutku akademskog kalendara, za ocjenjivanje uspjeha učenika u manjim grupama kroz aktivnosti ili druge načine aktivnog učenja.
- Postavljajte otvorena pitanja, a ne da/ne pitalice ili višestruki izbor odgovora, dajte priliku učenicima da pokažu kako dobro su razumjeli lekciju ili predmet.

◆ Na koji način se ocjenjivanje može iskoristiti da se unaprijedi proces nastave i učenja?

- Možda postoji sistem za prikupljanje službenih podataka za vašeg pretpostavljenog, međutim možda želite voditi vlastitu evidenciju informacija o ocjenjivanju koja će vam omogućiti da pratite napredak učenika kroz vrijeme. Ovo može obuhvatati vođenje svakodnevne evidencije prisustva na nastavi, disciplinska pitanja, izrada domaće zadaće, ocjene za zadatke i ocjene testiranja ili ispita. Možda odlučite da vodite evidenciju o učešću učenika na časovima, sposobnost da radi sa drugim na zadatku, razvoj društvenih i komunikacijskih vještina, ili druge vrste informacija za koje smatrate da su odgovarajuće u skladu sa nastavnim planom i programom, ciljevima učenja i aktivnostima odjeljenja.
- Učenici će možda pristupati odjeljenju sa veoma različitim iskustvima i sposobnostima. Testiranje „prvobitnog“ smještaja može se pokazati korisnim da se odredi nivo podrške koju učenik pojedinac možda treba. Ovo testiranje smještaja može biti usmeno ili pismeno u zavisnosti od starosti, nivoa obrazovanja i dostupnih resursa i vremena. U odjeljenjima sa velikim brojem učenika posebno sa tek raseljenim ili izbjeglim učenicima, može biti korisno da se od drugih nastavnika, starijih učenika ili roditelja zatraži pomoć u provođenju ovog prvobitnog testiranja.
- Razmislite o tome da kreirate profil svakog učenika radi praćenja napretka svakog učenika. Profil je skup svih relevantnih podataka o učenicima i može obuhvatati podatke o porijeklu (starost, obrazovni nivo ili iskustvo, posebni podaci o porodičnoj situaciji, itd.) kao i uspjeh u učenju (sedmični ili mjesecni napredak, ocjene za sve zadatke i ispite, itd.). Kreiranje profila osigurava da se veći broj različitih informacija sakupi u jedinstvenom formatu. Iako ovo oduzima vrijeme i možda nije moguće u većim odjeljenjima, predstavlja korisno sredstvo za praćenje slabosti, prepoznavanje rješenja, i jednostavan način da se razmijene informacije sa roditeljima i nastavnicima kada učenik pređe u drugi razred ili nivo.
- Redovno obavještavanje roditelja i skrbnika je vrlo značajno. Roditelji i skrbnici su u boljoj poziciji da pruže podršku kod kuće ako razumiju potrebe učenika.
- Davanje verbalne povratne informacije učenicima je važno da im pomogne da se osjećaju uključeno u svoje obrazovanje. Korisno je da nastavnici pruže konstruktivnu povratnu informaciju o uspjehu kao i da ukažu na predmete gdje učenik mora usmjeriti više energije.
- Učenici će možda pristupati odjeljenju sa veoma različitim iskustvima i sposobnostima. Testiranje „prvobitnog“ smještaja može se pokazati korisnim da se odredi nivo podrške koju učenik pojedinac možda treba. Ovo testiranje smještaja može biti usmeno ili pismeno u zavisnosti od starosti, nivoa obrazovanja i dostupnih resursa i vremena. U odjeljenjima sa velikim brojem učenika posebno sa tek raseljenim ili izbjeglim učenicima, može biti korisno da se od drugih nastavnika, starijih učenika ili roditelja zatraži pomoć u provođenju ovog prvobitnog testiranja.
- Ocjenjivanje ishoda učenja treba proširiti i na druge segmente osim osnova pismenosti, aritmetike i drugih glavnih predmeta iz nastavnog plana i programa. Sjetite se da poruka koja je upućena učenicima da im pomogne da prežive i razviju posebne vještine potrebne za vanredne situacije ili promjenu okruženja mora proći odgovarajuće ocjenjivanje. Naprimjer, ako su nastavni plan i program i predavanja prošireni na obrazovanje o miru, smanjenju rizika od katastrofe, predavanju o zdravlju ili građanskom obrazovanju, važno je da se ocijene znanje učenika i očekivane promjene u ponašanju.

Literatura za nastavniče u vezi sa ocjenjivanjem ishoda učenja: (Takođe dostupno na stranici ineesite.org/resourcepack ili slanje zahtjeva za CD-ROM sa Setom alata INEE-a na teachinglearning@ineesite.org.)

Assessment is for Learning (AifL). (2006). *Early Years Self-Assessment Toolkit*. Glasgow: Learning and Teaching Scotland.

Creative Associates International. *Toolkit for Assessing and Promoting Equity in the Classroom*. Production of Equity in the Classroom (EIC) Project. Washington DC: Creative Associates International, Inc.

USAID. *Early Grade Reading Assessment EGRA*. Web. 3 June 2010

Photo courtesy and copyright of Save the Children

Dodatak 9: Obrazac za pružanje povratnih informacija

Zahvaljujemo se na slanju vaših komentara u vezi sa korištenjem *Smjernica i Paketa resursa za nastavu i učenje INEE-a*. Vaše povratne informacije će biti iskorištene za ažuriranje i kreiranje strategije za unapređenje ovih materijala.

Molim vas dajte odgovore na što više pitanja i pošaljite obrazac Sekretarijatu INEE-a na teachinglearning@ineesite.org. Možete poslati svoje komentare i putem on-line formulara na ineesite.org/feedback.

Datum:
Ime i prezime:
Organizacija i pozicija:
Adresa:
Telefon/telefax:
E-mail:

1. U kom trenutku obrazovnog procesa (akutna vanredna situacija, hronične krizne situacije, rani oporavak) ste koristili Smjernice za nastavu i učenje? Da li koristite ovaj dokument zajedno sa Paketom resursa? Ako koristite, na koji način?
2. Molim vas navedite načine na koje ste vi i vaša organizacija koristili Smjernice za nastavu i učenje. Budite što precizniji i navedite načine (ukoliko postoje) na koji ste prilagodili Smjernice vašem kontekstu i realizaciji vašeg projekta, radu organizacije, koordinaciji, strukturi, itd.
3. Koje poglavje iz Smjernica ili Paketa resursa smatrate najkorisnijim u svom radu? Molim vas objasnите zašto su korisni.
4. Koja poglavља nisu korisna ili trenutno relevantni za vas, vašu organizaciju ili kontekst u kojem radite? Molim pojasnite.
5. Možete li navesti ono što ste naučili, odnosno pozitivne primjere iz prakse iz vašeg iskustva korištenja Smjernica i Paketa resursa za nastavu i učenje? Kakav je bio uticaj korištenja Smjernica na rješavanje pitanja nastavnog plana i programa, obuke za nastavnike, odnosno ocjenjivanja ishoda učenja u vašem kontekstu?
6. Na osnovu vašeg iskustva koje dodatne informacije odnosno sredstva mogu biti uvrštena u Smjernice i Paket resursa za nastavu i učenje kako bi se podstaklo planiranje programa za nastavu i učenje?
7. Pružite dodatne komentare ili povratne informacije u vezi sa Smjernicama i Paketom resursa za nastavu i učenje.

Photo courtesy and copyright of Save the Children

INEE

Inter-Agency Network for Education in Emergencies
Réseau Inter-Agences pour l'Éducation en Situations d'Urgence
La Red Interagencial para la Educación en Situaciones de Emergencia
Rede Inter-Institucional para a Educação em Situação de Emergência
الشبكة المشتركة لوكالات التعليم في حالات الطوارى